

GLASNIK

Slovenskega etnološkega društva

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

YU ISSN 0351-2908

LETNIK 27 | 1987

ŠTEVILKI 3 IN 4

STRANI od 97 do 180;

SLIKOVNA PRILOGA od I do VIII

LJUBLJANA 1988

KAZALO **3** | **4** /letnik 27/ 1987

- 97 RAZGOVOR Z DR. ANGELOSOM BAŠEM | *Naško Križnar*
111 O NUJNOSTI KATEGORIZACIJE ETNOGRAFSKO FOLKLORNIH
FILMOV | *Milovan Gavazzi*
115 KOLINE KOT DARILLO IN IZRAŽANJE IDENTITETE V SLOVENSKI
KMEČKI DRUŽBI | *Robert Minnich*
123 STARA VREDNOSTNA LESTVICA JE ŠE VEDNO
NEDOTAKNJENA | *Hermann Bausinger*
127 STIK ZVOKA DVEH KULTUR | *Rajko Muršič*
134 DVOJE IDENTIČNIH ROKOPISNIH LJUDSKOMEDICINSKIH
BUKEV »PREPIS« IN »ABSCHRIFT AL PREPESS« | *Miljan Dolenc*
137 PREUČEVANJE DELAVSKE KULTURE V ČEŠKI (PRAŠKI)
ETNOGRAFIJI | *Maja Godina, Janja Žagar*
141 GLEDALIŠČE KABUKI | *Irena Zagajšek*
143 ŠTUDIJ VIZUALNE ANTROPOLOGIJE | *Nadja Valentinčič*
145 ŠTUDIJSKI SESTANKI NA FF | *Tatjana Dolžan*
147 10. MEDNARODNI FESTIVAL ETNOGRAFSKEGA
IN SOCIOLOŠKEGA FILMA (CINÉMA DU RÉEL) | *Cvetka Lampreht*

OCENE

- 149 ČLOVEK IN TRTA, Milan Bufon
150 Robert G. Minnich, ASPECTS OF POLISH FOLK CULTURE
| *Ingrid Slavec*
152 Wanda Paprocka, KULTURA I TRADYCJA LUDOWA W POLSKIEJ
MYSLI HUMANISTICZNEJ XIX I XX WIEKU | *Ingrid Slavec*
154 Borut Brumen, RAZVOJ ETNOLOŠKEGA MUZEALSTVA
NA SLOVENSKEM | *Ralf Čeplak*
156 LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1987
171 BULLETIN:
Robert Minnich: THE GIFT OF *KOLINE* AND THE ARTICULATION
OF IDENTITY IN SLOVENE PEASANT SOCIETY

POGOVOR S PROF. ANGELOSOM BAŠEM,

ZNANSTVENIM SVETNIKOM
 INSTITUTA ZA SLOVENSKO NARODOPISJE
 ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA
 SLOVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI IN UMETNOSTI

Dr. Angelos Baš je bil rojen leta 1926 v Taboru v Savinjski dolini. Otroštvo je preživel v Mariboru.

Še pred diplomo je aprila 1950 postal kustos Mestnega muzeja v Ljubljani, kjer je ostal do junija 1963. Diplomiral je iz etnologije leta 1951. Od 1963 do 1979 je bil višji kustos v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, od leta 1979 pa je zaposlen v Inštitutu za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v Ljubljani kot znanstveni svetnik. Leta 1984 je bil izvoljen v naziv rednega profesorja za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Od leta 1978 vodi na Oddelku za etnologijo v okviru podiplomskega študija konzultacije iz predmeta etnologija Slovencev.

Kot štipendist domačih in tujih skladov je študiral v Zah. Nemčiji, Avstriji in na Švedskem.

Bil je predsednik slovenske podružnice Etnološkega društva Jugoslavije (1963/65), član upravnega odbora Etnološkega društva Jugoslavije (1961/65), član uredništva Etnološkega pregleda (1962/73), član uredništva Slovenskega etnografa (1974/77). Zdaj je glavni urednik Traditiones, zbornika Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU, in glavni in odgovorni urednik Etnološkega pregleda, glasila Zveze etnoloških društev Jugoslavije.

Od leta 1947 do 1988 je objavil 308 bibliografskih enot z različnih področij etnologije, od tega 7 knjig in 17 radijskih oddaj.

Danes se ukvarja predvsem s t. i. historično etnologijo. Zaključuje raziskavo oblačilne kulture na Slovenskem v 17. in 18. stol.

Dovolite, da na začetku poskušam spojiti sodobnost s preteklostjo. Leta 1984 ste uredili knjigo izbranih spisov Franja Baša, vašega očeta. To se mi zdi lep nastavek, da poveste nekaj o svoji mladosti, o odnosih z očetom etnografom in muzealcem. Površen pogled na vašo bibliografijo namreč pokaže, da ste se se od vsega začetka zanimali za slovensko (in slovansko) preteklost, zgodovino, skratka za starinoslovje, tudi za muzejstvo, skratka za vse, s čimer se je profesionalno ukvarjal tudi vaš oče.

Vso svojo zgodnjo mladost sem preživel v Mariboru. Tam je bil moj pokojni oče kot zgodovinar in etnolog od leta 1932 do 1950 ravnatelj muzeja in arhiva. Zato ni bilo naključje, da sem že v otroških letih zmerom znova prihajal v stik z vrsto preostankov iz naše preteklosti, saj me je oče še kot dečka pogosto jemal s seboj v muzej in arhiv, pa

tudi k terenskim ogledom. Bil sem v tretjem razredu osnovne šole, ko sem prebral dobršen del Grudnove Zgodovine slovenskega naroda. Zato se ne spominjam, da bi bil kdajkoli premišljeval o tem, kakšen poklic si bom izbral. Od vsega začetka sem hotel študirati zgodovino v širšem pomenu besede in delovati v tem ali onem poklicu, ki sodi v delokrog te vede. K tej moji odločitvi so pripomogli tudi nekateri profesorji predvojne mariborske klasične gimnazije med katerimi naj posebej omenim zgodovinarja Jana Šedivya in klasičnega filologa Jožeta Košarja, ki sta mi znala prav zgledno približati pretekle dobe. (Košar je vrh tega za zmerom vcepil vame ljubezen do latinščine in grščine.) Med okupacijo sem moral po enem semestru prekiniti študij zgodovine na univerzi v Gradcu. L. 1945 sem se vpisal na univerzo v Ljubljani.

Ob profesorjih zgodovine Milku Kosu, Gregorju Čremošniku in Bogu Grafenauerju me je spočetka privlačila zlasti domača srednjeveška zgodovina. Prva leta po osvoboditvi so pomenila tako rekoč na vseh toriščih obdobje velikega zagona. Tudi sam sem se z vsemi močmi oprijel študija, tako da sem marsikdaj spal samo po 4 do 5 ur na dan, medtem ko sem večino preostalega časa prebil v seminarju ali v čitalnici Narodne in univerzitetne knjižnice. Ob vseh svojih prizadevanjih, da bi kar najbolje spoznal našo gospodarsko, upravno in politično zgodovino, pa sem pri tem nekaj pogrešal. Študij gospodarske, upravne in politične zgodovine me je seznanjal z ogrođjem življenja v preteklosti, ne pa tudi še s tistim delom nekdanjega življenja, ki je izpolnjeval to ogrođje in se je s tem ogrođjem povezoval v zaokroženo celoto.

Konec zime 1947 se je oglasil pri meni moj nekoliko starejši prijatelj režiser Fran Žižek. Potožil mi je, da se je obrnil na nekatere moje profesorje s prošnjo za podatke o prvinah t. i. vsakdanjega življenja v času Miklove Zale, ki jo je takrat režiral. Ostal je v bistvu praznih rok, kajti naproščenci so bili vsi odlični izvedenci v gospodarski, upravni in politični zgodovini, niso pa raziskovali tudi tega, čemur danes pogosto pravimo vsakdanje življenje.

Ta pogovor je v meni še in še odmeval, saj mi je nazorno dokazoval, da študij zgodovine ne obsega tudi tistih tém, ki so se zame pokazale kot najbolj mikavne. Poleg zgodovine sem kot stranski predmet študiral etnologijo. Ob tem sem predelal spis Rajka Ložarja o bistvu, nalogah in pomenu etnologije, izšel je v prvi knjigi Narodopisja Slovencev. Ložar je v tem spisu opredelil etnologijo kot vedo, ki je njen predmet zgodovina ljudske kulture. Takšen predmet etnologije je zajemal prav to, kar me je najbolj zanimalo, vendar je bil omejen predvsem samo s pogledom na kmečko, ni pa obsegal tudi še drugega prebivalstva.

V tem času sem bil tudi v pogostnih stikih z arheologom Jožetom Kastelicem. Ta je vedel za mojo nagnjenost k srednjeveški zgodovini in me je nagovarjal, naj se posvetim zgodnjersrednjeveški arheologiji, ki se je spričo poučnih izkopavanj v tistih letih začela na Slovenskem prav takrat pomembno razcvetati. Kot predmet zgodnjersrednjeveške arheologije mi je Kastelic opredeljeval to, čemur se reče v sodobni etnologiji način življenja, vendar v določeni arheološki dobi. (V tem pomenu sem uporabil sintagmi »način življenja« in »kako so ljudje ... živeli« že v Slovenskem poročevalcu 6. maja 1947.) V navedeni

vedi je bil predmet v časovnem pogledu omejen na razmeroma kratko obdobje, zato sem po določenem premišljanju zavrnil misel, da bi študiral zgodnjesrednjeveško arheologijo. Naposled sem se prepisal z zgodovine, si izbral za glavni predmet študija etnologijo in diplomiral leta 1951 pri profesorju Niku Županiču.

Danes si težko predstavljamo, kako je potekal študij etnologije v štiridesetih in petdesetih letih oz. po vojni. Kakšni so vaši spomini na čas študija?

Na etnološkem oddelku sem bil vpisan od 1945 do 1949, se pravi, da je bil moj edini profesor etnologije Niko Županič. Študij etnologije se je tedaj zelo razločeval od današnjega. Etnološka veda pri nas in v svetu je bila v prvih letih po drugi svetovni vojski tako v teoretičnem kakor v empiričnem pogledu v poglavitnem na drugačni ravni kakor etnološka veda predvsem od 60-let naprej. To se je kazalo tudi pri študiju. V zvezi s tem je študij etnologije v tistem času obsegal dosti manj teorije in zgodovine vede, pač pa precej več empirije kakor v zadnjih 20 ali 25 letih. In v primerjavi s študijem etnologije na beograjski in zagrebški univerzi je bil ta študij v Ljubljani manj nadroben in zato manj obširen, kakor sem lahko v 50-ih letih zvedel iz stikov s srbskimi in hrvaškimi kolegi, ki so študirali hkrati z menoj ali nekaj pozneje.

Zlasti v etnološkem seminarju se je bilo v mojih letih mogoče manj poučiti o tehniki raziskovalnega dela kakor npr. v zgodovinskih seminarjih, ki sem jih obiskoval prav kakor etnološkega. Zgodovinski seminarji so bili takrat na izjemno visoki ravni in v njih sem se z uspehom seznanil s kritiko in uporabo virov. To znanje mi je pozneje koristilo pri etnoloških raziskavah, saj je kritika in uporaba virov v zgodovini in etnologiji, če ne gre za predmete, temveč za pisane in ustne vire, v načelu enaka. Dobro se spominjam seminarja Boga Grafenauerja, v katerem smo obravnavali vire za ustoličevanje koroških vojvod, bil je spomladi 1948 in je potekal ob profesorjevem delu za knjigo *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*, ali seminarjev Gregorja Čremošnika, v katerih smo pretresali vire za starejšo srbsko in hrvaško zgodovino. Veliko sem pridobil tudi v seminarju Milka Kosa, medtem ko se je Fran Zwitter vrnil v Ljubljano šele 1948, tako da sem bil samo v tistem njegovem seminarju, v katerem je tekla beseda o virih za revolucijo 1848. Vsi ti seminarji so bili zame visoka šola za znanstveno delo. Če danes obvladam njegovo tehniko, sem se je povečini naučil v imenovanih zgodovinskih seminarjih, manj v etnološkem seminarju.

S tem pa naj ne bo rečeno, da nimam Nika Županiča v lepem spominu. Prav nasprotno. Resda ni bil pedagog, toda v pogostnih stikih, ki sem jih imel z njim zunaj predavalnice in seminarja in ki so največkrat pomenili žive diskusije o najrazličnejših etnoloških vprašanjih in ustreznem slovstvu, med drugim tudi o njegovih spisih, sem veliko pridobil. Županič je bil bleščeč mislec, vselej je znal razločevati bistveno od nebistvenega in obenem postavljati zares pomembne znanstvene probleme. Še danes sem mu hvaležen za številne pogovore, ki sem jih imel z njim posebej o t. im. etničnih zgodovinah in tu zlasti o etnogenezi Slovanov. In še nekaj. Županič ni bil samo znanstvenik, pred in med prvo svetovno vojsko se je izkazal tudi kot dalj-

novidni politik, ki je sodeloval v zgodovinskih dogajanjih, usodnih za Slovence. Tudi v tej smeri sem od njega veliko zvedel in se tudi od njega navzel zanimanja za sodobno politično življenje.

V prvih letih po drugi svetovni vojski nas je bilo študentov, ki smo študirali etnologijo kot glavni predmet, menda le toliko, da nas je bilo mogoče prešteti na prste ene roke. Razmeroma precej pa je bilo takih, ki so študirali etnologijo kot stranski predmet, to so bili večinoma študentje geografije in umetnostne zgodovine. Vsi, ki so takrat študirali etnologijo, so imeli veliko prednost pred današnjimi študenti etnologije, namreč to, da so prišli na univerzo iz drugačne srednje šole, kakor je današnja. Tedanja gimnazija, najsi je bila klasična ali samo realna, je dajala maturantom neprimerno ustrežnejše znanje za študij etnologije kakor današnja srednja šola. Naj ob tem tvegam hudo zamero. Po moji sodbi je ne samo za študij na filozofski, temveč tudi za študij na prenekateri drugi fakulteti edina prava podlaga klasična gimnazija. Vem za sošolce iz mariborske klasične gimnazije, ki so se vpisali na tehniko, ekonomijo ali agronomijo, pri študiju so bili na splošno uspešnejši kakor njihovi kolegi, ki so prišli iz realne gimnazije. Klasična gimnazija daje svojim maturantom summa summarum obsežnejšo izobrazbo in jih nauči bolj logičnega mišljenja in izražanja kakor druge srednje šole, navadi pa jih tudi precejšnjega odrekanja in vztrajnosti.

Vaša prva zaposlitev je bila v Mestnem muzeju v Ljubljani. Na katerem delovnem mestu? Predvidevam, da vaša služba ni bila zelo etnološka, saj ta muzej do danes še ni našel odgovora na vprašanje o mestu etnologije v svoji hiši.

Največji del časa, ki sem ga prebil v Mestnem muzeju v Ljubljani, je bil njegov ravnatelj dr. Josip Mal. Ta je Mestni muzej v Ljubljani pojmoval predvsem kot t. i. kulturnozgodovinsko ustanovo. Po zgledu zlasti nemških tovrstnih raziskav, ki so nastale pred drugo svetovno vojsko, je štel Mal t. i. kulturno zgodovino kot nekakšen mixtum compositum ali kot soznačnico za znanstveno panogo, ki raziskuje kulturo, kolikor ni ta predmet že ustaljenih ved o posameznih kulturnih prvinah (slovstvene zgodovine, umetnostne zgodovine itn.). Naj v zvezi s tem navedem sodbo švedskega etnologa Sigurda Erixona, da (celotna) kulturna zgodovina kot samostojna veda ne obstaja.

Ustrezno svojemu pojmovanju t. i. kulturne zgodovine je Mal napisal knjigo *Stara Ljubljana in njeni ljudje*, 1957. Podobno je skušal zasnovati tudi delo *Mestnega muzeja v Ljubljani*, ki pa ga je hotel v manjšem obsegu obogatiti še z vlogo, ki jo je Ljubljana imela v umetnostni zgodovini. V tej zasnovi ni bilo etnologije, se pravi vede, kakršna se je v 50-letih tako na Slovenskem kakor drugje v Srednji Evropi še zmerom po veliki večini enačila, kakor sem se pozneje navadil govoriti, s kmetologijo. Hkrati pa se ne sme zamolčati, da je Mal s Staro Ljubljano in njenimi ljudmi do neke meje prispeval etnološki oris prebivalcev Ljubljane v starejših obdobjih, saj je v knjigi do neke meje istil kulturno zgodovino z mestno etnologijo, kakor se je ta v 40- in 50-letih začela oblikovati npr. v Franciji in na nemškem jezikovnem ozemlju.

Ob nakazanem snovanju podobe, ki naj bi jo bil Mestni muzej v Ljubljani dobil pod Malovim vodstvom, sem bil kustos za t. i. kul-

turno zgodovino. V zvezi s tem smem omeniti, da sva na podlagi Malovih pogledov z Nacetom Šumijem, ki je od 1951 do 1962 deloval kot konservator za Ljubljano v proračunskem okviru Mestnega muzeja, sestavila program te ustanove, ki je 1954 izšel v brošuri z naslovom Vprašanja Mestnega muzeja v Ljubljani. Besedilo sem oblikoval jaz, kot avtorji pa smo se podpisali vsi znanstveni in strokovni sodelavci muzeja.

Ker sem kakor vsi slovenski etnologi tedaj sledil t. i. kmetološki usmeritvi v vedi, je bilo moje prvo vidnejše znanstveno delo v Mestnem muzeju namenjeno stavbnemu in zemljiškemu značaju Ljubljane v franciscejskem katastru (Slovenski etnograf V, Ljubljani 1952). To raziskavo sem (značilno) sklenil takole: «... izvajanja so... ugotovila... številčno razmerje stanovanjskih, gospodarskih in drugih poslopij v Ljubljani sredi prve polovice 19. stoletja, tudi glede na stavbno gradivo, ter so skušala s pretresom talnih kultur in zemljiških lastnikov določiti kmečke oziroma preprostejše poteze ljubljanskega stavbnega in zemljiškega značaja v tem času ter ob tem pokazati določene vplive agrarne proizvodnje na mestno podobo.» Raziskava je bila mišljena kot začetek zadevnega dela, ki naj bi zajelo vso Kranjsko, toda kmalu sem spredvidel, da posameznik ne more biti kos tako obsežni nalogi, in sem po podobnih spisih o Kostanjevici in Kamniku odnehal. Raziskavo o Ljubljani sem hotel predstaviti v razstavnih zbirkah Mestnega muzeja, vendar pri tem nisem imel sreče. Za Mala je bilo to etnološko delo, ki ni sodilo v Mestni muzej kot t. i. kulturnozgodovinsko ustanovo. Pri doktorski disertaciji, v kateri sem obravnaval nošo na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju, mi je bila sreča bolj naklonjena. Ker sem raziskoval nošo vsega prebivalstva, ne samo kmečke noše (o tem še pozneje), mi je Mal deloma dovolil opraviti to raziskavo kot službeno delo.

Moja služba v Mestnem muzeju se je razločevala od službe marsikaterega današnjega muzejskega kustosa. Bil sem imenovan za kustosa za t. i. kulturno zgodovino in sem lahko deloval kot etnolog samo toliko, kolikor je bil Mal ob navedenih svojih in mojih pogledih včasih pripravljen pogledati skozi prste. Poleg tega je bilo Malovo načelo, da mora biti začetnik v muzejski hiši »deklica za vse«. Zato sem moral kdajpakdaj opravljati tudi delo kustosa za umetnostno zgodovino, čeprav nisem imel za to nikakršne formalne izobrazbe. Zadnje delo, ki sem ga opravil v času Malovega ravnateljjevanja, je bila priprava razstave o spomenikih NOB v Ljubljani in okolici.

Ni mi znano, ali je Mestni muzej v Ljubljani uvrstil v zadnjem času v svoj načrt etnološko delo. Zame tu ne bi smelo biti nobenega vprašanja. Etnološka veda je drugod v Srednji Evropi prav kakor na Slovenskem v zadnjih desetletjih teoretično in empirično tolikanj uspešno utemeljila etnološko raziskovanje mest, da ne bi moglo biti opravičila, če bi Mestni muzej v Ljubljani še danes ostajal brez etnološkega oddelka. Posebej ne spričo zares poučnih raziskav iz ljubljanske etnologije, ki so jih opravili v omenjenem obdobju zunaj te ustanove.

Leta 1963 ste se zaposlili v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. S tem se začne za vas kot etnologa pomembno obdobje. Veliko ste delali na terenu, zbirali informacije, napisali in izdali 4 knjige (od šestih).

V etnoloških krogih se je veliko razpravljalo o naravi in pomenu raznih etnoloških »služb«. Med njimi je gotovo najznačilnejša služba kustosa etnologa. Kaj vi menite o njej, kako ste jo sami doživljali?

Dovolite najprej dva popravka. Doslej sem napisal 7 oziroma 8 samostojnih publikacij. Da sem bil 1959 po obrambi doktorske disertacije lahko promoviran, je moralo biti besedilo objavljeno tako, kakor je sklenila ocenjevalna komisija. Po ustreznem sklepu mi je univerza v Ljubljani še istega leta v skromni obliki natisnila povzetek doktorske disertacije, z njim pa še nekaj ilustracij. L. 1949 sva s sošolcem Brankom Marušičem, poznejšim ravnateljem Arheološkega muzeja Istre v Pulju, izdala pri tedanjem Slovenskem knjižnem zavodu knjižico Stari Slovani v zgodovini, v kateri sva predvsem povzemala izsledke sovjetskih zgodovinarjev o starejši slovanski preteklosti. Delce sva napisala 1947/48 in po svoje odseva takratno delno ozračje v slovenski zgodovinski vedi; z Marušičem nisva bila edina, ki sva se podredila temu ozračju. In 1970 je izšla pri Mladinski knjigi moja knjiga Noša na Slovenskem v poznem srednjem veku in 16. stoletju, ki pomeni nekoliko predelan in razširjen povzetek doktorske disertacije, dopolnjen s številnimi ilustracijami. To knjigo sem pripravil za natis kot Humboldtov štipendist v etnološkem inštitutu pri univerzi v Tübingenu. V Slovenskem etnografskem muzeju sem napisal 3 knjige (Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju, Maribor 1967; Savinjski splavarji, Ljubljana 1974; Ljutomerske konjske dirke, Maribor 1976).

O Vašem četrtem vprašanju sem v 50-ih in na začetku 60-ih let marsikdaj pisal, saj je bilo tedaj zelo pereče. Šlo je za temeljno vprašanje kustosovega dela: ali naj bo kustos raziskovalec in obenem prosvetni delavec ali pa naj bo zlasti le prosvetni delavec, ki v bistvu samo aranžira muzejske občasne razstave in stalne razstavne zbirke. Svoje stališče do tega vprašanja sem si ustvaril prav zgodaj. Lahko rečem, da sem v določeni meri zrastel v mariborskem muzeju. Še pred maturo sem očetu včasih pomagal pri inventarizaciji muzejskega gradiva in urejanju depojev, še pred maturo sem si ogledal najpomembnejše jugoslovanske in avstrijske muzeje, po drugi svetovni vojski pa sem kot študent pomagal očetu pri dokončnem oblikovanju razstavnih zbirk mariborskega muzeja, kakršen je bil odprt 1947.

Ob teh izkušnjah sem se dokopal do spoznanja, ki mi ga je nato delo v Mestnem muzeju v Ljubljani zmerom znova potrjevalo: da je namreč mogoče z uspehom pripraviti muzejsko občasno razstavo ali stalno razstavno zbirko samo takrat, če je gradivo za navedena namena dovolj natančno in obsežno zbrano in raziskano. Kajti vsaka muzejska razstava z neko sporočilno vrednostjo mora biti zastavljena problemsko. V nasprotnem primeru lahko pomeni muzejska razstava edinole bolj ali manj estetsko dognano razporeditev predmetov, takšna pa obiskovalcu vselej premalo pove. Sama razporeditev muzealij na razstavi ne more biti dovolj poučna, saj ne prispeva obiskovalcu nekega omembe vrednejšega znanja. Skratka: brez raziskave ne more biti smiselnega razstavljanja v muzejih.

Dandanes so ta vodila povečini uresničena. Pred 35, 30 ali 25 leti je bilo precej drugače. Muzeji so v tistem času neredko skušali reševati svoje denarne težave s pogostnejšim prehitrim prirejanjem občasnih razstav. Tudi Slovenski etnografski muzej ni bil v 60-ih letih

čisto izjemen zgled za takšno usmeritev, da o razstavnih podobi nekaterih drugih slovenskih muzejev v prejšnjih letih rajši ne govorim. S članki, v katerih sem presojal vprašanje, ki ste mi ga zastavili, nisem žel le odobravanja. (Največkrat nejavni) ugovori so bili večinoma prakticistične narave. Sklicevali so se na to, da je takšna razstavna dejavnost predraga in terja preveč časa in da je zato komajda izvedljiva. Toda končni namen vsega muzejskega dela je določena izobraževanje, to pa se dá doseči izključno le na podlagi raziskav gradiva ali, natančneje, raziskav znanstvenih in strokovnih tém, ki jih to gradivo postavlja. Še drugače: kustos mora biti najprej raziskovalec, če naj imajo razstave, ki jih pripravlja, svoj *raison d'être*.

Spominjam se razstave o savinjskih splavarjih (mislim da leta 1972), ki je napravila name velik vtis. Celo razstavno sobo je zasedel splav v naravni velikosti. To ni vprašanje ampak mnenje o plodnem sodelovanju med etnologom in oblikovalcem, o razmerju med raziskavo in njeno ustrezno prezentacijo.

Razstavo o savinjskih splavarjih sem pripravil 1975, potem ko sem končal raziskavo o njih in je izšla tudi knjiga. S to razstavo sem skušal pokazati življenje savinjskih splavarjev na njihovih voznjah. Da bi pokazal tudi vplive savinjske splavarske dejavnosti na življenje v domačih krajih, za to je manjkalo tako razstavnih prostorov kakor denarja.

Za razstavo so ljubénski splavarji natančno obnovili splav, kakršen je bil na Savinji, in kolibo na velikem savskem splavu. Na voljo so mi bili prav tako številni fotografski posnetki, in sicer od izdelave splavov, njihovega splavljanja pa do vseh mogočih dogodkov na voznji in iztovarjanja lesa. Vse razstavljeno gradivo so razlagale obširne legende.

Vsebinsko razstave sem določil sam, ko sem kot raziskovalec nadrobno poznal témo, ki sem jo hotel predstaviti. Ing. arch. Marjan Loboda je po mojih napotkih oblikoval razstavo s tehniko, ki jo je Slovenski etnografski muzej takrat premogel. Takšno naj bi bilo po moji sodbi splošno načelo za sodelovanje med raziskovalcem in oblikovalcem muzejskih občasnih razstav in stalnih razstavnih zbirk.

Kar zadeva zadnji del Vašega vprašanja, odgovarjam nanj s poudarkom pritrdilno. Seveda muzeji brez predmetnega gradiva ne morejo obstajati, to je temelj, na katerem razvijajo vse svoje delo. Toda vizualne in zvočne možnosti, s katerimi je dandanes mogoče dopolniti izpovedi predmetnega gradiva o neki znanstveni ali strokovni témi, je ob posredovanju izsledkov iz raziskav o njej komajda mogoče prečiniti. Filmski posnetek in zvočni zapis lahko izredno učinkovito zaokrožita izpovedi predmetnega gradiva.

V svojih raziskavah si prizadevam včlenjevati témo, ki se je lotevam, v celotno ugotovljivo življenje ustreznega kraja in časa ali, še drugače povedano, téma, ki jo obravnavam, mi rabi kot prizma, skozi katero skušam ugledati celotno ugotovljivo življenje ustreznega kraja in časa. Če hočemo takšne raziskave kar najbolj nazorno pokazati na muzejskih občasnih razstavah in v stalnih razstavnih zbirkah, ne moremo danes teh ciljev doseči brez vizualnih in zvočnih pripomočkov. S temi nujnostmi se v večjih sodobnih muzejih plodno povezuje samo-

stojno predvajanje etnoloških dokumentarnih filmov. Sicer pa Vaše delo spričuje, da Vi vse to sami dobro veste.

Konec 60. let ste šli (skupaj z nekaterimi kolegi, Kremenskom, Makarovičem . . .) v odkrito polemiko z dotedanjami usmeritvami v slovenski etnologiji. Kot študent sem bil priča burnim diskusijam v krogu slovenskih etnologov. Imel sem občutek, da gre za silno pomembne stvari. Novo razmišljanje o ljudstvu in ljudskem (kar ste kasneje obravnavali v Pogledih na etnologijo, 1978) in nasploh o novem definiranju predmeta etnološkega preučevanja, je dalo teoretsko podlago celi prihajajoči generaciji etnologov. Danes si ne moremo predstavljati etnoloških raziskav sodobnosti brez teoretskega premika, ki so ga prinesla omenjena dogajanja. Zanima me, če je po vašem mnenju do novih dognanj privedel avtonomen razvoj same stroke, ali pa je šlo za vnašanje diamatskih pogledov na vprašanja zgodovinskosti, etničnosti in kulture. Torej za poseg od zunaj v slovensko etnologijo? Kaj se danes lahko naučimo iz dogajanja v tistih letih?

V vprašanju precenjujete pomen mojega omenjenega dela. Pri dogajanjih, o katerih govorite, sem resda sodeloval od vsega začetka, toda v njih nisem bil najpomembnejši. Vsekakor pa se pričinja moje delo, ki ga v vprašanju navajate, konec 50-ih let, v bistvu pa 1957. V polemiko »z dotedanjami usmeritvami v slovenski etnologiji« torej nisem šel konec 60-ih let, temveč že prej. Za Vas kot takratnega študenta etnologije pa je bil seveda opaznejši in najtehtnejši moj prispevek na posvetovanju o temeljnih nalogah in usmeritvah slovenske etnologije, ki je bilo v Ljubljani 16. maja 1967.

V Slovenskem etnografu IX, Ljubljana 1956, je profesor Vilko Novak objavil spis O bistvu etnografije in njeni metodi. V tem spisu je po zgledu švicarskega etnologa Richarda Weissa označil (str. 12) etnologijo kot »znanost o sedanjosti« (Gegenwartswissenschaft). Temu stališču, ki ga je povečini potrjevala naša etnološka praksa, sem se v naslednjem letniku Slovenskega etnografa (str. 49) čisto na kratko uprl, ko nisem sprejemal »v slovenski etnologiji skoraj običajnega precenjevanja sodobnega in sodobnosti bližnjega ter hudega neupoštevanja starejšega ali slabo znanega gradiva.« Novakovo stališče sem zavračal iz preprostega razloga, ker predmet etnološke vede ne obstaja samo v t. i. sodobnosti, temveč sega še stoletja nazaj. V uvodu h knjižici Noša v poznem srednjem veku in 16. stoletju na Slovenskem, Ljubljana 1959, se pravi v povzetku svoje doktorske disertacije, sem zapisal (str. 5): »Kar zadeva časovni obseg ali celoto naše ljudske gmotne omike, so . . . dosedanje raziskave hudo skope, tako da tudi številnejšim in bogatejšim preučevanjem novejšega gradiva v bistvu manjkajo prava izhodišča glede na starejše razvojne stopnje v posameznih panogah ljudske gmotne omike na Slovenskem. Spričo tega je treba obdelave o naši ljudski gmotni omiki razviti mimo zbiranja in obravnavanja novejšega gradiva takisto nazaj in poskušati, osvetliti njene stvaritve oziroma razvoj v celotnem časovnem razvoju, ki je zanj ohranjeno gradivo.«

Zlasti potem, ko sem septembra 1958 oddal svojo doktorsko disertacijo, sem začel spremljati novejšo tokove v etnološki teoriji in tudi sam iskal nova pota v tej smeri. Ob tem naj najprej omenim preda-

vanje z naslovom Etnografija — zgodovinska znanost, ki sem ga imel v Slovenskem etnografskem društvu 18. decembra 1959 in sem ga objavil v Naših razgledih IX, Ljubljana 1960, str. 77 d. V spisu o »ljudstvu« in »ljudskem« v slovenski etnologiji, natisnjem v Pogledih na etnologijo, Ljubljana 1978, sem nadrobneje (str. 80 d) opisal, kakšno je bilo moje nadaljnje teoretično delo ali prek katerih postaj, ki so se med seboj nemalo razločevale, sem 1967 prišel do poslednje opredelitve o predmetu etnologije, objavljene v spisu O predmetu etnologije (Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. IV, Maribor 1968, str. 273 d).

To je zgodovina načina življenja pri posameznih narodih. Ob navedeni opredelitvi pomeni »način življenja« razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo kako narod, do danih kulturnih prvin, kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadevno razmerje na življenje teh družbenih skupin. V zvezi s tem sem sodil, da je kakor za vse družbene vede tudi za etnologijo napačno vodilo, po katerem naj bi se njene obravnave omejevale v načelu samo na določene enote ljudi, in sem se tako odpovedal omejitvi etnologije na takšno ali drugačno ljudstvo. V Pogledih na etnologijo (str. 67 d) sem navedeno opredelitev razširil in izpopolnil. V svoji doktorski disertaciji sem resda presegel raziskave ljudske noše, vendar ne iz širših teoretičnih razlogov. Tako sem namreč ravnal zato, ker sem sodil, da naj se ob raziskavi ljudske noše, v kateri je treba obravnavati tudi vplive, ki jih je vanjo prispevala noša drugih plasti v družbi, preuči prav tako ta, slednja noša in naj se s tem ugotavlja in razlaga vsa noša nekega obdobja, ne samo eden njenih sestavnih delov.

Če trdim v Pogledih na etnologijo (str. 75): »Korenite spremembe v pogledih na predmet slovenske etnologije je prineslo leto 1967«, se popolnoma strinjam z mnenjem, ki ste ga zapisali v vprašanju. Pravilno se spominjate, da ste bili tedaj »priča burnim diskusijam v krogu slovenskih etnologov«. Ljubljanskega posvetovanja 16. maja 1967 se nisem mogel osebno udeležiti, slišal pa sem, da je bilo res burno. Podobno je bilo še pozneje in že prej. Ugovori niso bili namenjeni, če govorim zase, samo nekaterim mojim teoretičnim mislim, temveč še bolj etnološkemu teoretičnemu delu pri nas na sploh. Slednje stališče je razložil profesor Dušan Pirjevec: »Posebno vprašanje seveda je, kako je sploh mogoče, da se « raziskovalec »ne zaveda svojih lastnih temeljev« in se »nekritično drži že uveljavljenih delovnih navad in shem ter ponavlja to, kar so drugi ustvarili, ne da bi spoznal smisel tega. Vključuje se v nekakšno inertno samoumevnost, v nekakšno nepreverjeno konvencijo... Tako nastaja vase zaprta miselnost, ki se ne zaveda lastnih temeljev, se ne sprašuje več o lastnem smislu in je zato že a priori nezaupljiva ali celo sovražna do vsega, kar je drugačno ali novo« (Besedna umetnina, Jezik in slovstvo XI, Ljubljana 1966, str. 205).

Dr. Milko Matičetov si je nasprotovanje mojemu teoretičnemu delu kar se dá poenostavil. Ne da bi bil skušal zavrnilo njegove posamezne prvine, je najprej pars pro toto smešil moje teoretično delo, nato pa se je pridružil mnenju sovjetskega etnologa S. A. Tokareva: »Spori o obsegu in predmetu etnografske vede so bili tudi med sovjetskimi znanstveniki, in ti spori so prinesli več škode kot koristi, ker so dolgo časa odtegovali zanimanje etnografov do pozitivnega

raziskovalnega dela k abstraktnemu razpravljanju in k igranju z definicijami« (Folklor v Jugoslaviji in kratek pripis, Sodobnost XIV, Ljubljana 1966, str. 634).

Dr. Niko Kuret je štel smešenje mojega teoretičnega dela za »duhovito gloso« (Še o »Prazničnem letu Slovencev«, Naši razgledi XV, Ljubljana 1966, str. 306) in pripominjal: »Če bomo vsi teoretizirali v nedogled, kakor smo priča nekim obravnavam iz zadnjih let, nam bo naša veda poniknila v pesku. Drugod, da omenim samo socialistične dežele, se z etnografsko teorijo resda ukvarja nekaj ljudi, zato pa je na desetine in stotine njihovih kolegov, ki opravljajo konkretno zbiralno in raziskovalno delo. Pri nas je to razmerje obrnjeno. Zlobnež bi dejal, da je teoretiziranje pač lažnejše od naporenega terenskega dela, mučnega iskanja, študija literature, nehvaležnega oranja po arhivih... Vprašanje je, ali si smemo na Slovenskem privoščiti kaj takega, ko nas je sploh še malo, dela pa je več, kot ga lahko vsi skupaj zmoremo« (na nav. mestu).

Precej več je bilo ob mojem teoretičnem delu ustnih ugovorov zoper teoretična prizadevanja v naši etnološki vedi na sploh, prispevali so jih tudi drugi etnologi, ne samo Matičetov in Kuret. Toda bodi tega dovolj.

Ko me sprašujete o tem, kaj je takrat pripeljalo do novih teoretičnih dognanj, odgovarjam takole. Vsi, ki smo iskali nova pota v vedi, smo izhajali iz historičnega materializma, ki smo ga prevzeli kot temeljno vodilo za svoje znanstveno delo. Takšno je bilo sprva po drugi svetovni vojski pravilo v naših družbenih vedah. Tega ne bi imenoval »poseg od zunaj«, saj ni bilo nikomur nič vsiljeno, temveč bolj ali manj dosledno uporabo navedenih vodil v določeni vedi. Njihova uporaba je prihajala v slovensko etnologijo z zamudo. Samoumevno bi bilo za uspešno teoretično delo premalo, če bi bili edinole prevzeli vodila historičnega materializma in če ne bi bili hkrati spremljali tudi etnološke teorije drugod po svetu. Tako je bil »razvoj same stroke« deloma »avtonomen«, deloma oplojen od drugod.

Naposled: proti koncu 60-let so bili ustvarjeni poglavitni teoretični temelji sodobne slovenske etnologije.

Kako je to obdobje vplivalo na vaš nadaljnji razvoj? Za sabo ste imeli knjigo o pohorskih gozdnih delavcih (1967). Le ta skupaj s Kremensko Zeleno jamo kaže na pomemben premik etnološke optike, z dotlej pretežno kmečke problematike na problematiko drugih socialnih slojev in poklicev.

Na podlagi teoretičnih izhodišč, ki sem si jih izdelal, je nastala najprej knjiga Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju, po določenem presledku pa še knjigi Savinjski splavarji in Ljutomerske konjske dirke. Potemtakem sem si prizadeval uresničevati svoje teoretične poglede v praksi. To sem bil dolžan tudi dr. Kuretu, ki je 1966 zahteval: »Vsem, ki se nevarno zapredajo v štrene svojih 'teorij', bi zato rad zaklical: Ne izgubljajte se vendar v nerealnih spekulacijah in navadnim zemljanom nerazumljivih abstrakcijah... marveč nam že pokažite, kako znate teorijo uresničiti v praksi!« (na nav. mestu).

Ko sem 1979 prišel v Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU (pozneje ZRC SAZU), sem se sklenil ponovno usmeriti v t. im. historično etnologijo in tako nadaljevati delo, ki sem ga opravljal še, ko sem bil v Mestnem muzeju v Ljubljani. Z imenom historična etnologija označujemo (ne najustrezneje) tisto etnološko delo, ki raziskuje na podlagi pisanih in upodabljaljivih virov obdobja, za katera povečini manjkajo terenski viri, tj. predmetno gradivo in ustno izročilo. Ali: historična etnologija raziskuje največkrat čas pred 2. polovico 19. stoletja. Na Slovenskem se ni doslej skoraj še nihče loteval raziskav te vrste.

Če sem s knjigama *Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju* in *Savinjski splavarji* opustil raziskovanje »kmečke problematike«, kakor pravite, in se kot etnolog lotil drugega, se pravi večinoma delavskega prebivalstva na slovenskem podeželju, mi je na sedanjem delovnem mestu dana možnost tudi za raziskave meščanov in fevdalcev. Kajti v Inštitutu za slovensko narodopisje sem si lahko zastavil kot svojo nalogo, napisati vso zgodovino našega načina življenja v oblačenju. Pozni srednji vek in 16. stoletju sem na tem območju že obdelal, od 1951 naprej pa sem postopoma zbiral zadevno gradivo tudi iz novejših obdobj. Z zastavljeno nalogo torej nadaljujem in končujem začeto delo. L. 1984 je izšla knjiga *Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja*, 1987 pa knjiga *Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času (1. polovica 19. stoletja)*.

V slednjem primeru raziskujem del načina življenja pri vseh družbenih skupinah na nekem ozemlju v določenem času in tako še naprej skušam uresničevati svoje teoretične poglede. Prav tako skušam uresničevati navedene poglede s tem, ko si prizadevam dosledno uresničevati svojo opredelitev o predmetu etnologije kot zgodovine načina življenja pri posameznih narodih. Slej ko prej sem prepričan, da je treba raziskovati določena etnološka območja v načelu natanko tako kakor npr. slovstveno, umetnostno, politično, gospodarsko in drugo zgodovino. V podobnem časovnem razponu, kakor delam na zgodovini našega načina življenja v oblačenju, je Viktor Geramb napisal zgodovino kmečke noše na Štajerskem (*Steirisches Trachtenbuch I, Graz 1932—5, II, Graz 1935—9*) in Sergij Vilfan zgodovino kmečke hiše na Slovenskem (*Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev I, Ljubljana 1970, str. 559 d*).

Kasneje ste se nekako razšli s prenovitvenimi dogajanjem v etnologiji, saj vas na primer ni zaslediti pri kolektivnem delu ob vprašalnicah, ki še danes šteje za veliki »združevalni« projekt metodološko različno orientiranih slovenskih etnologov, etnografov in folkloristov. (Izjema je vaše sodelovanje pri vprašalnici Družbene organizacije, skupaj z D. Umekovo)

Posledica omenjenih dogajanj je ustanovitev Slovenskega etnološkega društva (1975). Kako vi gledate na ta dogajanja?

Na prvi del tega vprašanja ne bi rad kaj več odgovarjal. Zmerom sem bil »samotni jezdec«, nikoli nisem pripadal neki skupini, nekemu krogu ipd. »Kolektivnim delom« sem se pridruževal ali ne, kakor sem pač presojal možnosti za svoje sodelovanje v njih. Pri vprašal-

nicah za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja sem sprva z veseljem sodeloval, saj sem imel delo na tem načrtu za pomembno in prepotrebno. Toda z avoljo nekega izpada zoper mene mi ni 1974 preostalo drugega, kakor da sem se umaknil, potem ko sem oddal svoj prispevek za vprašalnico o družbenih organizacijah. Ta vprašalnica je potem izšla z dopolnilom Duše Krnel-Umek (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, vprašalnice VIII, Ljubljana 1975, str. 59 d). Naj povem, da sem tu nerad odpovedal sodelovanje. Kajti vprašalnice za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja štejem slej ko prej za tehtno storitev slovenskih etnologov, in sicer tehtno za teorijo, zgodovino vede in empirično delo. S temi vprašalnici smo prišli do natančne razčlenitve celotnega predmeta v etnologiji. Na tej podlagi se bo lahko plodneje razvijalo vse empirično delo v slovenski etnologiji, pa tudi njuna teorija in zgodovina sta z omenjenimi vprašalnici nemalo pridobili.

Poznal sem tako delo Slovenskega etnografskega društva kakor delo slovenske podružnice Etnološkega društva Jugoslavije, zato sem si 1975 od ustanovitve Slovenskega etnološkega društva spričo delovnega načrta, ki ga je napovedalo, več obetal kakor od dotedanjih društev. Marsikaj od tega je nato Slovensko etnološko društvo udejano, tako da pomeni po moji sodbi neko novo kvaliteto v društveni dejavnosti naših etnologov. Predvsem je po moji sodbi čutiti v Slovenskem etnološkem društvu duha sodobne etnologije, kljub nekaterim nezrelim spremnim prvinam. Imam pa vtis, da vodi Slovensko etnološko društvo neka skupina, ob kateri drugi etnologi, zlasti nekoliko starejši, ki niso v tej skupini, ne prihajajo dovolj do besede. Všeč bi mi bilo, če se motim. In zagotovo ne bom nikoli razumel, kako sta bila lahko v Slovenskem etnološkem društvu izvoljena predsednika, kakršna ne bi mogla biti, o tem sem trdno prepričan, na čelu nobenega drugega znanstvenega ali strokovnega društva.

S svojimi poročili v Slovenskem etnografu ste nam odkrivali svet nemške etnologije, kot ste ga spoznavali na študiju v Nemčiji. Ali lahko poveste kaj več o vaših študijskih stikih z nemško etnologijo? Kaj se lahko po vašem mnenju naučimo od sodobne nemške etnologije?

V vprašanju znova precenjujete pomen mojega dela. Po vrnitvi iz Tübingena sem v Slovenskem etnografu in v Traditiones najprej poročal o nekaterih knjigah, ki jih je izdalo tübinsko etnološko društvo, nato pa o nekaterih knjigah tistih zahodnonemških etnologov, s katerimi sem prišel v stik in ki so mi poslali svoje knjige s prošnjo, naj o njih poročam. Tu je šlo po eni strani zlasti za poročila o nekaterih etnoloških doktorskih disertacijah v Tübingenu, po drugi strani pa za poročila o nekaterih knjigah prof. Weber-Kellermannove iz Marburga, prof. Möllerja iz Göttingena, prof. Bringemeierjeve iz Münstra, prof. Kramerja iz Kiela in prof. Gebharda, prof. Gerndta in prof. Rotha iz Münchna. V posebnem spisu sem se nekoliko razpisal o knjigi Abschied vom Volksleben, Tübingen 1970, v kateri so vidnejši tübinski etnologi zavračali prenekatero prvino v dotedanji nemški etnologiji, do teh zavračanj pa sem imel za potrebno izraziti svoje

pridržke (Slovenski etnograf XXV-XXVI, Ljubljana 1972-73, str. 157 d). S temi prispevki sem odkrival seveda le majhen del zelo ustvarjalne zahodnonemške etnologije in še danes ostajam na dolgu za vrsto knjižnih poročil.

Po letu 1979, ko sem se vnovič popolnoma posvetil t. im. historični etnologiji, sem v stikih predvsem s tistimi zahodnonemškimi etnologi, ki se ukvarjajo (tudi) z raziskavami te smeri. V zadnjem obdobju sem navezal tudi stike z nekaterimi avstrijskimi etnologi, in letos me je prof. Hörandnerjeva z univerze v Gradcu povabila, naj kot gostujoči profesor predavam tam v zimskem semestru 1988/89 o etnologiji Slovencev v fevdalni dobi in o zgodovini etnološke vede pri jugoslovanskih narodih. Žal mi je huda očesna bolezen preprečila, da bi se odzval temu vabilu.

Od sodobne zahodnonemške etnologije se je mogoče marsikaj naučiti. Nemara niso v nobeni evropski etnologiji teoretične raziskave in raziskave iz t. im. historične etnologije tako zelo številne kakor v zahodnonemški, v njej pa pogosto obravnavajo tudi najrazličnejše novejšje kulturne procese (ne posameznih kulturnih prvin zase); temu ustreza bera spoznanj.

Ali je vaša odločitev, da se prvenstveno posvetite t. im. historični etnologiji načelne narave in je torej mogoče v prihodnje pričakovati tudi obravnavo sodobne problematike, ali pa ta odločitev izvira iz nemoči etnologije (oziroma njene metodološke orientacije), da bi se obvezujoče soočila z bistvenimi kulturnimi prvinami sodobne slovenske družbe?

Na to vprašanje sem deloma že odgovoril. Marsikatera od naših etnoloških raziskav iz zadnjih 20 let obravnava (kajpak ena bolj, druga manj uspešno) bistvene kulturne prvine »sodobne slovenske družbe«, se pravi slovenske družbe po drugi svetovni vojski. Zato nikakor ne bi govoril o »nemoči etnologije« za tovrstno raziskovanje. To je popolnoma jasno razvidno iz spoznanj omenjenih raziskav, med temi tudi iz predel za načrt »Načina življenja Slovencev v 20. stoletju«. Ko bo ta velikopotezni načrt uresničen, bo dokončno zavrtnjena misel o »nemoči etnologije« za raziskovanje bistvenih kulturnih prvin »sodobne slovenske družbe«.

Zakaj sem se odločil raziskovati predvsem historično etnologijo? Na to sem posredno odgovoril že zgoraj, zdaj naj to storim še čisto neposredno. Sodim, da je treba obdelati predmet etnologije v vseh obdobjih, za katera je ohranjeno gradivo. Treba je torej raziskovati ne samo 20. stoletje, temveč tudi še vsa prejšnja stoletja, iz katerih potekajo viri za etnološka spoznanja. Tako se lahko tudi bolje razlaga etnologija najnovejšega časa. In raziskav iz historične etnologije na Slovenskem malone ne poznamo. Že 1959 sem zato zapisal: »V to smer sem se odločil zastaviti svoje etnografsko delo« (Noša v poznem srednjem veku in 16. stoletju na Slovenskem, str. 5).

Ko sem bil v Slovenskem etnografskem muzeju, mi to praviloma ni bilo omogočeno. V Inštitutu za slovensko narodopisje pa so mi dane vse možnosti za raziskave iz historične etnologije. Skušal jih bom izrabiti po najboljših močeh. Ker je historična etnologija pri nas, kot poudarjeno, skoraj popolna ledina, čaka delo na njej vrsto raz-

iskovalcev, ne le enega. Zato s svojimi raziskavami zlepa ne bom posegel v 20. stoletje in še posebej ne v leta po drugi svetovni vojski (slednje sem storil v knjigi Ljutomerske konjske dirke in v spisih Izraba prostega časa pri starejših gozdnih delavcih na južnem Pohorju po osvoboditvi, Slovenski etnograf XX, Ljubljana 1967, str. 67 d in Obiranje hmelja na kmečkih posestvih v Savinjski dolini, Slovenski etnograf XXIII-XXIV, Ljubljana 1970-71, str. 71 d). Upam, da lahko v dogledni prihodnosti pričakujem sodelavce, saj najnovejši učni načrt za etnologijo na ljubljanski univerzi k sreči ni več tolikanj mačehovski do izobrazbe za delo v historični etnologiji, kakor so bili dosedanji.

Spraševal in za objavo pripravil *Naško Križnar*

(Konec avgusta 1988)

A TALK WITH ANGELOS BAS

Angelos Baš was born in the village of Tabor in Savinjska dolina in 1926, and spent his childhood in Maribor.

Even before graduation, in 1950, he was employed as a custodian in the Ljubljana Town Museum, where he remained till June 1963. He graduated in ethnology in 1951. From 1963 to 1979 he worked as senior custodian in the Slovene Ethnographic Museum in Ljubljana, and has since been engaged in scientific work at the Institute for Slovene Ethnography within the Scientific Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts in Ljubljana. In 1984 he was elected Professor of Ethnology to the Faculty of Arts in Ljubljana. Since 1978 he has conducted consultations for post-graduate students of the subject Ethnology of the Slovene People at the Department of Ethnology of this faculty.

He has received several Yugoslav and foreign scholarships for studies in West Germany, Austria and Sweden.

He was chairman of the Slovene branch of the Yugoslav Ethnological Association (1963-65) and a member of its board (1961-65). He also worked on the staffs of both the Ethnological Review (1962-73) and the Slovene Ethnographer (1974-77). Now he is editor-in-chief of the Traditions, journal of the Institute for Slovene Ethnography, and the Ethnological Review, bulletin of the Association of Yugoslav Ethnological Societies.

Since 1947, up to 1988, he has published what constitutes a total of 308 bibliographical units covering various areas of ethnology, including 7 books and 17 radio broadcasts. Today his main field of interest is the so-called historic ethnology. Presently he is on the point of concluding his research into the clothing culture in Slovenia in the 17th and 18th centuries.

O NUJNOSTI KATEGORIZACIJE ETNOGRAFSKO-FOLKLORNIH FILMOV*

MILOVAN GAVAZZI

V zadnjih desetletjih so etnografsko-folklorni filmi doživeli izjemen razvoj. V primerjavi z ostalimi žanri dokumentarnega filma lahko trdimo, da je ta dosegel razcvet tako kakovosti kot pestrosti tematike. Zato lahko takoj ugotovimo, da gre za bogat razpon ne le glede vsebin, pač pa tudi glede načina njihove obdelave.

Z drugimi besedami: ista tema je lahko obdelana na različne načine, zlasti v zvezi z

1. obsegom in količino detajlov,
2. dolžino sekvenc, ki so odvisne od značilnosti filma.

Na drugi strani daje problemu izvedbe etnografsko-folklornega filma izjemen pomen njegova uporaba, njegov cilj. Doslej je nastalo več poimenovanih filmov, ki niso posneti za zabavo ali sprostitve niti nimajo splošnega vzgojnoizobraževalnega namena. V publikaciji *Der wissenschaftliche Dokumentationsfilm und die Encyclopaedia cinematographica* direktor Inštituta za znanstveni film iz Göttingena, gospod Gotthard Wolf, navaja številne izraze, med katerimi citirajmo »študijski film«, »film-zbirka«, »film priprava«, »dokument gibanja«, »filmski dokument«, »študija gibanja«, »kinogram«, »reprodukcija gibanja«, »reprodukcija obnašanja« itd. Druga, bolj znana in rabljena izraza sta »dokumentarni film« in »raziskovalni film« (»research film«, »Forschungsfilm«, »wissenschaftliche Film dokumentation«). Kljub očitno neustreznim ali malo ustreznim izrazom bi se lahko omejili na tista, ki sta s stališča znanstvene terminologije najprimernejša: »raziskovalni film«, etnografsko-folklorni »znanstveni film« — zaradi razlikovanja med izrazoma »dokumentarni film« na eni strani, ki označuje filme katerekoli vsebine, ki samo predstavljajo določen dogodek, brez znanstvenih namenov, in sicer resničen dogodek, zvest posnetek tega dogodka; in na drugi strani »dokumentacijski film«, ki označuje čiste znanstvene filme, posnete po posebnem predhodnem proučevanju in natančni pripravi etnografsko-folklorne vsebine, ki bo snemana. Po razlagi v zgoraj omenjenem delu naj bi bil »doku-

* MILOVAN GAVAZZI

je pionir etnološkega filma v Jugoslaviji. Ze leta 1930 je začel na terenu snemati s 16 mm kamero. Leta 1957 je ustanovil jugoslovanski Odbor za etnografski film v okviru UNESCO. Doslej je znan samo en njegov članek o etnografskem filmu: *Etnografski film*, njegovo značenje i primjene (SE XVI-XVII, 1964, str. 57-64). Zdaj pa v Glasniku objavljamo njegov drugi tekst o tej tematiki. Na dan je prišel ob video snemanju razgovora z Milovanom Gavazijem v Zagrebu, dne 5. 6. 1987. Avtor ga je napisal v francoščini ob koncu 60. let za seminar v Temišvaru, vendar ni bil še nikjer objavljen. Zaradi preciznega razmišljanja je članek še danes aktualen. Gavazijevi sistematiki bi težko kaj dodali, razen če bi seveda upoštevali tehnološki napredek zadnjih 20 let.

Milovanu Gavaziju se od srca zahvaljujemo za dovoljenje za prevod in objavo.

mentacijski film« (»znanstvena filmska dokumentacija«) podkategorija raziskovalnega filma na splošno — v našem primeru torj »etnografsko-folklorni dokumentacijski film« ali »etnografsko-folklorna znanstvena filmska dokumentacija«.

Znanstveni značaj tega filmskega žanra je osnova za vsa razmišljanja v pričujočem prispevku, zato ga skušajmo vsaj priložnostno kategorizirati v sledeče:

1. kinematografsko-etnografsko-folklorne *beležke*
2. splošni *monografski* etnografsko-folklorni filmi
3. *primerjalni* raziskovalni etnološki filmi

1.

Etnografsko-folklorne beležke, se pravi fragmenti, posneti ob različnih, pogosto nepredvidenih priložnostih, ki ne predstavljajo popolne oziroma dokončne ali celo kompletne verzije vsebine. Vseeno pa je moč take etnografsko-folklorne filme vključiti v filme drugih kategorij, zlasti kot delne sekvence. Ti filmi se razlikujejo po izvoru in vrednosti, zato jim ne moremo pripisati drugačnega značaja ali drugega specifičnega izraza.

2.

Monografske etnografsko-folklorne filme lahko razdelimo v dve kategoriji:

a) *monografski lokalni filmi* govorijo o življenju in tradicionalni kulturi določene vasi ali pokrajine z vseh plati, ki jih lahko ujame filmski trak. Ti filmi nudijo bolj ali manj nazoren oris o življenjskem prostoru, stanovanju in drugih poslopih ter načinu zidave, uporabi gospodinjskih pripomočkov in pohištva, o vseh vejah gospodarstva, transporta, tehnologije (ergologije) ali pa o domači obrti, izdelavi oblačil, nakita, o pričeskah in vseh šegah (periodičnih, ki zadevajo življenje, gospodarske dejavnosti), skratka o vseh vidikih družbenega življenja, ki jih lahko ujame filmski trak.

Taka monografija bi morala seveda v prvi vrsti vsebovati osnovne, bistvene poteze tradicionalne kulture in načina življenja vaše skupnosti, šele nato tudi dodatne značilnosti, ki bi bile izbrane po pomembnosti.

Kot primer monografije bi lahko navedli nekatere filme, posnete v Jugoslaviji (po vojni), na primer zelo koristen in uspeh film o mali pokrajini, imenovani Azot (v zahodni Makedoniji) — film prikazuje hiše in druga poslopja, tipična za pokrajino, različne gospodarske dejavnosti (obdelovanje zemlje, živinoreja), še dobro ohranjeno nošo in glavne življenjske šege (zlasti svatbo, rojstvo in pogrebne slovesnosti), prav tako tudi bogoslužje in nekatere podrobnosti o magiji. — Nek drug film prikazuje življenje in navade hrvaškega prebivalstva v spodnjem delu reke Neretve (v osrednji Dalmaciji); posnet je bil v letih 1965—1967 in pripoveduje o značilnostih vsakdanjega življenja: gospodarske dejavnosti (ribolov in lov na ptice, zlasti vodne, reja ovac, ki trenutno upada, pobiranje fig, prevoz grozdja po trgatvi in prešanje grozdja z nogami, destilacija žganja); nato nam film predstavi različne domače naprave, na primer za tkanje, ki je za to

področje tako značilno, za pletenje iz trsja, pečenje jegulj na žaru in značilno prevoznništvo z malimi čolni ali z izjemno velikimi širokimi barkami — umetninami stare domače obrti, ki jih je še vedno mogoče videti ob bregovih Neretve, ko prečkate reko ali njene številne kanale. Čeprav film v nekaterih podrobnostih ni izdelan, vsekane nudi lepo etnografsko ilustracijo tega območja, zlasti kot poučni film za vse tiste, ki si ne morejo sami ogledati tega vsestransko zanimivega področja.

To bi bili primeri realizacije etnografsko-folklornih filmov v »navpičnem« smislu (po besedah povzetih iz istega vira, Göttingen, str. 118) — se pravi splošnega *profila* določene kulture, ki se razlikuje od primerjalne »horizontalne« filmske kompozicije (glej spodaj).

b) *monografski tematski filmi* so tisti, ki kolikor se le da izčrpno predstavljajo eno samo folklorno-etnografsko vsebino. Lahko bi našli veliko takih filmov — od tistih, ki so že posneti in pogosto dobro znani, do tistih, ki se snemajo ta trenutek ali se še načrtujejo.

Filmi »Encyclopaedie cinematographice« Znanstvenega filmskega inštituta iz Göttingena večinoma spadajo v to zvrst. Usmeritev inštitutovih etnografsko-folklornih filmov je dobro opisana v delu glavne publikacije o znanstvenem filmu, ki jo omenjeni inštitut izdaja in ki je navedena zgoraj, zlasti v zvezi s snemanjem podobnih filmov (str. 117): »... *trudili smo se slediti načelu najmanjše enote za določeni film*«. Gre za »enciklopedične filme« v specifičnem smislu: vsaka enota te zvrsti obsega eno tematsko vsebino: na primer modeliranje plovila (ali največ vseh izdelkov kmečkega lončarstva) z natančnim beleženjem vseh podrobnosti, ali — če gre za ples — z vidnim zapisom vseh koreografskih detajlov (če je treba tudi s pomočjo hitrih posnetkov) ali na primer priprava, kuhanje in uživanja določene jedi itd.

Čeprav so te vrste filmi Inštituta za znanstveni film iz Göttingena etnografsko-folklorno znanstvenega značaja in čeprav je njihov cilj analitična (ali pa primerjalna) študija, jih je večina zelo primernih za univerzitetni študij etnologije in folklorne (celo za srednješolske programe). Njihove vsebine so vedno bolj primerne in učinkovite v različnih tipih izobraževanja, tako v šolah kot v muzejih, na delavskih univerzah itd.

3.

Raziskovalni filmi v pravem pomenu besede, *primerjalni*, ki vsebujejo izbor določenih neodvisnih sekvenc iz različnih filmov, bodisi monografskih (v smislu obeh prejšnjih kategorij) bodisi filmskih beležk, predstavljajo enako etnografsko-folklorno vsebino iz različnih krajev, ljudstev, družbenih plasti itd. To so:

a) filmi, sestavljeni iz več sekvenc, vzeti iz različnih raziskovalnih filmov, ki predstavljajo enako vsebino;

b) filmi Inštituta, ki so namenjeni univerzitetnemu študiju;

c) filmi iz tujine, ki jih Inštitut izdaja kot znanstvene filme in so namenjeni univerzitetnemu študiju;

d) filmi »Encyclopaedie cinematographice« — se pravi filmski dokumenti izrazito znanstvenega značaja.

Posebna kategorizacija je potrebna glede *namena* etnografsko-folklornih filmov — pomembna je s praktičnega vidika. Ne gre le za znanstvene filme, pač pa za filme te zvrsti, namenjene širšemu občinstvu, ki nima znanstvenih interesov, ki si želi ter deloma (pogosto pa zelo) pričakuje *spektakel*. V tem delikatnem položaju se številni snemalci etnografsko-folklornih filmov uklonijo pričakovanjem, naredijo kompromis, ki je z vidika avtentičnosti etnografsko-folklorne vsebine pogosto vprašljiv. Tako se lahko zgodi, da so avtentične vsebine, predmeti in dogodki podvrženi različnim, včasih malo posrečenim deformacijam. Če se jih uradno označi za polavtentične, stilizirane itd., ta pomanjkljivost ni pomembna za resnega gledalca; za navnega gledalca pa je mnogo večja.

Milovan Gavazzi

ON THE NECESSITY OF CATEGORIZING ETHNOGRAPHIC-FOLKLORISTIC FILMS

Milovan Gavazzi is the pioneer of the ethnographic film in Yugoslavia. He started location shooting with a 16 mm camera already back in 1930. In 1957 he founded the Yugoslav Ethnographic Film Committee within UNESCO. So far he has published only one article on the ethnographic film, "The ethnographic film, its significance and its application" (SE XVI—XVII, 1964, pp. 57—64), and today we have the pleasure of publishing his second article on the subject. It came to light on 5th June 1987, during a video recording of an interview with Milovan Gavazzi in Zagreb. Written in French, the text was composed in the late 1960's for a seminar in Timisoara, but it has never been published.

Following the example of the Göttingen Institute, yet relying upon his own experience, Gavazzi classifies ethnographic films into three categories: notes, monographs and comparative research films. He dwells more extensively on the purpose of the ethnographic film and concludes, correctly, that films made for the general public often degenerate into eye-catching, crowd-pleasing productions and lose their ethnographic and folkloristic authenticity.

Owing to its preciseness of thought, Gavazzi's article is still relevant today and needs no updating, apart from a consideration of the technological advances of the past twenty years which the author could not foresee at the time.

KOLINE KOT DARILO IN IZRAŽANJE IDENTITETE V SLOVENSKI KMEČKI DRUŽBI¹

ROBERT MINNICH*

Koline v slovenskem jeziku označujejo hišni dogodek zakola svinje, kolektivni produkt te dejavnosti in uporabo izdelka kot darila.² Danes so na podeželju v Sloveniji izdelki domačega mesarstva namenjeni predvsem družinski porabi in menjavi z bližnjimi znanci in sorodniki. In prav slednjemu vidiku, menjavi *kolin*, je namenjena ta predstavitev.

Ko pridejo izdelki zakola v Sloveniji na tržišče in so brez razločka menjani za denar, ne gre za *koline*, marveč za splošnejše oznake, kakor svinjina oz. njene sestavine — zarebrnice, gnjat in klobase. Drugače rečeno, *koline* niso izdelek tržnega mesarstva, niso tržno blago. Nasprotno, *koline* so neodtujljive; neposredno jih porabijo izdelovalci sami ali jih zamenjajo s poznanimi posamezniki in skupinami. Vsi udeleženci menjave *kolin* sprejmejo mesne izdelke predvsem kot darila ali znamenje gostoljubja. Tako slovenska konceptualizacija in praksa, ki se nanašata na splošno kroženje produktov zakola svinj, razločujeta med *darilnim* in *tržnim gospodarstvom*. Ti gospodarski tipologiji sta se razvili v poglobitnem glede na stopnjo družbenega razvoja, pri čemer je darilna menjava vezana na akefalne (na klanu temelječe) družbe, tržna menjava pa na državno oz. razslojeno družbo.³ Kljub temu je samo po sebi jasno, da obe ekonomiji soživita v kompleksnih državnih družbah. Vendar, razmerje med darilno in tržno menjavo v specifičnih zgodovinskih okoliščinah je bilo redkeje v žarišču strokovne pozornosti.⁴ V sledeči razpravi je nasprotje med tema vrstama menjave izhodiščna točka. Kroženje *kolin* in tržne svinjine v Sloveniji ne poteka po jasno razločenih *območjih menjave*.⁵ Doma zaklana svinjina, zlasti njeni sušeni izdelki kot klobase in gnjat so priložnostno prodani za gotovino, čeprav redko na javnem tržišču. Po drugi strani pa za tržišče klana svinjina ni nadomestek za *koline* v vrsti darilnih menjav in gostoljubnih gest, ki izvirajo iz dogodka zakola svinj. Med mestnimi Slovenci, ki nimajo ali imajo manjši dostop do dogodka in produkta *kolin*, so kupljene klobase in gnjati lahko izročene kot darilo, vendar tako prenešene *niso koline*. Čeprav *koline* ljudje lahko menjajo za gotovino (tj. postanejo tržno blago), se tržna svinjina ne more spremeniti v *koline*. Slednje je konceptualno nemogoče. Torej, *darovanje kolin* je v slovenski družbi omejeno na vrsto gmotnih in družbenih razmerij in ima svoj prostor v tistih gospodinjstvih, v katerih redijo in koljejo svinje. *Koline* kot dogodek zakola in kot njegov produkt tako označujejo ostro nasprotje z ne-ruralnimi in ne-agrarnimi slovenskimi ustanovami.

* Oddelek za socialno antropologijo, Univerza v Bergnu, februar 1987

Iz navedenega sledi, da sta udeležba pri zakolu svinj in uporaba njegovih produktov za kmečke Slovence potencialno pomemben kontekst za izražanje in ohranitev kolektivne samopodobe. V nadaljevanju bo menjava kolin preučena glede na vrsto socialnih razmerij, v katerih je posrednik interakcije. Nekatera od razmerij so vključena v dogodek zakola, medtem ko druga niso. S pazljivim preučevanjem, kako se raznovrstna nasprotja izražajo v različnih okoliščinah menjave *kolin*, bi se bilo mogoče približati pogledu na slovensko kmečko in kmečko-delavsko kolektivno samorazumevanje. Da bi dosegli ta cilj, je nujno, da skupaj z Marcelom Maussom predpostavimo, da je darilna menjava totalen družbeni fenomen, v katerem se »vse vrste ustanov hkratno izrazijo — religiozno, pravno, moralno in ekonomsko«. ⁶

I.

Omembe vredno je, da je bilo leta 1985 v Jugoslaviji skoraj 60 % vseh svinj zaklanih v kmečkih in kmečko-delavskih gospodinjstvih, ne pa v tržno usmerjenih klavnih. ⁷ Odkar različne odredbe in zakoni učinkovito ovirajo prodajo doma zaklane svinjine na javnem tržišču ali prek potrjenih trgovskih podjetij, kaže statistika visoko raven domače porabe in kroženja med gospodinjstvi. Izdelava in kroženje *kolin* kot nasprotje tržno proizvedeni svinjini sta precej razširjena in nikakor omejena le na podeželje. Namreč, kakor je poudaril Andrej Simić v raziskavi o kmečki urbanosti v Beogradu, družbena razmerja odvisnosti in obveznosti, ki povezujejo kmečko in kmečko-delavsko družbo v Jugoslaviji, predirno prežemajo mestna središča v deželi. ⁸ *Koline* torej ostajajo središčni in stalni pojav v materialni kulturi ne-muslimanske jugoslovanske kmečke družbe, ki se je sicer izjemno spremenila v povojni urbanizaciji in industrializaciji Jugoslavije.

Potrjeno je, da je bila svinjereja zelo razširjena po celotni Sloveniji od 16. oz. 17. stoletja. ⁹ Vendar pa se sorazmerna pomembnost klanja svinj (*koline*) kot najpomembnejšega dogodka med gospodinjstvi (v nasprotju s tistim v gospodinjstvu) v letnem krogu prazničnih dogodkov spreminja od področja do področja.

Na primer, za dogodke, ki so povezani s sezonsko selitvijo živine (transhumanca) na alpskem območju Slovenije, se zdi, da močnejše določajo lokalni praznični koledar kakor pa dogodek zakola svinje. ¹⁰ V tej pokrajini so danes *koline* dogodek v gospodinjstvu in navadno najamejo krajevnega izvedenca za *plačilo*, da vodi klavska opravila. *Koline* tako ostajajo pomembna dobrina v alpskih kmečkih gospodinjstvih in pomembno sredstvo za sklepanje gostoljubnostih vezi. Vendar pa je očitno, da *koline* nimajo tako vitalne vloge v povezovanju »lokalne« družbe in kulture kakor druge, preživetveno pomembne praznične dejavnosti, ki učinkoviteje razgibajo sodelovanje med gospodinjstvi.

V nasprotju z alpskim območjem SZ Slovenije sta južni in vzhodni del okolje, ki je bilo v preteklosti izjemno ugodno za udomačitev svinj. To ekološko območje, v preteklosti še gosteje poraslo z bukovimi in hrastovimi gozdovi, se razteza čez večinoma gričevnate nižine Balkana in je danes najpomembnejše področje za gojenje koruze. Tod je bila svinjereja stoletja osrednja oblika kmečke prilagoditve, ne glede na velikost gospodinjstva in na številne jezikovne in etnične

meje, ki se križajo na tem območju.¹¹ Vsaj od 17. stoletja so bile svinje iz te regije pomembna dobrina za trgovanje z mestnimi središči, tudi tako oddaljenimi kakor Dunaj in Benetke.¹²

Sledeča razprava temelji na terenskem gradivu, zbranim v letih 1974—75 na subpanonskem področju v zahodnih Halozah, na meji Hrvaške in južno-osrednje Slovenije. Bogati gozdovi bukev, hrastov in kostanjev še danes hranijo škodljive divje svinje (*sus crofa*). V vsej zapisani zgodovini Haloz je bila svinjereja univerzalna sestavina lokalne kmečke prilagoditve. Haložani soglašajo z alpskimi podeželjani, da je klanje svinj v osnovi praktična zadeva, ne bi pa jim pri-trdili v mnenju, da je ta dogodek vrhunec lokalnega prazničnega koledarja. V primerjavi z drugimi deli Slovenije Haložani sprostijo večji del tistega, kar je Eric Wolf imenoval *ceremonalni fond*,¹³ da bi uprizorili *furež* (haloški izraz za dogodek *kolin*); ohranjajo več značilnosti razširjene tradicije klanja svinj, zapisane pred generacijo ali dvema za večji del slovenskega podeželja.¹⁴ Namreč, v predelih, kjer je še vedno pomembna menjava dela med kmečkimi gospodinjstvi, gostitelj *fureža* povabi goste, mesarje (moške) in pomoč v kuhinji (ženske), iz več tesno povezanih gospodinjstev. Poleg tega je praktični del dogodka zaključen z zelo izdelano gostijo, na katero povabijo dodatno število sorodnikov in znancev vseh generacij.

II.

Izdelava in darilo *kolin* sta enkratno združena v haloški *furež*. Med dogodkom *koline kot darilo* posredujejo različne ravni pomenov, ki se nanašajo na obe družbeni kategoriji (nasprotje mi-oni), zoperstavljeni z menjavo, in na celotno sestavo in organizacijo dogodka. Zato je ustrezno, da na kratko obnovimo *furež*, čeprav je obširneje obravnavan na drugih mestih.¹⁵

Ker v več kot 90 % gospodinjstev v občini, kjer je teklo terensko delo, redijo svinje, *furež* kot na gospodinjstvu sloneča dejavnost razgiba skoraj vse lokalno prebivalstvo prek celega leta. Izučene mesarje, ki delajo za zaslužek ali plačilo, redko pokličejo na haloško klanje; ta posebna večšina je izjemno razširjena med odraslimi prebivalci in se lahko svobodno zamenjuje, kakor se lahko zamenjujejo tudi druge spretnosti ob drugih priložnostih, npr. trganje grozdja (trgatev), kjer je zaželeno, da zberejo večje skupine od tistih v posamičnih gospodinjstvih. V teku svojega življenja Haložani uprizorijo večino vseh opravil *fureža*, z izjemo nekaterih bolj ali manj strogo ženskih in moških del, kakršna so samo klanje in rutinska opravila. kuhanja. Končno, vsak odrasel Haložan sodeluje pri *furežu* večkrat v mnogih drugih gospodinjstvih.

Takšna *demokratična* organizacija *fureža* pospešuje pretok informacij in spretnosti, kar omogoča ohranitev zelo močnega lokalnega mesarskega izročila. Postavitev *fureža* in uprizoritev njegovih sestavnih nalog in družbenih vlog sta predmet živahnega in intenzivnega vrednotenja. Podobno je skrbno predpisana uporaba vsakega produkta *fureža*, ali kot glavne hrane v gospodinjstvu ali kot posredovalca gostoljubnosti ali pa spontanega darila. Udeležnost v svetu diskurza in prakse, kjer so norme za *furež* določene, je v Halozah posebno pomembna kot označitev, da nekdo pripada lokalni skupnosti; daje vsebino razliki med tržnim blagom in darilno menjavo; poudarja

nasprotje med posamezniki in širšim svetom, v katerem je specifično lokalno izročilo *fureža* sprejeto kot malo pomembno ali nepomembno. Druge ravni nasprotij, ki zbujaajo identiteto, se razkrijejo v ponavljajočih se položajih med *furežem*, ko je produkte tega dogodka mogoče videti kot posrednike interakcij.

Začetnemu razkosanju in blagoslovu zaklanega trupla sledi posvetitev prvih sadov dnevnega dela za použitje — jeter in možganov — in z njimi lahko postrežejo za glavno jed kosila, pripravljene za vse navzoče. Med kosilom je poudarjeno temeljno razmerje povezanosti haloške družbe, namreč razmerje gospodinjstva/kmetije. *Glavni mesar*, ki ga je povabilo gostiteljsko gospodinjstvo, igrivo prevzame vlogo gostitelja zbrani družbi; zbrane spodbuja k zamenjavi vlog, da gostje igrajo gostitelje in narobe. Glavni mesar začne obed z molitvijo, velikokrat nazdravi in ukazuje gospodnji gostiteljskega gospodinjstva. Tako postane prvi produkt *kolin* kot glavna jed obroka sredstvo za igrivost in šaljenje odraslih na rovaš običajnega vedenja gost-gostitelj v haloški družbi, ki je tako pomembna sestavina lokalnih razmerij med gospodinjstvi.

Ko je klanje končano, stopi v hišo gostiteljskega gospodinjstva moštvo, da bi začeli z izdelovanjem klobas. Prehod v opravljenih spremlja tudi sprememba snovi v šalah in igrah odraslih, ki je običajna za ta veselo razpoloženi del dogodka. Pozornost se stopnjevano osredotoči na spolna/seksualna razmerja. Ko je oblikovana prva klobasa, so ženske in moški, čeprav blizu druge drugim, ločeni strožje kakor v kateremkoli drugem času *fureža*. In poleg tega so med sabo tudi prezaposleni s tistim, kar dela in o čemer govori druga skupina. To je čas pripovedovanja robotih in napetih šal in anekdot, ki tako med moškimi kakor ženskami poudarjajo teme, kot so zvestoba, duhovniški celibat in incest. Tabuji, ki uravnavajo najosnovnejša človeška razmerja, so na površju v pogovoru obeh skupin odraslih. S tem je pripravljeno prizorišče za drugo pomembno menjavo *kolin*. Prva mesna klobasa je namenoma oblikovana kot velikanski falus ali pa je včasih narejena iz treh delov, od katerih dva tvorita obroč, iz katerega štrli tretji.

Ko moški izoblikujejo ta artefakt — *prvo klobaso* — jo obredno prinesejo v *kuhinjo*, to je ženskam, za pripravo, odkoder jo vrnejo moškimi za pokušino. Koitalni simbolizem menjave *kolin* je očiten in označuje vrhunec/klimaks opisanega robatega vedenja.

Proti koncu praktičnih opravil *fureža* pride do opazne spremembe v vedenju udeležencev. Opustijo strukturirano šaljenje in poigravanje s pomembnimi družbenimi razmerji in lokalnim moralnim redom. Vesti se začnejo spodobneje. Vendar se pri slavnostni gostiji ohrani živahno ozračje proslavljanja in prazničnosti. Kot glavna jed bogatega obeda izbrani kosi svinjine vežejo praznovanje lokalne skupnosti za mizo, ki vključuje vse generacije in ne samo družine, ki so zapletene v trenutna razmerja menjave dela z gostiteljskim gospodinjstvom. Med zabavo so ustrežljivi do starejših, tako moških kakor žensk; razločki med spoloma in gospodinjstvi so nepomembni. Takšno ravnanje odseva v vsebini zdravic in pogovora kakor tudi v razporeditvi sedežev ob praznični mizi. Na koncu gostije vsaka povabljen družina ob odhodu dobi krvavico; *koline* enakomerno porazdelijo med vse navzoče. Vendar tisti, ki so bili navzoči ali kot

mesarji ali kot pomoč v kuhinji včasih takoj po dogodku prejmejo dodatne *koline*.

Furež je v zahodnih Halozah, kljub temu da je lokalno razumljen kot v osnovi praktična dejavnost, bistveno drugačen od drugih *rutinskih* priložnosti menjave dela med gospodinjstvi. *Furež* je edina takšna priložnost, pri kateri gostje obdarijo pokrovitelja/gostitelja, in je edina priložnost menjave dela, pri kateri so nedelavci redno povabljeni na sklepno gostijo.¹⁶ Resnično, *furež* privzame naravo obreda prehoda; dejansko ga Haložani občasno imenujejo *bedenje pri prašiču*. Uboj teh najbližjih, v kmečki družini udomačenih družabnikov, njenih svinj, je moralni prekršek, ki doseže vrhunec v dramtizaciji osnovnih vidikov lokalnega družbenega in moralnega reda.¹⁷

Organizacija *fureža* in celotna predstava njegovih udeležencev odseva stopnjo družbene povezanosti in celotnosti, ki sta odsotni ob običajnejših priložnostih menjave dela med gospodinjstvi. Zato je primerno, da podrobneje preučimo vlogo menjave *kolin* med *furežem*, in postavimo morebitne razločke med njeno funkcijo v kontekstu tako eksplicitnega praznovanja za skupno mizo in običajnejšimi okoliščinami v vsakdanji uporabi.

Izhajajoč iz razprave Marshalla Sahlinsa domnevamo, da je menjava *kolin* med haloškim *furežem* proces ponovne razdelitve ali združevanja, medtem ko so zunaj postavitve *fureža* produkti dogodka menjani kot sestavina različnih vrst vzajemnostnih razmerij, pri katerih so haloške kmetije vedno udeležene pri teh kupčijah.¹⁸ Menjava *kolin* med *furežem* poudarja razmerja v skupini, medtem ko so zunaj dogodka poudarjena razmerja med skupinami.

Ekonomsko združevanje ali redistribucija je najpogostejša v najmanjših enotah družbe, v družinskem gospodinjstvu. Vendar se ob priložnosti *fureža* meje, ki določajo ravnanje, razširijo, tako da vključijo vse udeležence dogodka. Kakor smo že omenili, prinesejo na *furež* povabljeni gostje gostitelju dogodka vsaj simbolična darila v hrani in pijači. Dobrine slednjih se zberejo z gostiteljevimi, končno tudi s produkti *fureža*, in so potem razdeljene po predpisanem pravilu vsem navzočim, ne glede na družinski izvir. Med potekom *fureža koline* kot darilo funkcionirajo najprej kot posrednik družbene povezanosti; so način izražanja gostoljubja med različnimi jedmi dogodka in kot simbol zveze, ko si moški in ženske izmenjajo prvo klobaso. Vsakemu udeležencu podarjena krvavica ob koncu *fureža* poudarja enakost vseh navzočih, ne glede na njihov položaj kot povabljenih delavcev ali gostov večernega obeda.

Medtem ko je menjava *kolin* med *furežem* sredstvo družbene povezanosti, hkrati omogoča ritualizirano nasprotje med spoloma, izviri gospodinjstev in moralno primernostjo. Zaradi tega je vrsta norm ponovno odigrana, kar uravnava pravilno uporabo *kolin* med preostalim letnim krogom menjav. Produkti *fureža* kot utelešenje dela skoraj vsakega odraslega Haložana so osrednji objekt (simbolično sredstvo) za vrednotenje drug drugega in obkrožajoče družbe po teh normah. Skoz dejavnost njihove izdelave *koline* kot darilo predstavljajo za uporabnike vrsto nasprotij za izražanje tako osebne kakor skupnostne samopodobe.

III.

Rutinska (ali ne-strateška) menjava *kolin* zunaj postavitve *fureža* ali drugih eksplicitno obrednih priložnosti, kakor so poroke in bedenja, poudarja ohranjanje bolj kakor pa definiranje pomembnih družbenih in moralnih razločkov. In kot izdelek *koline* vplivajo na družbena razmerja še drugače. »Delitev živeža je občutljiv barometer, obredna trditev kot taka, družbenih razmerij, in živež je uporabljen instrumentalno kot začetni, nosilni ali uničujoči mehanizem družbenosti.«¹⁹ Najpomembnejši udeleženec pri menjavi *kolin* je gospodinjstvo, v katerem so nastale. V ureditvi lokalne družbe prevladujejo samoprehranitveno naravnane kmečke družine, razpršene po zahodnih Halozah. *Koline* kot darilo so zato pomembne za izražanje družbenosti v razmerjih, ki povezujejo Haloze.

V doslednejši razpravi je bila utemeljeno večkrat omenjena menjava med gospodinjstvi. Kakor dolgo se bo ohranilo razmerje soodvisnosti v zahodno haloški družbi, tako dolgo bodo koline ohranile omenjeni pomen. Menjavo dela vzdržujejo na naslednje načine: Prvič, integriteto in avtonomijo kmetij v zahodnih Halozah sistematično določa rutina vedenja gost/gostitelj, kadar koli zunanja oseba vstopi v gospodinjstvo in pride do stika z enim od domačih. Obiskovalcu vsaj simbolično ponudijo pijačo ali hrano. Kadar je gost iz gospodinjstva, s katerim gostitelj izmenjuje delo, velja zelo močna lokalna obveznost za takšno gostoljubje; to je bistveno za ohranjanje vzajemnosti med gospodinjstvi. Drugič, med menjavo dela je gostitelj dolžan preskrbeti gostujoče delavce s hrano in pijačo, dokler so navzoči. Jedi, ponujene ob priložnosti takšne menjave, sledijo določenim predpisom in so lahko podvržene kritični presoji gostov, ko ti že zapustijo gostiteljevo hišo. *Kolinske* klobase so pogosto sestavina obedov ali prigrizkov. Razmerja menjave dela so skrbno preračunana; vsako gospodinjstvo ima razvid o danem delu in delu, ki ga dolguje.

V nasprotju s položajem uravnotežene vzajemnosti²⁰ je očitno, da kadar drugi gostje vstopijo v haloško kmetijo in jim ponudijo koline kot del opisanega gostoljubja, gostitelj te menjave nima za sestavino uravnoteženih razmerij z drugimi *bližnjimi* gospodinjstvi. Njegovo pričakovanje gostovega povračila je splošno. Gostitelj s ponujenim gostoljubjem ne pokaže samo, da je njegova kmetija avtonomna in samozadostna, marveč tudi ponudi možnost za nadaljnje družabne stike z gostom. Seveda, nezaželenemu obiskovalcu lahko odrečejo ponudbo hrane ali pijače. In, kakor omenjeno, je to zelo učinkovit način za zanikanje družabnosti, za spodbudo ali ohranitev duhovnih razmerij.

Ko hrano poiščejo skupaj z vsemi udeleženci menjave, živež posreduje večjo mero družabnosti, kakor ga samo izročijo drug drugemu brez skupnega zaužitja. Omenjena razmerja menjave dela v zahodnih Halozah so egalitarna in tako je vrhunec družabnosti pričakovan v pozorni gesti gostoljubja, v obredu vedenja gost/gostitelj. Udeleženci menjave dela morajo jesti skupaj.

V zahodnih Halozah nastane poseben položaj, ko mora lokalno gospodinjstvo *najeti* pomoč delavca/mojstra, katerega spretnosti ni v najemniškem gospodinjstvu.²¹ Med gosti in gostitelji med menjavo dela ni občutja enakosti (nekateri izjeme so zabeležene v nadaljevanju) in to odseva v načinu ponujenega gostoljubja za *gostujočega* delavca.

Namreč, medtem ko se Haložani čutijo dolžne, da hranijo takšne najete goste, so vedno v zadregi, ali so sposobni priskrbeti ustrezno ali sprejemljivo hrano in pijačo. Pogosto za to priložnost kupijo pivo, kakor da bi ponudili doma pripravljene pijače, npr. jabolčnik, vino ali žganje. Vznemirjeni so tudi s pripravo izjemno dobrega obeda, ki občasno vključuje kupljeno sveže meso namesto pripravljenih *kolin*, ki so pridržane za prigrizek ob takšnih priložnostih. Ob uživanju hrane navadno z gostujočimi delavci je le glava najemniške družine, medtem ko pri menjavi dela med gospodinjstvi je z gosti vsa družina. Opisano gostoljubno vedenje je manj napeto, če je obrtnik v kraju poznana oseba. In če ta sodeluje pri redni menjavi dela z najemniškim gospodinjstvom, potem ponudba hrane in pijače posnema tisto ob rednih sodelovalnih opravilih. Kljub temu pa so njegove usluge navadno poplačane z denarjem. Omembe vredno je, da takšna udeležba v tržnem gospodarstvu posebnih storitev vključuje tudi uporabo prehrambenih tržnih dobrin v nasprotju z doma proizvedeno hrano. Haložani vključijo takšen drugotni denarni izdatek v celoten obračun *stroška* za zaželeno specializirano storitev.

Mnogo je priložnosti, ob katerih *koline* podarijo kot neobvezno darilo in ko niso použite skupaj s prejemnikom. Zgled takšne menjave so darila, zlasti klobase, ki jih podarijo krajevnim učiteljem, župniku in duhovnikom, in tudi zdravnikom, veterinarjem in drugim, od katerih je gospodinjstvo bolj ali manj odvisno. Takšna podaritev *kolin* (kakor tudi drugih domačih proizvodov, npr. žganja) izraža razmerje neenakosti, najobičajnejše dolgotrajno razmerje pokrovitelj-stranka. *Koline* kot darilo v takšni okoliščini niso niti za darovalca niti za obdarjenca razumljene kot plačilo za opravljeno delo. So sredstvo za vzdrževanje njunega razmerja. Prejemniki te posebne vrste darila *kolin* običajno sami ne delajo *kolin* in zatorej niso v položaju, da bi se oddolžili na enak način. Ko sprejmejo *koline* kot darilo, postanejo s tem bolj dolžni, da to vrnejo drugače, navadno s poklicno uslugo, za katero so že plačani s stalnim zaslužkom ali honorarjem.

IV.

Z vidika v Halozah prevladujočega kmečkega prebivalstva produkcija in kroženje *kolin* zarisujeta družbeni svet znanih oseb. Vendar je relativna družbena razdalja med temi osebami učinkovito določena z dobro definirano haloško etiketo uporabe/menjave *kolin*. Kakor koli, ne glede na družbeno bližino, darilo in gostoljubje *kolin* prežemajo vsa družbena razmerja, katerih del so, z družabnostjo in občutkom dolžnosti; in to so inherentni ne-materialni vidiki tak imenovanega darilnega gospodarstva. Skozi njegovo produkcijo, to je z dogodkom *fureža*, *koline* posredujejo dramtizacijo ravnanijskih norm, ki dajejo vsebino in red opisanemu sistemu vzajemnosti v Halozah. Produkcija in menjava *kolin* se dopolnjujeta kot povsem različni sredstvi za izražanje družbenih razločkov in moralnih lastnosti; prva zaposli Haložane z definiranjem moralnega in družbenega reda, in druga je izraz njihove zvestobe temu redu. Kot neodtujljivi produkt dela in univerzalna sestavina lokalne materialne kulture *koline* tako omogočajo obema, posamezniku in gospodinjstvu/kmetiji, katere del je on/ona, da z njihovo uporabo doživljata trdno postavljenost — identiteto — v širšem družbenem in kulturnem svetu.

OPOMBE

- ¹ Zahvale: Rad bi se zahvalil Norveškemu raziskovalnemu svetu za znanost in humanistiko za podporo št. B.51 32–21(1974–5), ki je omogočila terensko delo v zahodnih Halozah v Sloveniji, iz katerega izvirajo dejstva v tej predstavitvi.
- ² *Slovar slovenskega knjižnega jezika – Druga knjiga I – Na.* 1975, Ljubljana: Državna založba Slovenije, s. 372
- ³ Prim. C. A. Gregory, 1982. *Gifts and Commodities*. Cambridge: Univ. Press
- ⁴ I. Morris, 1986. Gift and Commodity in Archaic Greece. *Man (N. S.)* 21, s. 7
- ⁵ Za izčrpnjšo razpravo o konceptu ekonomskih območij glej: F. Barth, 1967. *Economic spheres in Darfur*, v: R. Firth (izd.) *Themes in Economic Anthropology*. London: Tavistock; in P. Bohannon & G. Dalton, 1962. *Markets in Africa*. New York: Doubleday
- ⁶ Marcel Mauss, 1970. *The Gift – Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge & Kegan Paul, s. 1
- ⁷ Tomislav Jelić, 1986. Pig husbandry, 1965–1984. *Yugoslav Survey XXVII*, s. 83
- ⁸ Andrej Simić, 1973. *The Peasant-Urbanities: A Study of Rural-Urban Mobility in Serbia*. New York: Seminar Press
- ⁹ Vilko Novak, 1970. Zivinoreja, v: P. Blaznik, B. Grafenauer in S. Vilfan (izd.) *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: Zgodovina agrarnih panog – I. zvezek: Agrarno gospodarstvo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, s. 380
- ¹⁰ Niko Kuret, 1970. *Praznično leto Slovencev – Starosvetne šege in navade od pomladi do zime – III / Jesen*. Celje: Mohorjeva družba, ss. 22–30
- ¹¹ Izjema te trditve je seveda evropsko domače muslimansko kmečko prebivalstvo, ki naseljuje različne dele tega ekološkega območja. Glej npr.: W. G. Lockwood, 1975. *European Moslems: Economy and Ethnicity in Western Bosnia*. New York: Academic Press
- ¹² Vilko Novak, *nav. delo*; G. L. Hodges, 1965. Excerpts from a report dated 1837. v: D. Warriner (izd.) *Contrasts in Emerging Societies*. Bloomington: Indiana Univ. Press, ss. 300–2
- ¹³ Eric Wolf, 1966: *Peasants*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, ss. 6–7
- ¹⁴ Niko Kuret, 1970. (Gl. op. 10) – IV / Zima, ss. 64–76
- ¹⁵ Robert Minnich, 1979. *The Homemade World of Zagaj*. Bergen: Dept. of Social Anthropology Occasional Paper No. 18, ss. 96–167; R. Minnich, 1984. Symboliczny wymiar technologii chlopskiej w zachodniej Haloze na przykladzie zwyczaju swiniobicia »fureż«. *Prace etnograficzne z.* 19, ss. 107–114
- ¹⁶ Med trgatvijo v Halozah so včasih povabljeni dodatni večerni gostje na praznični obed med stiskanjem grozdja.
- ¹⁷ Trditve je razvitejša v Minnich, 1979, *nav. delo*, ss. 136–143.
- ¹⁸ Marshall Sahlins, 1974. *Stone Age Economics*. London: Tavistock, ss. 185–196
- ¹⁹ Prav tam, s. 215
- ²⁰ Prav tam, s. 194
- ²¹ Najznačilnejši primeri takšnih najetih večšin so zidarstvo, mizarstvo in krovstvo.

Prevedli: Irena Zagajšek in Ingrid Slavec

Robert Minnich

THE GIFT OF KOLINE AND THE ARTICULATION OF IDENTITY IN SLOVENE PEASANT SOCIETY

The conceptual distinction made in the Slovene language between the production and circulation of commercial and domestic pork draws attention to the empirically identifiable co-existence of *gift* and *commodity* economies in contemporary Slovenia. This fundamental contrast provides the point of departure for an investigation of the production and circulation of *koline* (domestically slaughtered pork) as a series of discrete settings which facilitate the articulation of various aspects of a Slovene peasant identity. After considering the distribution and relative importance of the *koline* tradition in Yugoslavia and Slovenia, this paper contrasts the quality of social relations where *koline* is exchanged, that is, during and after the event in which it is produced. It is postulated that the production of *koline* in the western Haloze event of pigsticking (*furež*) has the quality of a rite of passage where the event's participants dramatize important local social roles and moral principles and thereby reconfirm central norms governing that regimen of reciprocity in which *koline* is otherwise exchanged during the course of the annual cycle. The use of the gift of *koline* in everyday transactions is also examined as a means for demarcating various degrees of social proximity and social rank manifest in Haloze society.

STARA VREDNOSTNA LESTVICA JE ŠE VEDNO NEDOTAKNJENA

PROF. DR. HERMANN BAUSINGER

je predstojnik inštituta za empirično znanost o kulturi (Ludwig-Uhland-Institut fuer empirische Kulturwissenschaft) v Tuebingenu. Za časopis Schwaebisches Tagblatt se je z njim pogovarjala Brigitte Fehrle (Schwaeb. Tagblatt, 7. maja 1986).

Gospod Bausinger, na večem inštitutu je bilo veliko raziskav o načinu življenja na vasi. Kaj torej daje vaškemu življenju poseben pečat?

Verjetno je to najprej preglednost. Vas je bila zveza, v kateri ni le vsak vsakogar poznal, ampak tudi kontroliral. Torej nenavadno gosta socialna zveza, v kateri ni bilo v bistvu nobenih odmikov, v kateri je bilo vse na kakršenkoli način z vsem povezano. Prav to je velika razlika v nasprotju z mestom, ta gosta zamreženost.

O tej zamreženosti, kakor jo imenujete, so različna mnenja. Eni govorijo o idili, o zdravem svetu, drugi o pravem nasprotju.

Te nasprotujoče si ocene karakterizirajo različne stopnje v procesu raziskovanja. Dolgo so imeli vas za kraj umika, za »zdravi svet«. Izhajalo se je iz vaše harmonije, v kateri so si vsi med seboj pomagali in bili »skupnost«. To je bilo potem postavljeno nasproti »družbi«, družbi kot nepregledni in konkurenčni. Nasproti tej, dalo bi se reči romantični podobi vasi, so bili vedno majhni upori, nekateri pa so deloma šli v drugo skrajnost. V eni od raziskav našega inštituta je bilo govora o zvezi sile in prisile na vasi. Gotovo je to zaostreno formulirano, s čimer pa je bil zajet del vaše resničnosti, ki je predolgo ostal v mrtvem kotu. Bilo je pokazano, da so v tej gosti mreži obstajali zelo močni kontrola, pritisk in sila. V historičnih delih smo mogli pokazati, da so ljudje na vasi veliko močneje kot v mestu označeni z rojstvom in izvorom. Če ima nekdo določeno ime, je sin določenga kmeta ali hči dekle, je s tem njegova ali njena življenjska pot vnaprej določena. To je tudi mišljeno s pojmom zveze sile in prisile, postavljenim nasproti romantični predstavi o kmečki skupnosti.

Vas je danes bivalna zveza, kmečka produkcija ne določa več vsakdanjega življenja. Ali še vedno veljajo zakonitosti, o katerih ste govorili?

Zanimivo je, da ima kmečko kljub svoji podrejeni vlogi v resničnosti v okviru vrednostne lestvice vasi še vedno povsem dominirajočo

vlogo. V krajevnih ali vaških svetih sedi vedno nekaj kmetov, čeprav niso več najbogatejši v naselju, čeprav so novi priseljenci študijski svetniki, zdravniki in kaj vem kaj še vse. Stara vrednostna lestvica je še dalje veljavna. To ni le zakon inercije, zakonitosti, da se vztraja pri starih mnenjih in stališčih, ampak kaže na izkušnje. Vaščani so v teku desetletij in stoletij zmeraj znova videli, da so bili potisnjeni nazaj na svojo kmečko substanco in da je bilo to, kar je obstalo, v časih brezposelnosti in recesije. Vedno je bilo kmečko, kar je vas nosilo dalje. S tem si je tudi mogoče razložiti, zakaj ima posest tako kot v preteklosti ogromno vlogo.

Dejstvo, da vsak vsakogar pozna, vsak vsakomur pomaga, ima v zgodovini vasi tudi pozitivno stran; v vaški zvezi je človek dobro spravljen, oskrbljen. Ali se je to do danes obdržalo?

Ja in ne. Težave so v tem, da »vasi« ni več, so le naselja, ena, ki jim grozi izumrtje, in druga, ki so imela v zadnjih letih nekaj stodontni prirastek prebivalstva. Vmes so še vasi starega tipa, ki so se sicer spremenile, na primer s koncentracijo v poljedelstvu, v katerih pa je živih še veliko prejšnjih povezav. Mnogokrat gre za ožje sorodstvene povezave. Mislim, da se preveč precenjuje mobilnost. Pri listanju adresarja ali telefonskega imenika mnogih vasi se vedno pojavijo dva ali trije priimki. Ljudje so večinoma med seboj v sorodstvu ali svaštvu. Stari starši so dosegljivi in popazijo na otroke, živijo še tete. To torej ni mala družina za zaprtimi vrati in zagrnjenimi zavesami, ampak velika družina, tipična za vaško življenje. Razen tega je povezanost sosedov gotovo večja kot v mestih, kar pa ne pomeni, da je nezaupanje manjše. To poteka vzporedno. Na vaseh ne živijo tako ločeno kot v mestih. Sosed pač lahko vstopi skozi klet ali zadnji vhod.

Ali ima v tej vasi tujec, nekdo, ki na novo prihaja, sploh kakšne možnosti?

Da se videti, da so novi prebivalci vasi relativno hitro sprejeti, da dobijo celo v društvih kakršenkoli vodilne položaje. Zanje Švabi rečejo: Ti znajo bolje govoriti kot mi. V tem je mešanica občudovanja in nezaupanja. Pogosto pa se priseljenci ne poskušajo vključiti v vas. To zadeva posebej velike hitro rastoče soseske. Tam se sliši fraza: »... ni več tisto« (»'s isch nemme des«) — in s tem ljudje mislijo tiste profesorje in advokate, ki so si dobili parcelo z lepo lego in jih vas ne zanima. Hočejo ostati zase, hočejo naravo. Pridejo, če je folklorni večer ali povorka, v bistvu pa ne želijo ničesar investirati v vas. Zanje ostaja vas kulisa, pred katero se odigrava lastno življenje.

Ali vas potem sploh dopušča nekaj takega kakor individualnost?

Mislim, da individualnost, kakor si jo mi predstavljamo, v stari vasi gotovo ni bila mogoča. V glavnem pa to tudi ni bilo problematično. Iz kmečkih romanov sicer poznamo tip osamljenca in izoliranca. A tega so na vasi takoj imeli za čudaka. (Le malo je mogel na kraju samem kaj prispevati ali biti priznan.) V vasi sami individualnost

ni bila upoštevana in si zanjo posamezniki tudi niso prizadevali. Življenje se je vendar odvijalo po predpisanih tirnicah in horizont pričakovanja mladih se je ravnal po življenju starih...

...pri tem sem zdaj mislila na nove življenjske oblike, na bivalne

skupnosti (*Wohngemeinschaften*) ali neporočene pare, ki živijo skupaj. Kaj takega v stari vasi gotovo ni bilo mogoče, kar pa ne pomeni, da ni bila širina tolerance večja, kot si mi to danes mislimo. Mnogo je bilo na primer samskih mater. To je sovpadalo z navadami dedovanja. Ljudje so se lahko šele pozno osamosvojili, mnogi nikoli. Če je imela samska ženska otroka, je bilo to sicer sramotno, v osnovi pa sprejeto. Skupnega življenja neporočenih parov pa si ne bi bilo mogoče zamišljati. Kjer to danes deloma gre, je razmeroma jasna meja med starimi vaščani in nekaj tujci. In tem se pusti živeti. Bivalne skupnosti so na vasi sprejete takrat, ko dokažejo, da so sposobne nekaj ustvariti; če si preuredijo star skedenj, se lotijo žaganja hlodov. Težko pa je, če se vselijo v že dokončano gnezdo in se ne ve, kaj delajo.

Dolgo se vas ni branila planskih posegov od zunaj. Tako so bile deloma uničujoče sanacije krajevnih jeder, bile so zgrajene hitre ceste. Ali se tu kaj spreminja, ali razvija vas novo samozavest?

Mislim, da je pozornost, ki je bila v zadnjih letih namenjena vasi, prispevala k temu, da je zdaj več vaške samozavesti. V vaseh, v katerih je še dovolj substance, se lahko vidi, kako je ta samozavest rastla. Kazalci za to so šege, npr. pust v jugozahodnem nemškem prostoru. V glavnem je bil to mestni pust. Na vasi so si obraz pač malo namazali s sajami in to je bilo dovolj. Zdaj stalno snujejo pustne odbore (*Narrenzunft*). Uporabljajo stare krajevne pridevke, ki so bili prej izrazite zmerljivke; če jih je uporabil tujec, je moral paziti, da mu jih niso naložili polno malho. Taka so bila imena »Mondstupfler« ali »Sonnafanger«, v področjih z veliko zelenjave Redkev ali Zeljnata glava. V Moosu pri Konstanci je danes pustni odbor z imenom Redkev, ima maske v obliki redkve in zastavo s tem simbolom. Ljudje so naenkrat ponosni na to, kar je bilo nekoč. Nekaj je vasi, kjer prav zavestno gojijo šege, na primer Hirrlingen. Imajo vse, kar si je šeg mogoče zamisliti. Vsej okolici se s tem pokaže: Mi smo nekaj, pri nas se nekaj dogaja.

Ali ima to razmišljanje o tradiciji kaj skupnega s tem, da se je ugled mesta pri vaščanih zmanjšal?

Bil bi zelo previden z izjavo: »Mesto pri vaščanih ne velja kaj mnogo.« Mladi se kakor prej ravnajo po mestu. Ljudje pogosto preživijo svoj prosti čas v mestu, grejo na trg ali po nakupih. Na drugi strani pa vidijo, da si meščani prizadevajo na podeželje. Medtem so tudi opazili, da ima stara kmečka kultura očitno posebno vrednost. Še pred dvajsetimi leti so se lahko spretni muzejci peljali v vas in si izmoledovali stare skrinje. Danes to ne gre več. Kmetje še dajejo svoje stvari, vendar za dober denar.

Kje je prihodnost vasi, kar naj se razvije in kam se mora razviti?

Pogosto se pri razvoju vasi misli na staro podobo vasi. Želi se preglednost, lepota majhnega, hoče se živeti v naravi. Vendar je vprašanje, ali ni to že preživela podoba, s katero se le vztraja pri preteklem idealu. Pred desetimi leti je sanacija vasi pomenila: velike hitre ceste, prevoznost, gnojišča stran in namesto njih geranije. Premalo se upoštevajo, bojim se, da so vaščani že v kompliciranem procesu prehoda in da se mestni elementi, ki so se že ustalili, preprosto ignorirajo. S tem na primer mislim na nove oblike naselij, nove potrebe in aktivnosti, prostega časa, nova društva in klube, določene mladinske dejavnosti. Tu ne zadošča več reči: »Kaj še hočete, saj imamo vse, saj so društva.« — Potreben je pač mladinski center! Društva so na vasi še vedno pomemben dejavnik, vendar je že nemalo ljudi, ki z družtvi nočejo imeti opravka. Slabo bo šlo z razvojem vasi, če se tega ne bo upoštevalo.

Prevedel Jurij Fikfak

Hermann Bausinger

THE TRADITIONAL SYSTEM OF VALUES REMAINS UNCHANGED

Professor Hermann Bausinger is head of the Ludwig-Uhland-Institut für empirische Kulturwissenschaft in Tübingen. In an interview that he gave to Brigitte Fehrlie, of the Schwabisches Tagblatt, he maintains that, despite considerable structural changes that have taken place, the rustic still keeps its prevailing role in the village.

"It is interesting to note that in spite of its inferior role in real life the rustic still remains totally dominant within the village value system. Local community or village councils still include a certain number of farmers, although they are no longer among the richest inhabitants of the villages and though the newcomers are holders of scientific titles, medical doctors and what not. The ancient system of values is still valid. This is not only due to the law of inertia, but is also a matter of experience. In the course of decades and centuries, the villagers have repeatedly found themselves forced back into their rustic substance and seen this very quality persist in times of unemployment and economic depression. It has always been the rustic that has carried on village life. This also explains why the part property plays today is still as important as it was in the past."

STIK ZVOKA DVEH KULTUR

RAJKO MURŠIČ

*Iglupse igalangit taimak mikitigivut sekinerub
issagutingit iterungnangimatta iglonut.
(Ne dovoli, da bi bila okna tvojega doma tako majhna,
da ne bi mogla sončna svetloba vstopiti v notranjost.)*

STAR ESKIMSKI PREGOVOR

Pozicija, ko opazujemo dve kulturi v njuni jasni obliki, nam še ne daje možnosti pravega vpogleda v celoto vsake posebej, še manj pa nam je dano prikopati se do primerjav med njima (torej do skupnih točk in razlik). Zato je toliko pripravnejša tista pozicija, ki omogoča vpogled z roba obeh. Vsaka kultura se nam razkrije šele takrat, ko jo gledamo z roba (ne od znotraj kot prizadeti akterji in niti ne od zunaj kot nepristranski opazovalci) — to je pozicija, s katere vidimo, kaj sovпада z naivno sliko prvega vpogleda, kaj je tisto, kar je ne-spoznavno, nerazumljeno, nevideno ...

Za odnos med zahodno (ameriško) in prvobitno, staroselsko (eskimsko) kulturo in za razumevanje vsake posebej je prav idealni medij plošča skupine The Residents: Eskimo (izdana pri Ralph Records v San Franciscu leta 1979). Težnja po razumevanju glasbe s te plošče nas prisili k temu, da se lotimo spoznavanja (kulture) Eskimov (kolikor je pač v tem prostoru (preko knjig) to sploh mogoče, poleg tega pa se nam situacija zahodne civilizacije v (tragični) simptomatični eksplicitnosti pokaže šele s pozicije kontra (ali sub) kulture kraljestva zahodnjaškega gospostva. Skratka, gibati se je treba na robu obeh kultur, če hočemo premagati zidove ne(spo)razumevanja. Glasba s plošče namreč ne pripada niti zvočnemu svetu zahodne kulture, ravno tako pa je zelo daleč od eskimske etnične glasbe, čeprav vsebuje elemente obeh — ti pa so podani na spreobrnjen način.

I

The Residents (sprevrnjeni zahod)

The Residents so (recimo) rock skupina z zahodne obale ZDA; skupina, ki sicer deluje v polju t. i. množične kulture (popularna glasba v širšem pomenu besede), pa je kljub temu nekaj drugega, »resnega«. Glasba, ki jo lahko slišimo s plošč te skupine, je v pravem pomenu besede sprevrnjena zavest zahoda. Je splet temeljnih elementov rocka, jazza, bluesa, klasične (komorne) glasbe, otroških pesmic, sodobne eksperimentalne glasbe (konkretni zvoki, elektronika ...) in zvrhane mere lastne domišljije, odete v značilni zvok skupine, ki potrjuje njihovo tezo, da je snemalni studio glasbeni instrument.

Album Eskimo prinaša glasbo s stičišča dveh kultur, ki sta, blago rečeno divergentni. The Residents so s naslonili na glasbeno gradivo,

ki ga je na terenu zbral čudaški ameriški glasbeni avantgardist Neil Sedana (na ovitku plošče piše, da gre za Polarne Eskime; sklepamo lahko tudi, da so posnetki na trakovih nastali nekje od 60. do sredine 70. let), o čemer pa v tem trenutku ne premorem nobenih (drugih) informacij.

Glavno je, da se je okoli leta 1975 Sedana pojavil v San Franciscu in članom skupine odprl vrata v svet povsem drugačne (zvočne) kulture od tiste, ki so jo bili fantje že zdavnaj siti. Ob poslušanju trakov so bili gotovo fascinirani — kreativna žilica jim ni dala miru: verjetno niti sami niso vedeli, kaj se bo izcimilo, ko so leta 1976 začeli snemati material za ploščo Eskimo. Kakorkoli že, do leta 1979 jim je uspelo: izšla je plošča z glasbo, kakršne do tedaj še nismo slišali. Grobo rečeno, gre za zlitje eskimske etnične glasbe in vizij zahodnjaka v svetu, v katerem živijo Eskimi (pravzaprav o življenju, kakršnega so Eskimi nekoč živeli). Vse skupaj je izvrstna igra z zvokom in z našimi ušesi: predstavljati si je treba moč zvočne slike, ki nas popelje v arktični vihar, ziblje v kajaku na valovih ledenega morja, v rojstvo in smrt, ki se v belini krute resnice zlijeta v eno... To je občutje diha ledene dobe.

Zavedati se moramo, da so se kot avtorji glasbe podpisali The Residents. Da so se sami potrudili narediti po eskimskih predlogah glasbila za ceremonialni ansambel. Da so uporabili vse tehnične možnosti elektronske tehnike in studia. Da so napisali zgodbe, katerih zvočne slike slišimo na plošči. Da so se brez predsodkov približali surovi resnici eskimskega bivanja. Da so označili tisto zahodno, kar je absorbiralo (torej uničilo) stari eskimski »way of life«. Da so nas šokirali. Da so nam v obraz vrgli nekaj neprijetnega (ob glasbi, ki je za naše uho »pretežka«, nas večkrat spreleti srh — ne doživimo pa estetskega ugodja J. Straussovega bidermajerja).

Ritualne pesmi (zaklinjanja) se iz originala eskimskih napevov sprevrtačajo v angleške popevke (pod narekovaji), iz ekstatičnega ritma ritualnega bobnarja se izcimijo metrični obrazci nam domačih ritmov popularne glasbe in celo imitacija vetrov arktične nevihte se prelevi v brnenje »deep freez« zmrzovalne skrinje. Tako nas glasba, ki je povsem (ne)ameriška, pusti v dvomih — pojmi naše kulturne (ne)prožnosti nas brez milosti spravljajo v zmedo.

Da so The Residents hoteli predstaviti eno najbolj neverjetnih kultur na tem planetu, dokazuje tudi ovitek plošče, kjer najdemo relativno veliko informacij o Eskimih. Čeprav so omenili predvsem bolj »ekzotične« zanimivosti eskimske tradicije (npr. da se ne sme izgovoriti ime umrlega, dokler ga ne dajo novorojenčku ali najljubšemu psu), pa nam vse to skupaj s programskimi zgodbami poda začetno informacijo. Če pomislimo na polje (tržišče), ki mu je plošča namenjena, smo lahko kar zadovoljni. O dokumentaciji virov seveda ne more biti govora, omeniti pa je še treba, da so predstavili (žal brez fotografij) glasbila ritualnega orkestra z originalnimi eskimskimi nazivi (tako npr. zvemo, da se tri- ali pettonska flavta iz mroževe kosti imenuje »pooye«).

Skladbe na plošči so povsem programskega značaja (zvočne slike); omenil sem že zgodbe, natisnjene na ovitku, ki razvajanemu zahodnjaku s pomanjkanjem domišljije omogočijo orientacijo v zvočnem

svetu. Naslovi skladb (zgodb) so: Lov na mroža, Rojstvo, Arktična histerija, Jezni angakok, Duh ukrade otroka in Praznik smrti.

Z glasbo (ki ji je zares vredno prisluhniti) nam prav vulgarno dovedo, da je nam, zahodnjakom svet povsem tuj — celo življenje ga bomo opazovali od zunaj: nikdar ne bomo živeli in nikdar ne bodo umrli, ker smo se obrnili stran od narave — obsojeni smo na čakanje nečesa (nekoga), česar nikoli ne bo; obsojeni smo na življenje v sencah, ki jih ne bomo nikdar dosegli . . .

Gre za eksplikacijo krize zahodne zavesti (evropskih korenin): to, kar se dogaja, se nam dogaja le preko posrednika (medija) — televizije, radia, tiska. Nič več in nič manj. Mi smo kupci. To in samo to.

II.

Eskimi (izgubljena preteklost)

Ob poslušanju glasbe s te plošče doživimo nekakšen kulturni šok oziroma preživimo blažjo travmo, ki nas vzpodbudi k razmisleku; skupaj s pavšalno-eksotičnimi informacijami na ovitku se nam pod plaščem radovednosti prikrade potreba ali vsaj želja po tem, da bi Eskime spoznali malo поблиže. Realnost, skrita za devetimi gorami in vodami, nam ne da miru: kaj lahko zvem o nosilcih tako zanimive kulture, kulture ljudstva, ki je živelo in preživelo v nam preprosto nezamisljivih pogojih preživetja? Kakšen je ta človek, ki s svojo voljo do življenja, z vitalnostjo, ki je Evropejci že dolgo ne čutimo več, in z življenjem, skladnim z naravo, ki smo se ji mi žal odpovedali in ji obrnili hrbet, tako nepričakovano izzove naše samozadovoljstvo in vsevednost?

Jasno je, da tukaj in zdaj ne morem resno pomisliti na to, da bi odšel k njim, na Artiko, kjer bi z njimi moral preživeti lov in požrti-je, temne ledene zime in pomanjkanja, videti polarni sij in prestati snežne viharje . . .

Vse, kar mi preostane, je revna izbira knjig v knjižnicah in morda kakšna dokumentarna oddaja na TV. Žalostna alternativa, vendar smo se pač vajeni sprijazniti z dejstvi — bolje vrabec v roki kot golob na veji.

Z branjem sem seveda takoj v diskurzu odtujenega Evropejca, travme kulturne superiornosti se ne bom kar tako znebil, še manj pa zares razumel silnice eksimskega bivanja, vendarle pa lahko napravim vsaj majhen korak v tej smeri. Branje sprošča zanimiv paradoks: več informacij dobiš, manj veš — ker je goro informacij težje klasificirati (oziroma si jo konsistentno zapomniti). Tako sem na koncu dobil občutek, da o Eskimih ne vem kaj bistveno več kot prej — to je sicer varljiv občutek, eden od glavnih razlogov pa je trivialen: čemu so knjige sploh namenjene? Žal se izkaže, da so strokovne knjige namenjene le ozkemu krogu strokovnjakov, ki uživajo le v morbidnih orgijah seciranja mrtvih trupel — žive kulture jemljejo le kot sredstvo za dokazovanje svojih (po možnosti še ideološko nastrojenih) teorij. Ljudje iz takih knjig preprosto izginejo, njihova življenja so le slikarska platna, na katera malajo svoje privide »vse sorte« malar-

ji. Morda sem pregrob, toda prepričan sem, da je etnologija znanost, ki se ukvarja z živimi ljudmi (in vsem, kar pač ti ljudje počnejo) in ne s trupli (ali v najboljšem primeru s fotografijami). Če strnem: v evropski znanosti gre za diskurz totalnega gospodstva (imperializma). Tako nam žal razen redkih izjem (to so po navadi monografije, ki jih napišejo raziskovalci, ki dalj časa živijo med ljudmi) ostanejo le še poljudnoznanstveni teksti ali kakšni bolj poglobljeni potopisi in seveda leposlovna dela, ki so lahko najmanj obremenjen vir pri seznanjanju z življenjem ljudi. Na tem mestu bi opozoril na prijetno delo Farleya Mowatta Prijatelji severnih jelenov, kjer s človeško toplino opisuje življenje Karibu Eskimov »od znotraj« (čeprav skozi neprikrita očala privrženosti in občudovanja).

Naše izhodiščno poznavanje Eskimov, njihovega življenja in kulture je tipično pavšalno evrop(ej)sko vedenje: Da niso imeli niti države, niti poglavarjev, da niso bili vojaško organizirani, da so si izmenjavali žene, da so ubijali dojenčke in jedli surovo meso. To je prav čudna, kaotična slika, ki sicer morda res drži, nikakor pa ne more biti verodostojna slika Eskimov, ker je stvarnost vedno drugačna od našega mnenja o njej, sploh pa če to mnenje izhaja iz informacij iz tretje roke.

Kakorkoli že, vsaka skupnost, ki hoče preživeti v naravnem okolju, mora biti vitalna. Vitalnost je faktor, ki poveže naravo in kulturo v dialektični ples preživetja. To je nepredvidljiva življenjska sila, ki vdahne življenje mrtvim kožam, hladnemu ledu ali žilavemu lesu. Vitalnost, ki se upira entropijski smrti, se v najjasnejši obliki pokaže ravno pri ljudeh (to pa velja za živo naravo v celoti), ki živijo v najbolj nemogočih pogojih. In preko življenjskih silnic lahko prodremo v ekosistem v celoti (seveda je možna tudi obratna pot: od zunanjih dejstev). To pa je točka, ki ji etnologi doslej niso posvečali dovolj pozornosti. Zame je eno poglavitnih vprašanj tega trenutka, ali je človek sploh (lahko) del narave ali ne. Opozicija med naravo in kulturo je v vsaki človeški skupnosti tako močna, da dobimo občutek, da je človeška družba neka tvorba, ki ni, ne more in noče biti del narave. Po drugi strani pa vsako posamezno človeško bitje diha skupaj z naravo in golo preživetje je v zadnji točki povsem odvisno od naravnih danosti.

Pri Eskimih je vprašanje ekosistema vsekakor zelo na mestu, ker so Eskimi preživeli v surovem naravnem okolju brez podežanja narave, ampak skladno z njo. Žal se avtorji niso preveč ukvarjali s tako trivialnimi, samo po sebi umevnimi stvarmi. Kakorkoli si že mislimo o vplivu (kako smešen pridevnik bi bil geografski) okolja na kulturo (družbeno življenje v celoti), v tem konkretnem primeru nikakor ne gre brez poznavanja vsaj parcialnega ekosistema. Izkaže se, da je kultura (v najširšem smislu) le del ekosistema. Kultura je le odziv zavestnih bitij na vse parametre, ki pogojujejo njihov obstanek. Čeprav je človek v mrežni strukturi ekosistema na eni od izpostavljenih točk, pa je vseeno povsem podrejen istemu imperativu kot vsa druga živa bitja: preživeti.

Kot primer bi podal prehrano Eskimov. Čeprav si povprečen Evropejec ne zna predstavljati jedilnika brez mesa, pa si ne zna predstavljati tudi jedilnika, ki je sestavljen izključno iz mesa. Tale »iz-

ključno« sicer za Eskime ne velja stoprocentno, ker so poleti deležni nekaj brusnic, prepotrebne vitamine in ostale snovi, ki jih lahko dobimo le z rastlinsko hrano, pa najdejo v še neprebavljeni rastlinski hrani iz karbujevega črevesja; vseeno pa jih lahko imamo za mesojedce. Pojavi se vprašanje vpliva tovrstnega načina prehrane na duhovno kulturo Eskimov. Morda je povezava za lase privlečena, vendarle pa se nam le tako razkrijejo komplementarni tabuji pri prehrani iz karibujevega črevesja; vseeno pa jih lahko imamo za mesocel kompleks (i)racionalnega mišljenja, ki se potem odraža v celotni kulturi. Ker imam o teh stvareh preprosto premalo podatkov, naj za zdaj ostane le pri opazki. Dejstvo pa je, da so Eskimi od živali spre(jema)li prav vse — od hrane do skoraj vseh predmetov materialne kulture. Ta totalna odvisnost je vsekakor morala pustiti močne sledove v celotnem življenju Eskimov. Morda je ravno to razlog »revnosti« njihove religije in mitologije. In morda so zaradi tega ta manko zelo izrazito kompenzirali na drugih področjih duhovne kulture, ki jih mi imenujemo umetnost. Umetnosti v našem pomenu besede (s posebnimi sloji in institucijami) pri Eskimih ni bilo, ker je bila tovrstna dejavnost del življenja, ki se je, kot je za človeško družbo značilno, hotela povzpeti nad tiranijo narave. (V naši kulturi je ravno nasprotno: umetnost se hoče približati naravi, vendar seveda na novem (abstraktnem) nivoju.)

Socialna kultura Eskimov predstavlja enega od vrhov v evoluciji manjših skupnosti, prilagojenih konkretnemu okolju. Čeprav so bili vedno na nitki preživetja, so vse tehnične pripomočke, ki so jih potrebovali, razvili do vrhunca. Tako je prišlo v socialni ureditvi do neke vrste zamrznitve: oblasti (v našem pomenu besede) niso poznali, čeprav so se zato toliko bolj strogo držali starih norm (konstitutivne norme običajskega prava) in tako ohranjali izredno močno inercijo: vsaka inovacija je bila zelo tvegana; kljub temu pa je vsaka inovacija, ki je prinesla več možnosti preživetja, naletela na odprta vrata. Tako so npr. hitro sprejeli kovine, predvsem nože. To je pokazalo tudi na dejstvo, da so imeli tudi trgovske stike s sosednjimi (in tudi malo bolj oddaljenimi) indijanskimi plemeni, čeprav so se stikom raje izogibali, ker se je preveliko približevanje večjih skupin praviloma spreverglo v spopad. (Za prvobitna plemena je sploh značilno, da so same sebe imele za ljudi, svojih sosedov pa ne. Nekakšna pretirana identifikacija v izolaciji je vedno vodila v precenjevanje lastne kulture. Ta pojav mi je še zmeraj zelo nerazumljiv, čeprav bi se morda dal pojasniti s psihoanalitično metodo.)

Nikakor pa ne morem obiti preprostega dejstva, da v tako ekstremnih bivalnih pogojih ljudje nimajo nobene druge možnosti kot medsebojno sodelovati. Peter Kropotkin sicer trdi, da je težnja po medsebojni pomoči eden od glavnih pogojev preživetja človeške družbe. Solidarnost naj bi bila temelj družbene organizacije (kar pri Eskimih nedvomno drži), formira pa se seveda na podlagi uspešnih izkušenj, in ne na podlagi abstraktnih kategoričnih imperativov etičnega zakona. Lov je bil glavna in najpomembnejša dejavnost in s tem tudi glavno sredstvo dokazovanja moči. Neverjeten pogum pri lovu na kite je vreden občudovanja; če ne bi vsak lovec vedel, da bo v primeru nesreče njegova družina v vsakem primeru (če bo to sploh mogoče) preskrbljena, prav gotovo ne bi mogli preživeti. Vsak posameznik

pa je seveda dokazoval svojo vrednost pri lovu in to je bil edini (recimo hierarhični) razloček med možmi. Ženske sicer niso lovile, zato pa so bile nepogrešljive pri pripravi na lov (predvsem pri šivanju nepremočljive obleke, ki je bila pri lovu s kajakom življenjskega pomena).

Ker so vedeli, kako surovo bo življenje, so otrokom dopustili povsem brezskrbno otroštvo: nikoli jih niso pretepali in ničesar niso zahtevali od njih. Učna doba je bila povsem spontana: otroci so se sami od sebe učili od staršev vseh dejavnosti, ki so jih morali obvladati za preživetje.

Če so starši vedeli, da otrok ne bodo mogli preživeti, so se jim raje odpovedali. Pri tem so otoka posadili v sneg le v najhujši stiski. V časih lakote so delovali skrajno racionalno. Da ne bi propadla celotna skupnost, so imeli vrstni red umiranja (zavestni samomor od starcev, preko otrok, žensk do lovcev). Ko je umrl lovec, je bila v nevarnosti celotna skupnost. V teh krizah je prihajalo tudi do kanibalizma, ki pa je bil sicer obsojan. V tej hladni logiki preživetja pa so v normalnih pogojih vsi skupaj skrbeli za sirote, vdove in starce, le ko ni bilo nobenega upanja več, so delovali skladno s hladnim premislekom.

Na koncu še nekaj o glasbi (oziroma umetnosti):

Po funkciji bi lahko glasbo v najširšem smislu razdelili na sakralno in profano. Čeprav se tukaj omejujem na glasbo prvobitnih kultur, bi rad omenil, da ta dualizem velja tudi za našo glasbo, pri čemer pa je od baroka naprej glasba dobila še tretjo funkcijo, to je politično. V primeru Eskimov je na sakralni strani vsako obredno prepevanje, glasba (predvsem kompleksno ritmično bobnanje z zelo preprostim monotonim petjem) ob ekstatičnih plesih, razna zaklinjanja in podobno (The Residents uporabijo napeve ob prazniku smrti — kot se imenuje eskimska varianta našega čaščenja pomladi, sonca, prebujenja narave ob spomladanskem ekvinokciju — ob obredu vračanja tjuljenjeve duše nazaj v morje, ob zdravljenju arktične histerije). V drugo skupino bi lahko šteli prepevanje ob enoličnosti dolgotrajnih zimskih noči. Pripovedovanje zgodb ima tudi vzgojni pomen in seveda tudi pomen pri kohezivnosti skupnosti (mitska zgodovina in podobno), kar kaže na zametke politične funkcije. Nenazadnje pa sem spadajo tudi dvoboji (imenujejo jih »ples ob bobnu«), ki imajo izrazito družbeno (sedaj bi rekli politično) funkcijo. Pevski dvoboji so sploh ena najbolj zanimivih eskimskih »pogruntavščin«, iz katerih bi se lahko marsikaj naučili.

Iz vsega tega sledi zaključek, da ima glasba izrazito družbeno kohezivno funkcijo — pravzaprav je eden od enakovrednih elementov (pogojev) preživetja, pa naj se nam zdijo razna zaklinjanja še tako brezplodna in nesmiselna. Umetnost ni potreba, ki se pojavi šele na določeni razvojni stopnji družbene ureditve, ampak je vpeta v obstoj družbe — je eden od konstitutivnih momentov skupnosti.

Dejstvo je namreč, da so imeli ljudje v prvobitnih skupnostih veliko prostega časa, potreb po podoživljanju preživetega, izmišljanju novega in nenazadnje tudi potrebo po komuniciranju znotraj skupnosti in seveda tudi po dokazovanju skupne identifikacijske točke. Kaj pa je za to pripravnejše kot glasba, ki ji zmore vsakdo slediti in ki je

zato izrazit medij združevanja in družabnosti? Brez umetnosti Eskimi enoličnih zimskih noči preprosto ne bi mogli preživeti.

Omenil bom še oceno muzikologa Bruna Nettla, da je eskimska glasba v tonalnem (in manj v ritmičnem) smislu z značilnim recitativnim petjem in valujočim melodičnim gibanjem ena najpreprostejših (Music in Primitive Cultures, str. 107). Na ovitku je izpisana tudi lestvica: F, G, B, DES, DIS.

Epilog:

»Vse zgodbe na tej plošči so napisane v preteklem času. Razlog je v tem, da so bili Polarni Eskimi odrešeni svojega bednega načina življenja konec 60. let. Takrat so bili vsi preseljeni v domove, ki jim jih je oskrbela država blagostanja, tako da sedaj preživijo večino dneva pred televizijo.« (The Residents)

»Tako gre to.« (Kurt Vonnegut)

Rajko Muršič

THE POINT OF CONTACT BETWEEN THE SOUNDS OF TWO CULTURES

The Eskimo, a gramophone record of californian group The Residents, released in 1979, offers a good opportunity for comparing Western and Eskimo civilizations, for their music has grown on the meeting-point of both cultures. It represents a marriage of ethnic Eskimo music with the West's view of the world Eskimos used to live in. The record presents Eskimo cultural patrimony in some sort of programme blocks. While listening to the play of sounds coming from traditional Eskimo instruments, one has to imagine an arctic storm, kayaks, birth and death grown into one, and feel the breath of the Ice Age. Although the compositions have the nature of programme music, contemporary technology, such as electronic techniques and studio recording, has rendered them familiar to the western ear. Yet at the same time we are being schocked by their message, for the Residents are making it quite vulgarly clear through their music that the Eskimo world is a complete mystery to us, people of the West, and that we will forever be watching it from the outside.

DVOJE IDENTIČNIH
ROKOPISNIH LJUDSKOMEDICINSKIH BUKEV
»PREPIS« IN »ABSCHRIFT AL PREPESS«

MILAN DOLENC

V Ljubljanskem zvonu iz leta 1886 sem našel na str. 637 do 638 pripevek: »Slovenski rokopis s 1799. leta, Abschrift al Prepess.« To so bile rokopisne ljudskomedicinske bukve. Druge ljudskomedicinske bukve, ki jih hrani dr. Niko Sadnikar iz Kamnika, imajo naslov »Prepis nekaterih zdravil«; po moji oceni so iz začetka 19. stoletja, torej novejše.

V Ljubljanskem zvonu piše: »Ivan Lavrič, c. k. računski preglednik v Trstu, našel je v svojem rodnem domu v Dorencah pri Smledniku na Gorenjskem lepo pisano 67 strani obsežno knjižico, ki je poprej bila svojina njegovega deda Mihaela Lavriča. Doslej ni bilo še moči označiti, kdo bi bil preložil na slovenski jezik: Abschrift al Prepess nekaterih domazhah Arznij, katere so od tega uzheniga Arzata Philipa Hequeta ukep sbrane, poskushene, poterjene, ino na Svetlo dane, knuzu tem Ubogim kateri nesamorejo bolshih Arznij kupiti, al dobiti. Dva tala ima leta Abschrift al Prepess, tem pervim se govori od snotrainih, u tem drugim od sunainih Bolezhin, inu Ran Zhloveshkiga Trupla sa sleherna Bolesen, se snaide vezh sort Arznie, zhe ne pomaga ena nuzai to drugo al Treko

Misli pertem vendar srauen
de zhes Mozh te Smerti
nerasejo Roshe v Verti.«

Na drugi strani je Predgovor: »Na tega kater bo te Bukve nuzou ... (nečitljivo) se posnati Selsha, inu nuzei nobeniga poprei de ga dober posnash, sakei u nekaterih Selshah se znaide velik Strupa. Shkoraj ussaktero Selshe u enim Bolesni Nuzajo, snajo u tej drugi shkodvati.

Skoraj ussako Selshe je dvojnega Spola, namrezh: Shenskiga, inu Moshkiga, inu potem eden pred tem drugim vezh al pak mozhnejshi Mozh ima osraulati«.

Od str. 3 do 39 je »Ta prvi Tall«, obsegajoč npr.: »Od Bolesni te Glaue; Arznie kader Glava boli od mozhne mokrote teh Moshgan; Arznie sa Materniza; Arznie sa ta iste ... glauna Bolesen nadlega, kateri de bi bil ob Pamet priti, al zol sgube; Arznie sa pred Boshim Shlakam obvarvati«, itd.

Od 40. do 61. strani je »Drugi Tall od domazhah Arznij, ktere so nuzne sa unaine Bolesni, inu Rane na Rokah inu na Nogah«. Beremo na primer: »Arznie enimu Shvoh Glidu Mozh dati; Arznie sa svite inu spahniene Gilde; Arznie sa prebodene Kitte; Arznie kader Kitte same od sebe bolle«, itd.

Na str. 60 je zabeležno: »Laibach den 20 ten März 1799«. *Od str. 62 do 67* je še »Register«, spodaj pa je podpis Ž. — b. Bukve so bile napisane kot je razvidno, v bohoričici.

Druge bukve, ki so iz Kamnika, imajo naslov »Prepis«. Tudi te so še pisane v bohoričici. So dobro ohranjene, preprosto vezane, imajo obrabljen mehak, temnorjav, skoraj črn ovitek, obsegajo 80 poglavij na 130 straneh, formata 19 × 12 cm.

Tudi te bukve imajo dva dela. V prvem piše o notranjih, v drugem pa o zunanjih boleznih in ranah. V glavnem obsega — razen zadnje strani — le prvi del, to je o notranjih boleznih v 79 poglavjih. »Druigi dejl od domazhjih sdravil ktere so nuzne sa vunaine bolesni in rane na rokah ino nogah«.

Naslov je na spodnjem delu predzadnje strani, na zadnji strani je 80. poglavje »Sdravila svah vudi mozh dati«. Na koncu strani je napisana št. 81, to je zadnje poglavje, ki pa ni napisano in se ne nadaljuje. Drugo poglavje obsega v prvih bukvah »Abschrift al Prepress« 21 strani. V teh istih je še »Register«, obsegajoč 5 strani.

Na prvi strani je naslov »Prepis«, nato pa piše dalje »Nekaterih domazhjih sdravil ktere so od vuzheniga sdravnika Filipa Heketa okup sbrane, poskushene, poterjene inu na svetlobo dane, k pridu ubogim ktere nesamorejo boljshih sdravil dobiti ali vkupiti.

Sa sleherno bolesen se snajdejo vezh sort sdravil. Kier ne pomaga eno, nuzej ta drugo ali tretje. Misli pa vendar srauen, de zhes mozh smerti ne rase selshe na semlji.«

»PREDGOVOR

na tega, kteri bo te bukve nuzal. Prisadevaj se posnati selshe in nenuzaj nobeniga poprej, de ga dobru posnash, ker v nekaterih selshah je veliku strupa«. Nadaljevanje je enako kot v prvih bukvah.

Na tretji strani se začne »Pervi dejl«, kjer je najprej »Od bolesne glave«. Naslednje poglavje je »Sdravila sa tiste kter pamet sgube«. 6. poglavje: »Kader je she kdo od boshjiga shlaka udarjen«. Sledijo »Sdravila sa omotizo; Sa teshke ozhil ktere so s kervio podplute ... in druge bolesni ozhi«. V 17. poglavju je »Od Bolesn vushes«, v 23. poglavju so »Sdravila sa nos«; 27. poglavje »Sdravila sa usta in Nos«, 28. »Sdravila sa mutifel (od nemškega Mundfeule)«. 35. poglavje opisuje »Od sob«. Nato so orisane boleznj grla. 41. poglavje je »Od pers ino pluzh«, 47. poglavje je zelo kratko in piše o boleznih srca, sledijo boleznj želodca, jeter, vodenice, vranice, črevesja, griža, glistavost. 65. poglavje je: »Sa pozhenega zhloveka, sa bolesni ledviz in mehurja, od shenskih bolesni, od merselze.« V zadnjem poglavju so opisana »Sdravila ktera purgirajo«.

Od 40. do 61. strani je »Drugi Tall od domazheh Arznij, ktere so nuzne sa unaine Bolesni, inu Rane na Rokah inu na nogah«.

Za primer navajam 52. člen: »Sa grishenje po Zhevih. Tri Urshah so, is katerih grishenje po zhloveku pride: Pervizh is merslih mokrot, drugizh od sapertih vetrov in Tretjizh od shousha. Pervu urshah se samerka, kir le na enem mestu grise. Ta drugi se prestaula. Ta tretji se samerka, kader mراسi inu zhloveka omedleuza dela. Sa usakteri urshah so druge Sdravila.«

28. člen: »Kader grise is merslih mokrot. Purgiraj, klistiraj, pushej (op. puščati kri), zhe to ni pomagalo, usemi noter sa vun metati skus vusta. Vezh bartov popi eno zhlizo vina, s kerim so se suhe olupki

od pomaranz kuhali, ino zhes pol povrele. Popi en glash prav vrozgha vina kateriga si po pred en Mushkat Orh sribov, ino en mal zukra djal. Hmalu eden sa drugim 3 glashe spi, pol pa urozhe vode.

Versi shive vogle v en glash vina, prezedi, ino gorku popi in se odeni. Eni so nevidiozh volousku blatu preshali, ino tisti soft na eni gorki rezhi popili, ino she bol oprauli (op. t. i. drekapoteka).

Klistiranje sato grishenje je prav dobru, kadar je narejenu is Medeno in orehouga Vola (op. olja).«

Ko sem primerjal oba rokopisa, sem ugotovil, da je prvi rokopis tisti, ki je omenjen v Ljubljanskem zvonu. Razvidno je, da sta oba prepisana iz starejših bukev, ki jih je iz nemščine prevedel Haket. Dr. Niko Sadnikar je ugotovil, da je bil Haket ranocelnik iz Tunjic pri Kamniku. Sam priimek pove, da je francoskega izvora, verjetno so njegovi predniki (oz. on sam) prišli k nam v času Napoleona.

Rokopisa sta zanimiva še z drugega gledišča. Po mojih ugotovitvah sta bili dve glavni središči, kjer so pisali podobne ljudskomedicinske bukve. Prvo in starejše področje je bivša avstrijska Koroška, tj. del današnje avstrijske Koroške. S tega področja so tudi prve slovensko pisane ljudskomedicinske bukve iz leta 1750. Drugo, novejše središče, iz katerega je večje število takih bukev, je predel med Škofjo Loko in Rovtami nad Logatcem. Iz tega središča so najstarejše bukve iz konca 18. stoletja, največ pa je prepisov iz bukev, ki so bile napisane leta 1810. Napisal jih je Pavel Lipič, kmet iz Bodovelj nad Škofjo Loko. Te so bile predloga — po doslej zbranih podatkih za 42 drugih bukev.

Ni mi uspelo ugotoviti, kaj je imel Haket za predlogo; vsekakor pa ni imel nobene izmed omenjenih; prav zaradi tega so te bukve nekaj posebnega.

Milan Dolenc

“PREPIS” AND “ABSCHRIFT AL PREPESS” —
TWO IDENTICAL MANUSCRIPT BOOKS OF POPULAR MEDICINE

The author compares two manuscript booklets containing instructions for treating various diseases, which date from the beginning of the 19th century. Such booklets used to be propagated by copying. There were two centres where books of popular medicine used to be written in Slovenia. One was in Carinthia, and the first book written there in the Slovene language dates from 1750. The second centre covered the area between Skofja Loka and Rovtje above Logatec. The oldest books written here date from the end of the 18th century and the majority were copies of a book written in 1810 by a peasant called Pavel Lipič, from the village of Bodovlje above Skofja Loka. The manuscripts presented here, however, are recent finds and were not copied from any known originals. Therefore the author considers them a specialty of their kind.

PREUČEVANJE DELAVSKE KULTURE V ČEŠKI (PRAŠKI) ETNOGRAFIJI

MAJA GODINA, JANJA ŽAGAR

V češkoslovaški etnografiji ne moremo govoriti o enotni usmeritvi, saj je usmeritev praške etnografije samo v določenih potezah enaka usmeritvi etnografije v Brnu ali Bratislavi.

Vidnejši poudarki v raziskovanju češke oziroma praške etnografije so v zadnjih desetletjih na naslednjih temah:

1. preučevanje sodobnosti (kamor sodijo zlasti raziskave sodobnih čeških vasi po letu 1945)
2. preučevanje etničnih procesov in malih etničnih skupin
3. preučevanje delavstva oziroma delavske kulture

Vse te teme imajo (ob ostalih) tudi inštitucionalizirano formo — kot samostojni oddelki Inštituta za etnografijo in folkloristiko na Češkoslovaški akademiji znanosti v Pragi.

V pričujočem članku se bomo nekoliko podrobneje zaustavili le pri preučevanju delavske kulture. Le-ta ima v češki etnografiji tradicijo od petdesetih let dalje, ko so nastajale prve razprave o pomenu preučevanja delavstva. Tovrstne razprave so poudarjale dolgoletno tradicijo delavstva in njegov vpliv na podobo življenja celotnega češkega prebivalstva in njegovo nacionalno identiteto (že na prehodu iz 19. v 20. stoletje predstavlja industrijsko delavstvo kar polovico češkega prebivalstva). Zato je delavska kultura pojmovana danes med češkimi etnografi kot samostojna kultura.

V tem času so izšla tudi prva dela, vezana na problematiko delavstva. Tako je leta 1956 izšla monografija o rudarski vasi Žakarovcih v Gelnicah, ki jo je pripravil avtorski kolektiv bratislavskega Narodopisnega inštituta.¹ Istega leta je v okviru praškega inštituta izšlo skupno delo oziroma tematski zbornik več samostojnih študij o industrijskem območju Kladensko in o delavski folklori tega območja.² Tretje delo obravnava življenje in kulturo ljudi v rudarskem revirju Rosicko — Oslavansko.³ Do prve polovice sedemdesetih let je izšlo na problematiko delavske kulture še več samostojnih študij in člankov. Proučevanje delavske kulture je potekalo v dve smeri. Eno smer predstavlja raziskovanje delavstva posameznih industrijskih območij oziroma mestnih središč,⁴ druga smer pa je v obravnavi posameznih profesionalnih skupin — pri tem so bili najpodrobneje raziskani rudarji, tekstilni, poljedelski, steklarski delavci, opekarski, čevljarski in kovaški delavci.⁵

Leta 1973 se je začelo delo na skupni in sintetični raziskavi praških delavcev. Rezultat kolektivnega dela osmih avtorjev in številnih zunanjih sodelavcev (zgodovinarjev, sociologov, pa tudi študentov etnografije, ki so sodelovali s svojimi diplomskimi nalogami) je bila 1981. leta izšla knjiga *Stara dělnická Praha* s podnaslovom *Življenje*

in kultura praških delavcev 1848—1939. Začetna poglavja so namenjena obravnavi formiranja delavstva v povezavi z razvojem in tipologijo proizvodnje. Sledijo poglavja posameznih avtorjev: Olga Skalnikova obravnava družabno življenje v Pragi, Jaroslav Markl pesem praškega delavstva, Jiřina Svobodová in Vladimír Scheufler družino in družinsko življenje praškega delavstva, Jozef Vařeka stanovanjsko kulturo, Jarmila Št'astná hrano in prehranjevanje in Mirjam Moravcová oblačilno kulturo praškega delavstva. Zadnje poglavje je namenjeno prikazu načina življenja praškega delavstva v obdobju buržoazne republike.

Vzporedno z delom na tem projektu so bili objavljeni v reviji *Česky lid* tudi številni članki, ki obravnavajo posamezne sestavine načina življenja češkega delavstva.

Potem, ko je izšla prva sinteza, so se češki etnografi lotili v začetku 80. let druge, bolj obsežne sintetične obravnave delavstva — Češko delavstvo. Raziskavo naj bi izdelali med leti 1983 in 1985, vendar še vedno ni končana. Za razliko od Stare dělnické Prahe so jo zasnovali širše, vključevala naj bi namreč tudi profesionalne običaje, kulturo delavcev (v pomenu kulturne ustvarjalnosti) itd. V raziskavo bodo vključeni vsi industrijski delavci in rokodelski pomočniki z vso notranjo profesionalno in socialno razslojenostjo, še vedno pa obstajajo teoretične dileme v zvezi z definicijo delavstva kljub razpravam, ki so že bile organizirane na to temo (tudi na interdisciplinarni ravni).

Pri pripravljanju sinteze so si postavili naslednje temeljne cilje:⁶

1. raziskati zakonitosti načina življenja proletariata kot družbenega razreda
2. poiskati specifične črte v življenju profesionalnih skupin in socialnih plasti delavstva
3. odkriti vpliv regionalnih posebnosti na način življenja
4. ugotoviti razmerja med češkim in nemškim delavstvom.

Za izpolnitev danih ciljev so bile možne tri (teoretične) rešitve: prvo možnost je ponujala monografska obdelava območja s takšno profesionalno in socialno strukturo delavstva, da bi bilo moč to posplošiti za celo Češko (takšnega reprezentančnega modela ni); druga možnost je bila v kolektivnem delu po enotnem idejnem konceptu, kakršno je bilo prisotno tudi pri Stari dělnické Prahi, pri katerem pa se pojavi problem delovne sile. Tretja — izbrana — možnost je bila kombinacija tematsko oblikovane sinteze in monografskih temeljnih raziskav po metodi vzorca. Pri tem bi bili reprezentativni vzorci izbrani tako, da bi temeljna raziskava zajela vse glavne profesionalne skupine industrijskega delavstva, glavna industrijska območja in različne socialne plasti češkega delavstva.⁷

Sestavina njihovega kolektivnega dela je tudi sprotno preverjanje dela in koncepta sinteze na simpozijih oziroma seminarjih o posameznih vprašanjih in sestavinah načina življenja delavstva. Tako je bil leta 1981 organiziran seminar o delavstvu v lokalni skupnosti,⁸ leta 1986 pa seminarja o družbenem življenju delavstva⁹ in o prehrani in oblačilni kulturi delavstva.¹⁰ Referati so bili kot gradivo objavljeni v okviru publikacije, ki jo izdaja Inštitut za etnografijo in folkloristiko pod naslovom *Zpravodaj*.

glednice / politje 1988 / ljubljanske razglednice

PRZAVNA ZALOŽBA SLOVENSKA
UCILA * UCILA * UCILA * UCILA * UCILA

FOTO: NIVES SULI

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO
Sezona 1988/89
IGRALI BOMO

Dama s kameljami

... TO MORATE VIDETI

MGL

STALINI
PO
MORI
GLOVERA

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO
Sezona 1988/89
IGRALI BOMO

Dama s kameljami

... TO MORATE VIDETI

*Ljubljanske razglednice
poletje 1988*

ljubljske razglednice / poletje 1988 / ljubljanske

Glavnino in gonilno silo raziskovanja delavske kulture predstavljajo etnografi na Oddelku za proučevanje delavstva v okviru Inštituta za etnografijo in folkloristiko pri ČSAV. Oddelek zaposluje pet oseb, vodja oddelka pa je Mirjam Moravcová, ki je obenem tudi najstarejša in je na oddelku edini predstavnik starejše generacije etnografov, ki je še aktivno sodelovala pri prvi sintezi Stara dělnická Praha. Ker se je v sedemdesetih letih starejša generacija skoraj v celoti zamenjala z mlajšo, bo nova sinteza v glavnem plod dela mlajših etnografov, ki pri prvem projektu še niso sodelovali.

Značilnost njihovega dela je na eni strani kolektivnost, na drugi strani pa je potrebno omeniti urejenost dokumentacije, ki jo vodi Oddelek za proučevanje delavstva za svoje raziskovalno področje posebej. Pri tem vodijo štiri vrste dokumentacije:

1. fotodokumentacija, kjer so fotografije uvrščene po časovnem, krajevnem in tematskem kriteriju,
2. arhiv terenskih zapiskov in bibliografija domače literature (glede na posamezne teme in raziskave, npr. Stara dělnická Praha),
3. arhiv izpiskov iz beletristike in memoarov,
4. centralni arhiv že zaključenih (publiciranih) raziskav — tekst in delovno gradivo (izpiski, karte, sheme...).

Vsak delavec z Oddelka pokriva svoje delovno področje (arhitekturo in stanovanjsko kulturo, družino, obleko, hrano, običaje). Nekateri se ukvarjajo s proučevanjem delavcev v malih mestih, drugi z delavci v velikih mestih ali na vasi, pri čemer je prisotna tudi poklicna sestava delavstva — raziskave delavcev ene profesionalne skupine. Inštitut za etnografijo in folkloristiko izdaja publikacijo Zpravodaj (= obveščevalec, poročevalec), ki prinaša gradivo s simpozijev, pa tudi monografska dela ipd. Prav tako izdaja Inštitut tudi zbirko Národopisná knjižnice, znotraj katere je za temo delavske kulture specializirana zbirka Etnografije dělnictva. Dvanajst zvezkov omenjene zbirke, kolikor jih je do sedaj izšlo, je prineslo številne drobne študije ali gradivo na temo delavske kulture, posamezna številka pa je lahko namenjena tudi le eni samostojni študiji.

OPOMBE

¹ Banicka dedina Zakarovce. Bratislava, 1956.

² Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Praha, 1956.

³ Karel FOJTIK-Oldřich SIROVATKA: Řícko — Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru. Praha, 1961.

⁴ J. PATERA: Společenský život v obci Brandýsek od 90. let 19. století do konce r. 1938. CL 43/1956, s. 135—153.

O. SKALNIKOVÁ: Příspěvek ke studiu dělnického obydlí na Kladensku. Československá etnografie 2/1954, s. 219—231.

V. TUMOVA: Pražské nouzové kolonie. Národopisná knjižnice 6, Praha, 1971.

V. SCHEUFLER: Nusle. Od středověké vesnice k velkoměstskému sídlišti. CL 58/1971, s. 193—218.

A. ROBEK: Společenský a rodinný život pražských dělníků v první polovině devatenáctého století. Etnografie dělnictva 4, Praha, 1975.

O. SKALNIKOVÁ: Společenské vztahy v pražské dělnické čtvrti na rozhraní 19. a 20. století. Etnografie dělnictva 1, Praha, 1974, s. 92—160.

J. ST'ASTNÁ: Pražské dělnické potravní spolky ve druhé polovině 19. století. Etnografie dělnictva 6, Praha, 1976, s. 4—77.

- J. VAREKA: Specifické rysy způsobu bydlení pražského dělnictva od konce 19. století do 30. let 20. století. *Etnografie dělnictva* 9, Praha, 1978, s. 125—141.
- J. ST'ASTNÁ: Stravování pražského dělnictva a chudiny ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století. *ČL* 64/1977, 9—22.
- M. MORAVCOVÁ: Oděv v dělnické společnosti starých Holešovic. *Etnografie dělnictva* 2, Praha, 1974, s. 32—107.
- M. MORAVCOVÁ: Vliv vánočních ošacovacích akcí na oblečení dělnických dětí v Praze v druhé polovině 19. století. *Etnografie dělnictva* 6, Praha, 1975, a. 153—260.
- in druga dela. Več o tem v članku M. Moravcove pod opombo
- ⁵ J. ST'ASTNÁ: Rodinný život textilních dělníků na Ústecko — Orlicku od konce 19. století do období 1. republiky. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1958.*
- J. ST'ASTNÁ: Změny ve způsobu života tkalců na Náchodsku v procesu industrializace. *Národopisná knižnice* 2, Praha, 1970.
- J. VAREKA: Hornická kolonie v Oseku u Duchova. *ČL* 61/1974, s. 197—204.
- V. KLEVETOVÁ: 100 let sklárny v Poděbradech. *Poděbrady, 1976.*
- M. O. RUZICKÁ: K etnografické problematice způsobu života a práce dělníků v lomech na Smíchově a Zbraslavi v 19. a 20. století. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1965.*
- J. M. PULEC: Národopisná monografie severočeské sklářské obce na bývalém česko-německém jazykovém rozmezí. *Doktor. diser. na FF UK, Praha, 1952.*
- L. ANDREJEVOVÁ: Příspěvek k vývoji obuvnictví na Skutečsku. *Dipl. nal. na FF UK, Praha, 1977.*
- in drugega dela. Več o tem v članku M. Moravcove pod opombo 6.
- ⁶ M. MORAVCOVÁ: České dělnictvo. Projekt základního etnografického výzkumu, koncepce a ideová východiska syntézy. *ČL* 65/1978, s. 133.
- ⁷ n. d., s. 133—134.
- ⁸ *ČL* 69/1982, št. 3, s. 179—180.
- ⁹ *ČL* 74/1987, št. 3, s. 171—172.
- ¹⁰ *ČL* 74/1987, št. 2, 111—112.

Maja Godina, Janja Zagar

THE STUDY OF WORKING-CLASS CULTURE WITHIN THE FRAMEWORK OF CZECHOSLOVAKIAN ETHNOGRAPHY

One cannot speak of a unique trend in Czechoslovakian ethnography. In the last decades, the ethnography of Czechoslovakia (i. e. the Prague school) has focussed on the following themes: (1) the study of contemporary life, (2) the investigation of ethnic processes and ethnic groups, and (3) the examination of the working classes.

Research into the workers' culture has been carried on since the 1950's. The studies published so far underline the long tradition of the working classes and their impact on national identity. The majority of research work is currently realized by the ethnographers of the Department for Working-class Studies within the Institute for Ethnography and Folklore of the Czechoslovakian Academy of Sciences. This group of scholars, headed by Mirjam Moravcova, has a reputation for its team work and precise documentation.

In the early 1980's, the group undertook a synthetical study of Czechoslovakian working-class and chose for this purpose a combination of thematic synthesis and monographic research by sample method. The research is supposed to cover every major group of industrial labour, the main industrial regions and various social strata of Czechoslovakian working-class.

The Institute publishes a series called the Ethnographic Library, which includes the Ethnography of the Working-class, a specialist series on the workers' culture.

GLEDALIŠČE KABUKI

IRENA ZAGAJŠEK

Gledališče kabuki je oblika tradicionalne japonske umetnosti in obenem zgodovinski fenomen, ki se je ohranil v nespremenjeni obliki do danes. Tehnika igranja in kostumi se skoraj niso spremenili in predstave potekajo tako, kot so potekale pred tristo leti. Gledališče kabuki je eno redkih gledališč na svetu, kjer lahko vidimo vzorce in oblike iz sedemnajstega stoletja; je nekakšen živi fosil in nesmrtni fenomen.

Legenda pravi, da je prvo kabuki predstavo odigrala svečenica Okuni. Na poti v Kioto, tedanjo prestolnico Japonske, se je Okuni ustavila v mestu Shijo.* V improviziranem gledališču v suhem toku reke Kamo je svečenica odplesala vrsto svetih šintoističnih plesov, ki so, kot pravi zgodba, očarali občinstvo. »Nebutsu Odori« (Molitveni ples) je tako postal zelo popularen in priznan med ljudstvom. Kasneje je mladenič Sanza prej monotonemu Okuninemu plesu dodal Koreografijo in tako izpopolnjen je ples postal prvi korak v razvoju gledališča kabuki.

»Okuni Kabuki« so kasneje igrale različne profesionalne ženske skupine na Japonskem. V času šogunata Tokugawa je bil ples označen kot moralno škodljiv in zato prepovedan. Toda kabuki je že postal priljubljen med ljudstvom kot nova oblika zabave in se je zato kmalu vrnil v novi obliki. V t. i. »Wakashu« v kabukiju so nastopali samo moški, ki so plesali tudi ženske vloge. Mladenci so plesali v čudovitih kimonih in nenavadna lepota le-teh, ki je predstavljala tudi vrsto perverzije, je le še pripomogla, da je ta vrsta gledališke zabave postala še popularnejša.

V obdobju imenovanem »Genraku« (1688—1704) se je kabuki iz prej večinoma plesne drame razvil v pravo igro iz vsakdanjega življenja. Dve obliki kabukija sta se pojavili v tem času. Stil imenovan »keiseigoto« se je razvil v Kioto. Igralec Sakata Tojuro je v določenih predelih mesta igral t. i. »Igre za Kurtizane«. Širom po Japonski je postal znan kot mojster v tehniki igranja, imenovani »wagoto« (tehnika dvorjenja ženskam).

V istem času je igralec Ichikawa Danjuro v Edu (današnji Tokio) predstavljal herojske igre. Junaki v teh igrah so vedno kaznovali nepoštene in arogantne samuraje, kar je zelo zabavalo publiko, ki je sovražila dominantni razred samurajev.

Revolucionarne spremembe na tehničnem področju je kabuki doživel v osemnajstem stoletju. Namiki Shozo je v gledališče uvedel tehnične pripomočke, kot so vrteči oder, prehod z odra, luknja v prehodu, kjer se igralec dviga in spušča, ter tribarvna zavesa (črno-rjava-zelena), ki se odgrne z leve proti desni strani odra. Vse te spremembe so omogočile, da so v kabukiju lahko predstavljali tudi bolj zapletene dramske teme.

Gledališče kabuki je do danes ohranilo svoj čar in privlačnost tako za Japonce kot tudi za tujce. V Tokiu sta dve večji gledališči, obe v prestižnem delu mesta, v Ginzi. Kabuki-za na zunaj spominja na tradicionalno japonsko hišo, medtem ko je Shibashi-Embujo moderna zgradba.

Obiskovalci predstav so vseh starosti, toda navadno prevladuje starejše občinstvo. Mnogo je žena, oblečenih v kimone čudovitih barv, ki še poudarjajo slavnostno vzdušje v gledališču. Zavesa se odgrne in pred našimi očmi se zvrstijo tragedije, umori, samomori, duhovi prednikov, pomorske bitke, češnjevci drevoredi. Igralci so oblečeni v tradicionalne kostume in njihovi gibi so izbrušeni do potankosti. Dogajanje na odru spremlja orkester, ki je sestavljen iz igralcev na bobne (Taiko), igralcev na instrumente s strunami (sanisen) in glasbenikov, ki udarjajo na bobne z rokami.

Jejlik je arhaičen in težko razumljiv, vendar presenetljivo, nerazumevanje jezika ni prepreka. Čar kabukija je predvsem v njegovi vizualni vrednosti, pan-

* Vsa imena so napisana v angleški transkripciji

tomimi in glasbi, seveda pa razumevanje besedila le še pripomore k uživanju v predstavah. Kabuki gledališče je serija različnih slik; predstave se ne percipirajo le z intelektom, ampak z vsemi čutili.

Za razliko od zahodnega gledališča, kjer igralci skušajo ustvariti resničnost na odru, igralec v kabukiju navadno ob polni osvetljavi — stoji na odru in da vedeti občinstvu, da je igralec in da smo v gledališču.

Svet kabukija se danes zdi nekako odmaknjen od vsakdanjega življenja, toda bolj ko je arhaičen, bolj se približuje modernemu smislu lepote. Maurice Bejart, gledališki režiser, ki je med drugim postavil na oder tudi balet Kabuki, pravi celo, da je danes vse, kar iščejo moderni režiserji v gledališču, že zbrano v kabuki predstavah.

Danes predvsem med mladimi prevladuje mnenje, da je kabuki starmoden in dolgočasen. Ichikawa Ennosuke, igralec in režiser, skuša tovrstno gledališče približati tudi mlademu občinstvu. V svojih predstavah uporablja najmodernejšo tehnično opremo in pripomočke. Gledališke predstave je tako spremenil v pravi vizualni spektakel in občinstvo pogosto joka ob čudovito žalostnih scenah, trpi in zmaguje z junaki, skratka uživa v predstavah. Mnogi poznavalci mu očitajo, da je uničil »pravi« kabuki; toda ali ni bil le-ta stoletja zabava za ljudstvo? Kabuki se je vedno znal prilagoditi novim razmeram in se priljubiti občinstvu. Tudi danes je še zelo živ in popularen tako med Japonci kot tudi med tujci.

Irena Zagajšek

KABUKI THEATRE

Kabuki theatre is a major form of Japanese traditional arts. It has maintained the same form for more than threehundred years. It is the only theatre in the World where we can see the performances as they were done threehundred years ago.

The Kabuki, dates back, as the legend says, to the 17th century, when Okuni, a maiden of a Shrine at Izumo, on the way to Kyoto, stopped at Shijo and in the dry bed of the Kamo River performed sacred Shinto dances. People were impressed by the dance of the beautiful girl and »Okuni dance« has spread all over Japan.

Later the dance has been performed by different professional women's groups; and apparently in Tokugawa period has been pointed out as morally corrupt. But Kabuki was already accepted among the people; and soon it returned in a new form. In "Watahu Kabuki" the performers were male actors only when Kabuki has become even more popular.

Two different types of drama was developed at that time. In Kyoto by actor Sakara Tojuro performing "courtesan plays" and in Edo (nowcalled Tokyo) Ichikawa Danjuro presented heroic plays.

Kabuki is beeing presented till the present time and it has kept its attraction to Japanese and foreigners alike. The language used is arhaic and difficult to understand but surprisingly it's not considered a barrier. The charm of Kabuki lies in its visual impact, music and mime which add to the understanding of the language.

Ichikawa Ennosuke makes an effort today to present Kabuki in a way which can be enjoyed by todays audience. He's creating visual Kabuki by innovative use of lighting and modern stage mechanism. Some kabuki experts blame him for destroying "real" Kabuki, but hasn't Kabuki always been entertainment for people? And people do enjoy Ennosuke's performances.

Kabuki has always been flexible and has found the way how to attract people. Nowadays Kabuki is still popular among the Japanese as well there's growing interest among foreigners.

ŠTUDIJ VIZUALNE ANTROPOLOGIJE

NADJA VALENTINČIČ

Etnologu, ki bi se rad poglobil v vizualno antropologijo (dalje VA), se odpira več možnosti. Pred leti je bil v Glasniku SED (23/1983) že predstavljen študij VA na Oddelku za antropologijo na Univerzi v Južni Kaliforniji. Tokrat se bomo seznanili s študijem v Granada centru za vizualno antropologijo na Univerzi v Manchesteru, kakor je predstavljen v kratkem prospektu, ki ga je Center poslal tudi nam.

Granada center za VA je še zelo mlad, ustanovljen je bil namreč junija 1987 na Univerzi v Manchesteru v Angliji ob podpori TV Granada. Glavni namen Centra je pospeševanje uporabe filma, videa in drugih vizualnih medijev kot metode za antropološke raziskave na eni in kot sredstva za prikaz rezultatov raziskav na drugi strani.

Granada center je del Fakultete za ekonomijo in sociološke študije Univerze v Manchesteru. Ravnatelj je dr. Paul Henley, ki je končal antropološki študij in filmsko šolo. Center sodeluje tudi z drugimi ustanovami, v prvi vrsti z oddelkom za socialno antropologijo. Ta je bil ustanovljen 1949. leta in se ukvarja tako s teoretičnimi kot s praktičnimi vprašanji antropologije (t. i. manchesterska šola socialne antropologije).

Center sodeluje tudi z avdiovizualnimi službami na univerzi (avdiovizualna tehnična služba, manchester-ska univerzitetna televizija) in seveda s TV Granada iz Manchestera, ki je ena od petih velikih neodvisnih TV družb v Angliji in poleg igranih filmov snema tudi dokumentarce. Granada center je pravzaprav nastal kot posledica večletnega sodelovanja TV Granada in Oddelka za socialno antropologijo. Granada center ima stike še z mnogimi drugimi posamezniki in ustanovami, ki imajo podobne interese.

Kakšne so naloge, ki si jih je zastavil Granada center? Prva naloga je organizacija dvanajstmesečnega študija vizualne antropologije, ki predstavlja

študij druge stopnje in vodi do naslova magistra Vizualne antropologije (Master of Arts). Center omogoča tudi študij tretje stopnje.

Druga dejavnost so raziskave. V Granada centru ustanavljajo filmski arhiv zaprtega tipa in video knjižnico odprtega tipa, ki bosta na voljo z vsemi podatki.

Tretja naloga je distribucija. Center raziskuje tržne možnosti za prodajo paketov, ki bodo vsebovali videokasete s posnetki antropoloških filmov in spremna besedila.

Center se bo ukvarjal tudi s proizvodnjo filmov in videofilmov v koprodukciji z drugimi ustanovami in posamezniki.

Kot peto dejavnost načrtujejo izdajanje publikacije, ki bo prinašala vrsto monografskih člankov in serij o vizualni antropologiji, poleg tega pa si je center zadal tudi nalogo seznaniti širše množice z vizualno antropologijo. Oktobra 1987 je organiziral tridnevni festival etnološkega filma v kinodvorani v Manchesteru. Odziv javnosti je bil zelo velik, zato Center namerava organizirati še več podobnih prireditev.

Zdaj pa k študiju vizualne antropologije.

Med študijem VA se kandidati spoznajo s teorijo in se usposobijo za praktično delo z videom in nekoliko manj s filmom. Poleg tega se študentje seznanijo z možnostmi za uporabo vizualne antropologije v neakademskih kontekstih. Seveda je potrebno predznanje iz socialne ali kulturne antropologije (na ravni I. stopnje), obstaja pa možnost izpopolnjevanja med študijem.

Študij je razdeljen na štiri večje sklope predavanj.

1. *Antropologija in vizualna predstavitel* obravnava odnos med antropološkimi teorijami in vizualno predstavitvijo. Teme se nanašajo na analizo obredov in simbolov, na filmsko teorijo, ki je pomembna za antropologijo, na predstavitel domače kul-

ture tujim kulturnim okoljem in obratno...

2. *Antropologija in dokumentarni film* sledi glavnim žanrom in tokovom, ki so se pojavili v antropološkem filmu od njegovih začetkov konec 19. stoletja do danes. Predavanja bodo dopolnjena s prikazom filmov, ki bodo izbrani po zgodovinskem, avtorskem in regionalnem ključu.

3. *Vizualna antropologija in medkulturno (cross-cultural) izobraževanje* je uporabno usmerjen sklop, ki se pogloblja v vlogo vizualnih medijev pri predstavitvi tuje kulture neprofesionalni publiki. Obravnava televizijo, antropološke muzeje, medkulturno in protirasistično izobraževanje ter skupinske programe.

4. Zadnji sklop pa zajema *praktične metode snemanja filmov in videofilmov*. Po uvajanju v delo z vizualnimi napravami (večina VHS tehnika) si bodo študentje opremo lahko sposojali in samostojno razvijali svoje sposobnosti. Običajno bodo za študente organizirane tudi delavnice z uporabo 16 mm kamere in profesionalne opreme za zapis zvoka.

Znanje prvih treh sklopov je treba pokazati na pisnih izpitih maja in junija, pri zadnjem sklopu pa gre za praktično preverjanje znanja. Do septembra imajo študentje čas za delo pri samostojnih raziskovalnih projektih. Rezultate raziskave morajo predstaviti v obliki (do 30 minut dolgega) VHS videofilma in krajše razprave (magisterija). Končna ocena dela študentov temelji predvsem na kakovosti videofilma in pisnega dela, po potrebi pa so lahko poklicani tudi na ustni zagovor.

Granada center ponuja še eno zanimivo možnost. Enega od prej našte-

tih sklopov je moč zamenjati za enega od sklopov predavanj iz socialne antropologije (3. letnik):

— Regionalna antropologija —

Vzhodna Afrika

— Regionalna antropologija — Centralna Afrika

— Regionalna antropologija — Melanezija

— Regionalna antropologija — evropske skupnosti

(Za vsa štiri predavanja velja, da gre za izbrana poglavja iz socialne antropologije.)

— Obredi in religija

— Sorodstvo in družbena teorija

— Okolje in družbena teorija

— Skupnost, kultura in etničnost

— Socialne spremembe in družbeni razvoj v mestu in na deželi.

Za etnologa, ki ga zanima uporaba (video) filma v etnologiji, je študij VA nedvomno zelo privlačen, še posebej ker nudi tudi možnost spoznavanja socialne antropologije. Zelo zanimivo bi bilo dobiti podatke »iz prve roke« — od nekoga, ki je VA že študiral. Glede na to, da se je izšolala šele prva generacija etnologov, je mogoče pričakovati začetne težave, morda pa gre — prav obratno — za začetno navdušenje, ki daje delu poseben pečat. Kakorkoli že, za povprečnega slovenskega etnologa je študij VA težje dostopen. Če pustimo ob strani jezikovne zahteve, ki so tu pravzaprav obrobne, se moramo soočiti s ceno študija. Za študente iz dežel, ki niso članice EGS, znaša 3690 funtov, v kar je sicer všteta tudi uporaba opreme, ne pa stroški bivanja. Katalog svetuje, naj se interesi obrnejo na britansko ambasado v domači državi.

Good luck!

ŠTUDIJSKI SESTANKI NA FF

TATJANA DOLŽAN

Na Oddelku za etnologijo ljubljanske Filozofske fakultete so se odločili ob koncu vsakega študijskega leta organizirati t.i. študijske sestanke o pomembnejših vprašanjih, ki se med letom pojavijo pri študiju na Oddelku. Ti sestanki so odprti vsem zainteresiranim: študentom, delavcem Oddelka in posameznim povabljenem, dobrodošel pa je tudi kdo drug, ki ga obravnavano vprašanje zanima ali se z njim temeljiteje ukvarja. Eden od udeležencev vnaprej pripravi krajšo predstavitev teme in izhodiščna vprašanja. Vse poteka v eni od predavalnic Filozofske fakultete.

Letošnji študijski sestanki so se dogajali 7., 8. in 9. junija. Beseda je tekla o dokumentacijskem delu in gradivu, ki se že dlje časa zbira ob projektu Način življenja Slovencev v 20. stoletju, o razmerju etnologija-antropologija pri nas in o raziskovanju delavske kulture.

Zbrano dokumentacijsko gradivo projekta Način življenja Slovencev v 20. stoletju je predstavila Nives Sulič, ki ga tudi ureja na Oddelku za etnologijo. Daleč največji del obsega fototeka; zlasti veliko je fotografij, pridobljenih ob pripravi topografij občin Škofja Loka, Lendava, Domžale, Gornja Radgona, ljubljanskih občin in drugih. Okrog 600 so jih zbrali študentje pri delu na topografskih nalogah, v seminarju o izseljeništvu, precej se jih je dobilo s fotografiranjem na etnoloških sestankih in posvetovanjih (na primer na Paralelah, na posvetovanju etnologija-zgodovina v Mariboru in), na taborih v Beli krajini (gibanje Znanost mladini). Oddelek ustvarja tudi zbirko starih razglednic, kar pa je spričo sedanje draginje težavno delo. V razgovoru so udeleženci najprej raziskovali možnosti za nadaljevanje in morda razširitev zbiranja foto dokumentacije, kar je bilo toliko zanimivejše, ker so nekateri kolegi imeli priložnost videti izredno obsežne in urejene dokumentacije etnografskih oddelkov v Pragi in Lodžu, kjer zbirajo tudi korespondenco in najrazličnejše avtobiografsko gradivo, povezano s proučevanjem mestne in delavske kulture. Vendar pri nas dileme, ali ustvarjati zbirko vseh za etnologe zanimivejših fotografij in sploh razširjati fo-

toteko z odkupi posameznih kolekcij ali preslikavami večjega števila fotografij, pravzaprav ni. Oddelek sam nima niti svojega fotografa niti tehničnih možnosti za preslikavanje, denarja pa primanjkuje še za tekoče najnujnejše zadeve. Pač pa bi bilo mogoče in zelo praktično za vse slovenske etnologe, kot je bilo poudarjeno v razpravi, zbirati informacije o tem, kje in kakšne fotografije so dosegljive (sploh obstajajo) tako v fototekah različnih institucij kot pri zasebnikih. Na enem mestu zbrane tovrstne informacije bi zelo olajšale vsako etnološko raziskavo. Zlasti bi bilo dragoceno ugotoviti, koliko fotografij še obstaja iz najstarejših obdobj ali takih, po katerih bi bilo mogoče študirati na primer kmečko in meščansko stanovanjsko kulturo, družinsko življenje, delo in življenje v obrtnih delavnicah, v tovarnah, posamezne poklicne skupine, kajti taka motivika je v doslej zbranem ali evidentiranem gradivu redka. Možnosti obstajajo tudi za izdajanje fotografskih monografij, na primer občin, ki so že bile topografsko obdelane, ali pa posameznih tem iz etnološke sistematike. Izkoristiti bi morali tudi možnosti, ki se za popularizacijo fotografskega gradiva in zbiranje le-tega nudijo ob študijskem procesu. Neprimerno teže pa se zdi zbiranje drugega dokumentacijskega gradiva, posebno korespondence (na primer pisem izseljencev, zdomcev, vojaških in.) in avtobiografskega gradiva, saj s tem doslej nismo imeli velikega uspeha.

Izhodiščne misli za razgovor o razmerju etnologija-antropologija je razvil dr. Slavko Kremenšek. Kot neposreden povod za naslovno temo je

poudaril pismo dr. Božidarja Jezernika s študija v Veliki Britaniji s sugestijo za spremembo imena oddelka v smer antropologije, saj se je s premikom poudarka od posameznih sestavin načina življenja in ljudske kulture na človeka slovenska etnologija močno približala antropološkim izhodiščem. V razpravi je sodelovala tudi mag. Vesna Godina-Vuk, asistenta prof. Južniča na FSPN (seminar Antropologija vsakodnevnega življenja), ki je pomagala razčiščeavati vprašanje za antropološke plati. Prevladalo je mnenje, da kakršnokoli spreminjanje imena v bolj »antropološkega« ni na mestu. Etnologija ima tako na Slovenskem kot v Evropi svoje korenine in tradicijo, torej izdelan pomen, medtem ko je antropologija uveljavljena v anglosaksonskem in ameriškem prostoru. Pri nas nimamo lastne antropološke šole in je torej težavno že vprašanje, za katero od skoraj nepregledno veliko smeri se odločiti. Poleg tega so razlike v metodologiji ogromne, saj je naša etnologija usmerjena zelo historično, diahrono, današnja antropologija pa sinhrono in komparativno. Večina etnologov v Sloveniji se je formirala na etnologiji in ima malo stika z antropologijo. Vse to bi povzročilo številne praktične probleme, če bi želeli študij na Oddelku (z antropološkim poimenovanjem) spreminjati v predlagano smer, četudi odštejemo sedanje finančne razmere. Posamezni razpravljalci so nato predlagali drugačne rešitve za izboljšanje študija etnologije ali uvažanje novih možnosti za razvoj stroke na ravni fakultetne izobrazbe. Dr. Jezernik je sugeriral tematsko razdelitev predmetov v dodiplomskem študiju namesto dosedanje prostorske. Dr. Kremenšek se je zavzemal za oblikovanje interdisciplinarnih kompleksov, tudi v študijskem pogledu, poleg drugih za t. i. kom-

pleks antropoloških ved, ki bi v podiplomskem študiju lahko potekal v okviru samo Filozofske fakultete ali medfakultetno. Miran Puconja je razložil svojo misel o oblikovanju nove interdisciplinarne smeri, ki bi jo lahko imenovali slovenistika in bi združevala različne vidike ter oblikovala meta jezik za komunikativnost med posameznimi družboslovnimi vedami. Razprava je izzvenela v želji, da bi se študij etnologije na Oddelku nikakor ne poistovetil s študijem antropologije, saj bi se tako odrekli tradiciji, zato pa bi se z antropologijo lahko močneje povezali in jo bolje spoznali. Predlagano je bilo tako gostovanje prof. Južniča s predavanji na Oddelku, kot možnost, da se zainteresirani študentje udeležujejo njegovega seminarja na FSPN. Ponovna vpostavitve stikov s FSPN (prvi stiki izpred 15 let se niso ohranili do danes, kjer ustanovljajo Center za antropološke in sociološke študije, je bila gotovo najdragocenejša pridobitev tega študijskega sestanka.

Tretji sestanek, s tematiko *raziskovanje delavske kulture*, je obeleževalo poročilo kolegic Janje Žagar in Maje Godina z obiska v Pragi, na Katedri za etnologijo in folkloristiko na Karlovi univerzi in Inštitutu za etnologijo in folkloristiko na češki akademiji znanosti in umetnosti (gl. njun članek v Glasniku). Sestanek se je zaključil s sklepom, da je nujno še naprej ohranjati stike z obema češkima ustanovama in jih, če je le mogoče, še razširiti z izmenjavami publikacij in morda tudi študentskih praks. Glede proučevanja delavske kulture pri nas pa moramo resneje zbirati dokumentacijsko gradivo in tekoče spremljati bibliografijo. O tem se bodo vsi, ki se zanimajo za delavsko kulturo, posebej dogovorili na sestanku jeseni.

10. MEDNARODNI FESTIVAL ETNOGRAFSKEGA IN SOCIOLOŠKEGA FILMA (CINÉMA DU RÉEL)

Od 5. do 13. marca l. 1988 je v pariškem kulturnem centru Georges Pompidou, splošno znanem kot Beaubourg (tako se namreč imenuje najbližja metrojska postaja), potekal Mednarodni festival etnografskega in sociološkega filma.

Tokrat je festival praznoval deseto obletnico. Prvi mednarodni festival se je začel na pobudo B. P. I. (Bibliothèque publique d'information).

Od tedaj pa festival organizirata CNRS (Centre national de la recherche scientifique — Narodni znanstvenoraziskovalni center) in CFE (Comité du film ethnographique — Odbor za etnografski film).

Pravzaprav se je zamisel o takšnem mednarodnem festivalu rodila že veliko prej, v Benetkah sredi zime 1969, kjer sta na pobudo Comiteja du film ethnographique Gian Luigi Rondi in Flavia Paulon združila filmske ustvarjalce z vsega sveta, kot so Benetke že od nekdaj združevale popotnike z Vzhoda in Zahoda. Leta 1978, leto pred začetkom Festivala so se domenili, da bi bil najprimernejši center prav Beaubourg s svojim videzom — t. i. new-lookom. Letošnji festival je potekal istočasno v treh dvoranah Beaubourga. V tekmovalnem programu je bilo 32 filmov iz 21 držav (Belgija, Brazilija, Burkina Faso, Kanada, Kolumbija, Danska, Francija, Velika Britanija, Grčija, Madžarska, Izrael, Irska, Japonska, Nizozemska, Poljska, ZRN, Švedska, Švica, Turčija, SZ, ZDA). Vseh filmov, predvajanih na festivalu je bilo 106.

Nagrajeni filmi so bili:

1. Francija: Buon giorno della Francia (posebna nagrada — Mention special jury du patrimoine)

To je film o italijanski emigraciji v Franciji. Svojo domovino so zapustili zaradi revščine ali fašizma. Gre za zgodovinski prikaz preseljevanj iz zapostavljenih italijanskih pokrajin v tujino.

2. Francija: La part maudite — Prekleti del (posebna nagrada — Prix de la direction du patrimoine)

V Gardu arhitekt, anarhist, ekolog že več kot deset let gradi idealno palačo. Veličastna utopijska, ki jo spremlja bujen komentar.

3. Japonska: Yukiukite Shingun (Cesarjeva vojska se bliža; Prix Cinéma du Réel)

Štirideset let po koncu vojne preživeli iz japonskega bataljona na Novi Gvineji sledi starim tovarišem. Ali drugače, kako lahko včerajšnja groza in nasilje napokata glazuro današnje japonske civilizacije.

Pri tem filmu je treba omeniti svojevrsten humor. Preživeli bojevniki pri iskanju resnice uporabljajo vse možne načine, zato se tudi večkrat najde v zaporu. Toda na prostosti ga nenehno zasleduje občutek krivde iz pretekle vojne. Zato hoče narediti celico pri sebi doma. Da pa bi bila ta zares ustrezna, odide v zapor v Kobeju, da jo premeri.

4. Poljska: Urząd — Funkcija (Prix du court métrage)

Film prikaže delo sodnih izvršiteljev obremenjenih s sodnimi zahtevami in reakcije, ki jih povzročajo.

5. ZDA: Beirut — the last home movie (Prix cinéma du réel)

V vojni razdejanem Bejrutu libanonska družina z bogato meščansko tradicijo odklanja, da bi zapustila palačo prednikov, simbol privilegirane preteklosti in zatočišče pred uničevalno tesnobo. Zaprta vrata, za katerimi se razvnamajo strasti in spomini.

Jugoslavija se festivala ni udeležila, vsaj ne s filmom. Bil pa je na festivalu prisoten francoski film francoskega režiserja o Slovincu, ki živi v Parizu, o Evgenju Bavčarju, filozofu, estetu, ki v Parizu deluje že petnajst let. Evgen Bavčar v filmu z naslovom Le regard ébloui (Razsvetljeni pogled) pripoveduje o sebi.

Pri enajstih letih je oslepel zaradi nesrečnega slučaja. Svet vidi le preko vidnih vtisov, ki jih je ohranil iz otroštva, preživetega med dvema gorama v neki dolini v Sloveniji (Lokavec).

Postavljajoč enega poleg drugega, notranji pogled nekoga, ki ne vidi, in zunanji pogled kamere, film ponuja potovanje do končnih meja vidnega in nevidnega.

Posebno pozornost na festivalu je doživel film o apartheidu (Avoir seize ans au pays de l'apartheid — Imeti šestnajst let v deželi apartheida), ki sicer ni bil v tekmovalnem programu. Očitno so organizatorji mislili, da ne bo tolikšnega obiska, saj so od treh dvoran, ki so bile na razpolago, za ta film izbrali najmanjšo. Toda to ni motilo prav nikogar, kajti na tleh se je našlo še dovolj prostora. Dve srednješolki, belka in črnka, pripovedujeta o svojem vsakdanjem življenju. Snemanje sta sprejeli, ker mislita, da je podoba njune dežele, kakor jo prikazujejo mediji izven Južne Afrike, zmotna. Pri snemanju filma so se vsi udeleženci izpostavljali veliki nevarnosti, najprej s samim snemanjem o prepovedani temi, nato pa z gibanjem v črnskem getu Soveto, kamor belci nimajo vstopa. Potrebovali so vodjo, sodelovanje ljudi znotraj Afrike, drugače bi bilo snemanje nemogoče. Na samem začetku se je postavljalo vprašanje, ali bo film sploh mogoče izvesti, ali bodo našli družine, ki bodo pripravljene sodelovati, torej biti snemane. Da bi črnsko dekle lahko imelo težave, je seveda jasno. Toda težave bi lahko nastopile tudi za družino belega dekleta, kajti že samo govorjenje in razmišljanje o apartheidu je prepovedano. Posledica za belce bi bila lahko popolna izolacija v okolju belcev, pa čeprav šestnajstletno dekle

ne izreče niti enega kritičnega stavka o sistemu apartheida. Drugače tudi ne more, saj pozna le naselje belcev, torej prostorne hiše z bazenom.

Kakšno je torej nasprotje belega izobilja niti ni potrebno posebej opisovati.

Zelo zanimiv je način predstavitve južnoafriškega sistema skozi govornico odraščajočih otrok, pri čemer je črnsko dekle že zdavnaj odraslo, kajti v policijskih racijah, v enkratnem ali večkratnem soočenju z ječo je morala odrasti, medtem ko je belo dekle še otrok, ki je ponavljalo fraze staršev, ki so bile zelo dobro pripravljene, saj ne govorijo neposredno za apartheid, toda tudi ne proti.

Podoba Južne Afrike je podal tudi film *Classified people*. Film je zelo zanimiv, saj med drugim opiše tudi nekaj načinov, kako razvrščajo ljudi v posamezne skupine, kajti delitev na črne in bele je splošna, znotraj skupine črnih pa je treba ločiti še med bolj in manj črnimi itd.

Prav poseben je preizkus z lasmi. Določeni osebi položijo v lase svinčnik. V kolikor svinčnik pade na tla, gre za belca, če pa ostane v laseh, gre brez dvoma za črnsko rasno pripadnost.

Prihaja tudi do takih absurdov, da je družina razdeljena, oče je premeščen v skupino temnopoltih, medtem ko so otroci ostali v privilegiranem položaju belcev.

Skratka, na festivalu je bilo veliko število zelo zanimivih filmov z vseh področij, toda najbolj so bile obiskane predstave filmov z aktualno problematiko, kot že omenjeni filmi o Južni Afriki, o položaju v Bejrutu, v Palestini itd.

Cvetka Lampreht

ČLOVEK IN TRTA

Trst 1987, 195 str. ilustr.

Razstavo »Človek in trta« je v Kraškem muzeju v Repnu na pobudo Odborništa za kulturo pri Tržaški pokrajini (vodi ga Slovenec Zorko Harej) leta 1987 pripravil Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici. Razstava se vključuje v širši sklop prizadevanj tega odborništa za temeljitejšo seznanjanje tržaškega (urbanega) prebivalstva z različnimi pogledi na življenje in kulturo podeželskega sveta in za premoščanje dolgotrajnih oblik nerazumevanja, ki seveda temeljijo na različni narodnosti sestavi tržaškega območja.

V tem smislu je razstava »Človek in trta« nadaljevalka prejšnje (»Kamnita hiša«), v marsičem pa se obe razstavi tudi razlikujeta. V prvi vrsti v tem, da so prvo osnovali in pripravili v glavnem italijanski strokovnjaki, sedanjko pa slovenski. Ni naključje, da sta se razstava in katalog »Kamnite hiše« zaustavila le ob zunanjih, vizualnih vidikih problematike (z izjemo prispevka slovenskega etnologa), medtem ko je pripravilalec »Človeka in trte« (zlasti s katalogom) uspelo prodreti globlje in so vinogradništvo osvetlili z različnih zornih kotov, predvsem pa v povezavi s konkretnim nosilcem te dejavnosti, kar so upravičeno naglasili že v naslovu. Naslednja vidnejša razlika je v predstavitvi naj bo v katalogu ali na razstavi) gradiva, ki se zdi v pri-

meru »Kamnite hiše« nemara oblikovno natančneje izpeljana.

Te pripombe vsekakor ne gre razumeti kot vsebinsko kritiko opravljenega dela: pripravljalec »Človek in trta« lahko morda očita mo to, da so skušali problematiko predstaviti preširoko, z vseh možnih zornih kotov. To je nato privedlo do tega, da so nekateri vidiki vinogradništva izčrpnije prikazani, za druge pa se zdi, da so dobili svoje mesto na razstavi in v katalogu predvsem zato, da bi bilo zadoščeno takšnemu »vseobsegajočemu« konceptu. Konkretneje povedano: v katalogu ni prave organske povezave med prvim, enotnejšim zgodovinsko-etnološkim delom in naslednjimi prispevki, ki so veliko bolj fragmentarni in skušajo prikazati nekatere aktualne probleme vinogradništva na Tržaškem. Podobno je na razstavi odmerjeno posebno mesto geološki sestavi tržaškega ozemlja, ne da bi bila ta odločitev v besedilu ali drugače določeneje utemeljena.

A tudi sicer lahko rečemo, da je obiskovalec na tej razstavi zamenjal kak globalnejši razvojni pregled vinogradništva (z vsem ostalim, kar sodi zraven) na Tržaškem. Razstava se je namreč zadovoljevala s tem, da je posredovala nekaj izsekov iz te problematike, pri čemer je sicer dajala poseben poudarek njenim etnografskim vidikom. Podobno je v katalogu: Samo Pa-

hor v svojem kratkem prispevku navaja najstarejše vire in omembe te dejavnosti do konca 17. stoletja, kaj več o konkretnih razmerah v tem času, razen dejstva, da so trte povzročale nemalo hude krvi med meščani in okoličani, pa ne izvemo. Poglobljeni prispevek Alekseja Kalca nam nanašajo govori o obsegu in kakovosti vinogradništva v Križu okrog leta 1780 ter o življenju kriških vinogradnikov. Tema zgodovinskima prispevka sledi vrsta zelo zanimivih in izvirnih etnoloških zapiskov mladih sodelavk Odseka za zgodovino o vinogradništvu na Tržaškem, ki se nanašajo zlasti na to stoletje. V uvodu Martina Repinc prikazuje metodologijo dela, sledi sestavek Žive Pahor o oblikah in ljudskem poimenovanju vinogradov, sajenju in razporeditvi trt, obdelovalni tehniki vinogradov in podobnem. Prispevek Kristine Kovačič obravnava postopke trgatve in prenašanja grozdja v klet, njegovega mastenja in stiskanja, shranjevanje mošta in vina ter razne vinske mere. Martina Repinc se nato vrača k trgatvi, ki jo obravnava z vidika socialne in duhovne kulture, prikazuje pa tudi odnos vinogradništva ter vinogradnikov do raznih praznikov, noše, prehrane in zdravstva, na koncu pa žal posveti osmicam le nekaj besed (to poglavje vinogradniške dejavnosti bi si nedvomno zaslužilo izčrpnije ob-

ravnavo). Zanimiv je tudi prispevek Lučke Abram, ki po kratkem pregledu slovenskih narečnih značilnosti v tržaški pokrajini (tu se srečuje in prepleta kar troje narečij) posreduje posrečen »slovarček« domačih vinogradniških izrazov; s slovarčkom lahko neposredno primerjamo govor v dvanajstih izbranih krajih na Tržaškem. Kot rečeno, sledi zgoraj navedenim še vrsta manj izvirnih prispevkov, ki prikazujejo geostratigrafske značilnosti tržaške pokrajine (Franco Cucchi in Nevo Pugliese), pedološke poglede na vinograde na tem območju (Vitjan Sancin), klimatske zahteve vinske trte (Willj Mikac), zaščitne ukrepe

in zdravstveno stanje vinske trte v tržaški pokrajini (Bruno Millo), gospodarski vidik vinogradništva (Mario Gregorič), problem izvedbe Ceste terana (Odo Kallan) in nekatere vidike kontroliranega porekla »Kras« (Carso) za tukajšnja vina (Raffaele Vitiello).

Ob zaključku lahko torej ugotovimo, da je katalog (predvsem po zaslugi etnoloških prispevkov) temeljno delo o vinogradništvu na Tržaškem, v katerem bo tako italijanski kot slovenski bralec (vsi prispevki so objavljeni dvojezično, pri čemer velja posebej omeniti tudi večinoma dobro opravljene prevode) našel marsikaj zanimivega. Morda bi kata-

logu ne škodila kaka uvodna beseda, nekaj več preglednih zgodovinskih prispevkov in nekaj manj aktualnih ali splošnih agrotehničnih podatkov, ki jih je sicer mogoče dobiti v vsakem priročniku. A vendar: če katalog še ne predstavlja monografije o vinogradništvu na Tržaškem, nas le popelje dober korak naprej v to smer. Za slovensko etnologijo pa je še posebej razveseljivo, da je našla na Tržaškem toliko navdušenih in ustvarjalnih moči med mladimi sodelavkami Odseka za zgodovino. In upati je, da bo za to ustvarjalnost imel Odsek tudi v bodoče dovolj posluha.

Milan Bufon

Robert Gary Minnich (ured.)

ASPECTS OF POLISH FOLK CULTURE:

AN ANTHOLOGY OF CONTEMPORARY RESEARCH
FROM THE DEPARTMENT OF SLAVIC ETHNOGRAPHY, CRACOW.

Bergen: Department of Social Anthropology, University of Bergen, 1987. — (Bergen Studies in Social Anthropology; 38)

Slovenskim etnologom dobro poznani norveški antropolog R. G. Minnich (pisec »haloške monografije« *The Home-made World of Zagaj*, 1979) je ob sodelovanju med bergenskim oddelkom za socialno antropologijo in krakovskim oddelkom za slovansko etnografijo pripravil izdajo zbornika prispevkov krakovskih etnologov. V angleščini ponuja v branje naslednjih pet razprav krakovskih etnologov:

Zbigniew Biały:

Prekupčevanje v vaseh južne Malopoljske v 19. in začetku 20. stoletja.

Jan Bujak in Bogdana Pilichowska:

»Lajkonik« — živa tradicija Krakovčanov

Małgorzata Maj:

Dar v ženitovanju na Poljskem

Czesław Robotycki:

Art a vista

Anna Zambrzycka-Kunachowicz:

Sosedstvo.

Urednikov uvodni zapis *Pogledi na poljsko ljudsko kulturo* manj poučene bralce izjemno jedrnat in hkrati poglobljeno seznanja s statusom poljske etnologije v razmerju s socialno in kulturno antropologijo v Zahodni Evropi in s sociologijo na Poljskem; s

slednjo kot posledico specifičnega zgodovinskega in intelektualnega konteksta, v katerem se je poljska etnologija oblikovala kot nacionalna veda.

Objavljene razprave odsevajo empirične in teoretske usmeritve, ki jih nikakor ni mogoče neposredno povezati z raziskovanjem bergenskih socialnih antropologov, kakor tudi ne z norveško etnografijo in folkloristiko. Kljub temu da evropske etnografije in folkloristike koreninijo v podobnih intelektualnih podlagah, naravnanih v »nacionalno«, norveške in poljske raz-

ličice ne moremo preprosto izenačiti zaradi različnih geopolitičnih, politično-ekonomskih in duhovnih okoliščin. Posebne razmere na Poljskem so npr. omogočile preplet »nacionalne« etnografije in sociologije, ki je z vidika znanstvene tradicije etnografije na Zahodu izjemen. Ze na podlagi tega spoznanja se je uredniku zdelo potrebno postaviti prevedena besedila v širši poljski kontekst, ki omogoča razumevanje razlik med norveško in poljsko sodobno etnološko prakso. Do druge svetovne vojne so bili poljski etnografi in folkloristi v pogostih stikih z drugimi evropskimi raziskovalci. Za današnje medsebojno nepoznavanje je v mnogočem kriva 25-letna vojna osamitev poljskih etnologov, ki so se šele v 70. letih začeli spet pojavljati na mednarodnem znanstvenem prizorišču, jezikovne meje pa razpirajo z letnim vsepoljskim zbornikom Ethnologia Polona.

Ko teče beseda o etnologih na Jagelonski univerzi v Krakovu, ni mogoče zaobiti Bronisława Malinowskega in domneve o njegovem vplivu na domačo etnografijo in sociologijo. Vendar ni tako: Malinowski je v Krakovu študiral matematiko, fiziko, kemijo, filozofijo in psihologijo. Leta 1910 je nadaljeval študij psihologije v Leipzigu in pozneje študiral antropologijo v Londonu. Takrat sicer že oblikovana poljska etnografija na univerzi še ni imela svojega mesta (to se je zgodilo šele v 20. letih). V svojih krakovskih letih je Malinowski prebiral Frazerjevo Zlato vejo in njegovi prvi antropološki spisi v letih 1911—15 (dva v poljšči-

ni) so bili polemika s Frazerjem in drugimi zagovorniki totemizma kot oblike družbene organizacije. Malinowski se je torej že na začetku svoje znanstvene poti predal širšim problemom stroke, ki jo je pozneje imenoval »znanost o kulturi« in ki je imela prav malo ali nič skupnega s poljsko etnografijo in folkloristiko tistega časa. S preseelitvijo v London, terenskim delom v Oceaniji, akademsko potjo v anglofonem svetu so bile vezi s Poljsko pravzaprav povsem pretrgane. Obnovili so jih šele poljski študentje Malinowskega v Londonu, ki so njegovo znanstveno misel posredovali javnosti. Med njimi je potrebno omeniti zlasti Andrzeja Waligórskega, ki je Poljakom predstavil Malinowskega različico funkcionalizma (leta 1973 objavljeno delo Antropologiczna koncepcja człowieka). Študent Waligórskega Adam Paluch pa je pravzaprav prvi, ki je celoto in sistematično interpretiral delo Malinowskega (1976, Konflikt, modernizacja i zmiana społeczna. Krytyka teorii funkcjonalnej). Šele v 80. letih so na krakovskem oddelku začeli uresničevati načrt izdaje celotnega zbranega dela Bronisława Malinowskega (dослед je izšlo 4 knjige; za strokovnost izdaje skrbi sodelavci oddelka za sociologijo in socialno antropologijo krakovske univerze, op. I. S.). Zdi se, da je bil funkcionalizem Malinowskega odmevnejši med poljskimi sociologi, zlasti teorija »potreb« in »kulturnih sprememb«. Andrzej Waligórski, Joseph Obrebski in Kazimierz Dobrowolski so znanstveniki, ki so na Poljskem povezovali sociologijo in

etnografijo. Zlasti slednji si je kot ugleden etnolog in predstojnik oddelka za splošno etnologijo in sociologijo v Krakovu že v 50. letih prizadeval ponuditi celostni pogled na kulturo, ki bi spojil teorije obeh ved. Sicer pa korenine sodelovanja med sociologijo in etnografijo segajo vsaj že v čas izidavca slovitnega dela Floriana Znanieckiego in Williama I. Thomasa »The Polish Peasant in Europe and America« (1918). Odmev Malinowskega na Poljskem je bil torej zelo pozen in omejen zlasti na njegovo teoretsko obdelavo funkcionalizma (za antropologe na Zahodu pa je bila mnogo pomembnejša njegova stroga in iztanjšana metoda terenskega dela).

Razvoj poljske etnografije po razdelitvi Poljske med Avstrijo, Prusijo in Rusijo (1795) je potekal vzporedno z utrjevanjem poljske narodne zavesti. Poljsko plemstvo, prej nosilec nacionalnega, ni moglo biti več sinonim za vse poljsko ljudstvo, prav tako je bila prizadeta privilegirana vloga poljščine. Metafora za poljsko nacionalno identiteto sta postala način življenja in folklorja preprostih ljudi (lud), medija dokumentiranja narodne zgodovine in skupnega izvira. Etnografija je vzcvetela kot historična disciplina 19. stoletja in še danes s tega vidika, seveda posodobljena, potrjuje poljsko nacionalnost. V primerjavi z drugimi evropskimi deželami je imela veliko podporo in odmev v poljski javnosti.

Sprva je bila etnografija tesno povezana z zgodovinskim in literarnim vedom. Po prelomu 19. v 20. stoletje pa je vse

bolj raslo zanimanje za socialno in kulturno evolucijo, odmevna so bila dela Durkheima, Maussa, Marxa in Engelsa. Raznovrstnost interesov se je razločno pokazala že v letih med obema vojnama, zlasti pa v zadnjih štiridesetih letih (različni evolucionisti pristopi, kulturna zgodovina, psihološke usmeritve, fenomenologija). Ne glede na različne teoretske poudarke se zdi, da historičnost ostaja podlaga za vse premisleke. V tem pogledu historična naravnost, ki privzema tudi sodobne nomotetske pristope proučevanja ljud-

ske kulture, še vedno prispeva tudi k utrjevanju narodne zavesti. Prav po tem, kakor meni R. G. Minnich, se razpozna kot posebna disciplina v širši poljski akademski skupnosti. Ta značilnost povezuje tudi danes različne »etnološke šole« na Poljskem, ki sicer poudarjajo in prakticirajo povezave z različnimi družboslovnimi in humanističnimi vedami in njihovimi sodobnimi metodologijami in teorijami. Prispevki v pričujočem zborniku bolj ali manj odsevajo omenjeno raznovrstnost in enotnost. Vsem je središčni kon-

cept ljudska kultura in/ali njene sociološke manifestacije, ki se jih lotevajo z različnih zornih kotov (Z. Biały se opira na marksistično teorijo družbenega razvoja pri analizi trgovanja, M. Maj navdihuje Maussova razprava o darovanju in družbena razmerja in menjave v podeželski družbi, C. Robotycki semiološko pristopa k zasedbi ladjedelnice v Gdansk, razprava o sosedstvu A. Zambrzycke - Kunachowicz priteguje načine obravnave iz ruralne in urbane sociologije).

Ingrid Slavec

.....

Wanda Paprocka

KULTURA I TRADYCJA LUDOWA W POLSKIEJ MYSLI HUMANISTICZNEJ XIX i XX wieku.

Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź: Zakład narodowy Im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk (IHKM), 1986. — (Biblioteka Etnografii Polskiej; Nr. 39)

Inštitut za zgodovino materialne kulture pri Poljski akademiji znanosti že od konca 50. let izdaja zbirko del poljskih etnologov z naslovom Knjižnica poljske etnografije. Med zadnjimi je izšlo delo dr. Wande Paprocke o kulturi in ljudski tradiciji v poljski humanistični misli 19. in 20. stoletja oziroma o položaju in pomenu ljudske kulture v poljski nacionalni kulturi.

Avtorica namreč že v uvodu opozarja, da ima fenomen ljudske kulture v družbenem življenju posebno mesto, vredno proučitve in poučno ne samo za etnologe. Bolj ali manj živega zanimanja, omemb in premišljanja je bila ljudska kultura deležna ne samo v ozko etnografskih oziroma etno-

loških krogih, marveč v nacionalni humanistiki nasploh. Mnenja in sodbe o ljudski kulturi v humanistični misli 19. in 20. stoletja izražajo odnos do kulturnih vrednot, ki so se oblikovale in negovale na podeželju, med kmetstvom. Pozornost poljskih etnologov je mogoče strniti v naslednje glavne probleme: 1. izvir ljudske kulture in njenih sestavnih delov, 2. študij ljudske kulture kot posebnega kulturnega sistema in 3. študij zgodovinskih sprememb in razvoja. V tem okviru je seveda postavljeno vprašanje implicitno vedno navzoče, vendar pogosto premalo poudarjeno in pojasnjeno.

Da bi osvetlila razumevanje ljudske kulture in tradicije v širših nacionalnih okvirih, je avtorica pustila ob robu et-

nološke razprave, ki so bolj ali manj poznane vsem etnologom, in se oprla na besedila drugih znanstvenih disciplin, na revijalne in časopisne objave in leposlovje. V teh besedilih je mogoče prepoznati živahno zanimanje za ljudsko kulturo kot sestavino v razvoju nacionalne kulture v specifičnih poljskih razmerah in tudi spreminjanje odnosa do ljudske kulture.

V dvesto letih je mogoče zaslediti dva nasprotujoča si toka razmišljanja. Prvi v ljudski kulturi vidi vir sodobne kulture naroda: ljudska kultura je v tem okviru izvirna sestavina etnične in nacionalne identitete. Drugi zanikajo pomen ljudske kulture oziroma njenega vsenacionalnega pomena, še navedeno: celo trgajo vse zveze z referencami na ljudski

slog v umetnosti in literaturi.

Avtorica se zlasti ukvarja s prvim razmišljanjem in ob tem išče razloge za kontinuiteto in stabilnost mnogih pogledov in sodb, ki se nanašajo na vrednotenje ljudske kulture, njene izvirnosti, na mnenje o stalnosti ljudske kulture, o lepoti ljudske umetnosti, o povezanosti življenja na podeželju itn. Obravnavan je čas od začetka 19. stoletja do 1940. Za celotno dobo in obravnavano problematiko je bil odločilen prelom 18. in 19. stoletja, ko je Poljska za naslednjih 150 let zgubila samostojnost in bila do leta 1918 razdeljena med Rusijo, Prusijo in Avstrijo. Izguba politične neodvisnosti in boj za nacionalno identiteto sta narekovala zanimanje Poljakov za socialne in nacionalne probleme. To je bil čas, ko so se pisici začeli spogledovati z izvirnimi potezami ljudske kulture.

Sestava dela v dve obširnejši poglavji kaže na naravo historičnih procesov (1. del — razdeljena Poljska do 1918. 2. del — 1919—1939 ali čas druge poljske republike) oblikovanja poljske nacionalne identitete.

V tem okviru so upoštevane miselne podlage naslednjih kulturnih in idejnih tokov — razsvetljenstva, romantike, pozitivizma in nove romantike.

V razsvetljenstvu je bil prvič poudarjen poseben pomen folklorne kot vira za rekonstrukcijo najstarejše zgodovine na eni strani, na drugi strani pa za izobraževanje ljudstva: želja po vednosti v razsvetljenskem duhu je zahtevala poznavanje ljudske kulture — materialne kulture, verovanj, obredov — in usmerjala k miselni

prenovi, v kateri ni bilo več prostora za vraževerje, čarovništvo, magična verovanja itn. Takšno naravnost je Paprocka razbrala iz raziskovalnih programov varšavske družbe za znanost, univerze v Vilnu in iz del znanih poljskih zgodovinarjev. V romantiki je postala ljudska kultura, zlasti pa folklor, sinonim za pravo nacionalno kulturo. Takrat zbrano terenško gradivo, posebej še slovstvena folklorja, je bilo nacionalno pomembno in je dajalo navdih mnogim umetnikom. Spremenjen odnos do kmečke kulture v prvi polovici prejšnjega stoletja je analiziran na podlagi pomembnejših političnih dogodkov in sočasnih družbenih in umetnostnih tokov.

Positivizem 19. stoletja je pokazal na novo razmerje med ljudsko in nacionalno kulturo. Ljudska kultura je »organično del nacionalne kulture in ta vraslost je razlog za razkrivanje novih vrednot v ljudski kulturi, zlasti v materialni.

Kljub razločkom med navedenimi premisleki je mogoče najti pomembne konvergence, podobnosti: pozitivistično obzorje oziroma njegovo realistično opazovanje družbenoekonomskega položaja kmetstva je mestoma zelo sorodno razsvetljenskemu. Podobno se novoromantični »nacionalni značaj« opoja pri romantičnem konceptu »duha naroda« ali »duha ljudstva« in ljudska kultura spet dobi status nacionalne kulture. Najopaznejši izraz je v tem času »kreacija nacionalnega sloga« v umetnosti, navdihnjena z vzorci ljudske umetnosti, t. i. »nobilizacija ljudske umetnosti«.

Po letu 1918 se zdi najpomembnejše dejstvo pomen ljudske kulture za razvoj družbene zavesti na podeželju. Prikazano je z zgledi regionalnih in kmečkih gibanj tistega časa. V tem pogledu je »agrarizem« razumeti kot pomembno sestavino načina premišljanja o tradicionalni kulturi, saj je poleg materialnih in umetnostnih vrednot opozarjal tudi na družbene razsežnosti. Načrti delovanja različnih vaških družb in institucij so takrat vsebovali tudi zahtevo po ustreznem mestu ljudske kulture v nacionalni kulturi. Ob tem so npr. »ljudske univerze« in »ljudska gledališča« najbolj krepila družbeno identiteto in zavest o lastnih kulturnih vrednotah med kmetstvom.

Za čas nemške zasedbe med 1939 in 1945 je avtorica pregledala ilegalne časnike in letake, programe bodoče kulturne oživitve in prenove Poljske. Iz teh virov je mogoče razbrati poudarek na ustvarjalni moči kmečkega ljudstva in pomenu ljudske tradicije za ohranitev nacionalne kulture. V tem času so znova postali aktualni mnogi koncepti iz preteklosti, ki so prenovljeni bili izhodišče za številne družbene aktivnosti. Med temi so najpogosteje omenjani: sklicevanje na slovanski izvor Poljakov, poudarjanje izvorno poljskih značilnosti ljudske kulture, problem kompenzacije socialnih krivic, podcenjevanje družbene moči kmetstva.

Zadnje poglavje »Ljudska kultura v prvih po vojnih programih razvoja kulture naroda« pravzaprav samo opozarja, da je ljudska kultura funkcionirala podobno kakor v letih med obema vojnoma in da je ob

koncu 40. let opazen padec nacionalno zavzete misli 19. stoletja. Neizrečeno ostane napotilo k podrobnemu premisleku in kritiki razmer po drugi svetovni vojni. Delo je zanimiva analiza spreminjanja razumevanja in vrednotenja ljudske kulture, folklo-re, tradicije, kakor se kaže zunaj ozko etnoloških strokovnih okvirov. Slednjim ponuja v refleksijo spoznanja, ki presegajo samozagledanost stroke v svoj pred-

met, v preteklosti pogosto zanjo tako samoumeven in neproblematičen. Kaže torej na prav posebno razmerje med družbenimi in duhovnimi tokovi, v katerih se je konstituirala etnološka veda, in vedo samo. Brez posebnega poudarka razširja polje kritike konceptov ljudska kultura, tradicija, kmetstvo, podeželsko življenje in opozarja na njihovo spremenljivo vsebino, pomen, funkcijo, na možnosti manipulacije,

celo zlorabe. Šele pogled »iz« stroke, na tisto zunaj nje in čez njo hkrati legitimira pogled »v« njej sami. Govori o relevantnosti tistega, s čimer se tako ali drugače ukvarja, s takšnimi ali drugačnimi spodbudami in razlogi. Potrjuje tudi pri nas priznano prepričanje, da je ljudska kultura v legitimnem polju etnološkega premisleka.

Ingrid Slavec

Borut Brumen

RAZVOJ ETNOLOŠKEGA MUZEALSTVA NA SLOVENSKEM — ZGODOVINA IN MOŽNOSTI RAZVOJA ETNOLOŠKEGA ODDELKA POKRAJINSKEGA MUZEJA V MURSKI SOBOTI
Ljubljana, september 1987, 86 str., ilustr.

Več kot pohvalno je, da se je kolega Borut Brumen, absolvent etnologije lotil v svojem diplomskem delu analize etnološkega muzealstva na Slovenskem in s tem v zvezi zastavil smernice delovanja Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti. Pravzaprav je čudno, da smo morali tako dolgo čakati na to. Kot je razvidno tudi iz same naloge, se je v 80. letih etnološko muzealstvo precej razgibalo — od kritike do razstav. Začeli so veti novi vetrovi in vsaj do neke mere odkrili prah s stare, uležane etnološke muzejske prakse.

Borut Brumen je napisal svojo diplomsko nalogo poleg uvoda in zaključka v treh poglavjih: Razvoj etnološke misli na Slovenskem, Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti — kronološki prikaz nastajanja zbirke z vidika stroke in Koncept nove etnološke predstavitve Prekmurja

v PM v Murški Soboti. Prvo poglavje »Razvoj etnološke misli na Slovenskem« vsebuje troje podpoglavij: Obdobje 1945—1960, 1960—1980, 1980—1987, v katerih Brumen analitično in kritično ugotavlja spreminjanje metodoloških izhodišč v slovenski etnologiji kot tudi naravno posledico tega — odmeve v etnološkem muzealstvu. Sprva še dokaj šibki in nejasni, a v zadnjih letih kar nekakšna prelomnica, kar dokazujejo razstave, ki jih omenja tudi Brumen. Ob tem je sicer pozabil omeniti še nekatere razstave, npr. Dularjevo Etnološko topografijo občine Črnomelj in lanskoletno razstavo Kruh Mestnega muzeja Ljubljana, ki tudi kažejo na spremembe v muzejski praksi.

V 2. poglavju »Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v Murški Soboti — kronološki prikaz nastajanja zbirke z vidika stroke« nam Bru-

men predstavi razvoj in dejavnost PM v Murški Soboti, žal pa ugotavlja, da je koncept etnološke zbirke še vedno estetskost, starinskost in idiličnost; seveda je temu primeren tudi obisk muzeja, saj poleg obveznih šolskih in sindikalnih izletov le redko še kdo zaide v muzej. Ob tem se avtor ne loti le vsebine muzejskega dela, temveč tudi organizacijskih slabosti (npr.: muzej je odprt le 2 uri na dan, pomanjkanje tekstovnih komentarjev itd.) ter pravilno ugotavlja premajhno kadrovsko zasedbo, kajti povsem nemogoče je, da bi direktor in etnolog v eni osebi izpolnjeval vse številne in zahtevne naloge kustosa, za katere bi bila potrebna vsaj dva, rajši pa še več ljudi. A to ostajajo le po-božne želje večine delavcev v kulturi.

Zadnje poglavje »Koncept nove etnološke predstavitve Prekmurja v PM v Murški Soboti«

tvori nekakšno jedro naloge. Prav tako je razdeljeno na več podpoglavij. V podpoglavju »Predstavitev območja, ki ga pokriva PM v Murski Soboti, s posebnim ozirom na določitev muzejskega etnološkega predmeta« se seznanimo z osnovnimi pojmi oziroma nalogami muzeja ter kategorijami, ki so pomembne za poznavanje in spoznavanje Prekmurja oziroma Prekmurcev. Pri tem skuša z več zornih kotov različnih znanstvenih disciplin razčleniti Prekmurje, kar naj bi bila osnova za utemeljeno določitev predmeta etnoloških raziskav. S pomočjo etnološke sistematike pa dobi širšo določitev etnološkega predmeta za Prekmurje.

Sledi podpoglavje »Koncept nove etnološke zbirke, muzejske mreže in specialnih dejavnosti etnologa v PM v Murski Soboti.«.

Brumen se zavzema za interdisciplinaren oziroma kompleksen zgodovinski muzej, kjer naj bi se meje med do sedaj trdno zacementiranimi vedami — muzejskimi disciplinami oziroma oddelki — ukini- le. Vendar ob tem prihaja v nasprotje s samim seboj, saj kljub temu v nadaljevanju govori o etnološki muzejski zbirki. Prav tako se ne strinjам s časovno omejitvijo muzejske zbirke od leta 1919 do danes (od priključitve Prekmurja k matični Sloveniji), saj so v Prekmurju živeli ljudje tudi pred letom 1919. Tako a priori izvrže arheologijo oziroma jo lahko zapre nazaj v arheološki predal.

Sicer pa se Brumen v naslednjem poglavju že popravi, ko pravi: »Sam si predstavljам etnološko zbirko PM v Murski Soboti kot sprehod po Prekmurju, s spoznavanjem načina življenja in kulture prebivalcev v različnih časovnih obdobjih«. Od tu naprej pa se posveti že tehnični izvedbi razstave, kar se nam zdi brez izdelanega scenarija malce preuranjeno. Sicer gre le za načelne ugotovitve, ki pa se med naštevanjem detajlov vseeno izgubijo. Kaj več o »interdisciplinarnem, monotemat-skem konceptu muzejske zbirke na primeru predstavitev poljedelstva«, kot obeta naslov podpoglavja, pa le ne vzemo.

Poleg tega piše Brumen, da bi morale biti muzealije predstavljene predvsem na način ambientalne in rekonstrukcijske postavitve (str. 61) (s čimer se popolnoma strinjamo), a hkrati pride spet navzkriž s sabo, ko trdi, da je »obdobje, ko so se v muzej postavljale rekonstrukcije celotnih hiš in delujočih obrtnih delavnic, že zdavnaj preteklost, ki sodi kvečjemu v muzej muzejev« (str. 63) kar ne drži. Zadnje trditve navaja v podpoglavju »Razvijanje EKO muzejev in lokalne muzejske mreže«, kjer se navdušuje nad razvitjem lastne lokalne muzejske mreže PM v Murski Soboti z vključitvijo vaških »kulturnih domov«. Ideja je vsekakor zanimiva, vprašanje je le, če je tudi izvedljiva.

V podpoglavju »Metode vzgojno-izobraževalnega dela v muzeju« ugotav-

lja avtor katastrofalno strukturo obiskovalcev. Večina jih po končani srednji šoli ne prestopi več praga muzeja. Nehote se nam vsiljuje primerjava s sosednjo Avstrijo, ki je razvila svojevrstno panogo turizma, t.i. »kulturni turizem«, v katerega so vključene večinoma prav muzejske in galerijske razstave, ki pritegnejo na desettisoče ljudi od vsepovsod. Tudi propaganda v muzeju šepa, kar je razvidno iz zadnjega podpoglavja.

Na koncu grafični prikaz dobro ilustrira delo idealnega kustosa-etnologa.

Vse lepo in prav. Menim, da je kolega Brumen zelo izčrpno prikazal stanje v slovenskih muzejih, še posebej v Murski Soboti, nakazal pa tudi pot naprej, a vse to v dokaj idealizirani podobi. Tega mu nikakor ne štejemo v zlo, sploh ne; veselimo se, da se je končno le našel absolvent na pragu strokovnega življenja, ki se vpraša kam, kako, zakaj in išče odgovore. Seveda na vsi ti odgovori še zdaleč niso odvisni samo od razreševanja vsebinskih »kikov« v muzealstvu, temveč so zelo odvisni od vse naše kulturne politike. Stvari so zelo kompleksne, in niti najmanj preproste. Tudi Brumen končuje svojo nalogo z dramatičnim podatkom o možnosti ukinitve matičnosti PM v Murski Soboti, a ga vseeno optimizem z željo po zaposlitvi novega etnologa žene naprej.

Ralf Čeplak

LETNA POROČILA ETNOLOŠKIH USTANOV ZA LETO 1987

AVDIOVIZUALNI LABORATORIJ ZNANSTVENORAZISKOVALNEGA CENTRA SAZU LJUBLJANA

Izdelana je bila avdiovizualna dokumentacija za inštitute ZRC SAZU (arheologija, geografija, narodopisje, paleontologija). Skupaj s Pomurskim muzejem in z Zavodom za VNKD iz Pirana je bilo posneto novo gradivo o solinah in solinarjih na slovenski obali. V koprodukciji z Republičkim zavodom za zaščito spomenika kulture iz Zagreba je bilo posneto življenje velebitskih ovčarjev.

Realizirano je bilo 5 video filmov: Soline-fragmenti (42 min.), La saline di Sicciole (11 min.), Devinske razglednice (11 min.), 14. Zborovanje slovenskih geografov (22 min.). Za predstavitev dela Avdiovizualnega laboratorija v Kulturno informacijskem centru Križanke (13. 3. 1987) je bil zmontiran izbor odlomkov iz videoteke AVL ZRC SAZU (42 min., večinoma etnološke teme).

Delavec AVL je sodeloval z referati na 5 strokovnih srečanjih, od tega na 2 mednarodnih v tujini. Bibliografija za leto 1987 šteje 6 enot. Delavec AVL je urednik Glasnika Slovenskega etnološkega društva, član uredništva Etnološkega pregleda in član mednarodnega uredniškega sveta revije za vizualno antropologijo *Visual Anthropology*. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani vodi vaje iz vizualne antropologije za študente etnologije.

Naško Križnar

BELOKRANJSKI MUZEJ METLIKA

Belokranjski muzej v Metliki ima zaposlenega le enega kustosa — to je kustosinja kulturna zgodovinarica. Na

njenem delovnem področju so tako vsaj za silo pokrite potrebe etnološkega, kulturnozgodovinskega in umetnostnozgodovinskega oddelka. Zato je razumljivo, da se ne more v celoti posvetiti etnološkemu delu. V letu 1987 je Belokranjski muzej pridobil 10 etnoloških predmetov (od tega jih je bilo pet odkupljenih), tako da jih je imel ob koncu leta 2289. Vsi novi predmeti so bili vpisani v akcisijsko knjigo.

Kustosinja je opravila 15 dni terenškega dela v 17 naseljih in obiskala 20 informatorjev. Naredila je 18 terenških zapiskov in 78 topografskih posnetkov. Etnološka fototeka in negoteka Belokranjskega muzeja sta imeli tako ob koncu leta 1987 po 1611 primerkov oziroma enot.

Na magnetofonski trak je bilo posnetega 90 minut etnološkega gradiva (»Tučnja lanu in konoplje v Adlešičih« in radijska oddaja »Belokranjska ljudska umetnost na primeru pisanic iz etnološke zbirke Belokranjskega muzeja v Metliki«).

V preteklem letu je kustosinja začela raziskavo o belokranjski ljudski umetnosti, ki naj bi jo letos nadaljevala. Raziskava bo usmerjena v iskanje tovrstnega gradiva na terenu (predvsem navzočnost predmetov ljudske umetnosti danes in njihova ohranjenost v polpreteklem obdobju). Kustosinja Belokranjskega muzeja se je v letu 1987 udeležila petih posvetovanj in predavanj. Na V. etnoloških slovensko-hrvaških vzporednicah v Dolenjskih Toplicah je imela referat »Mladinski raziskovalni tabor Bela krajina 1987«. V okviru muzejskega terenskega dela je namreč organizirala tabor Znanost mladini, ki je bil pod pokroviteljstvom ZORIS v Beli krajini že osmič. Potekal je v Adlešičih med 29. 6. in 8. 7. 1987. Poleg naštetega je kustosinja opravila še več drugih nalog, med katerimi je treba omeniti inventuro etnoloških predmetov Belokranjskega muzeja in konservacijo nekaterih med

njimi, kar številna vodenja skupin po muzeju in tako dalje.

Andreja Brancelj

GORIŠKI MUZEJ NOVA GORICA

Kadrovska zasedba: 2 kustosinji etnologinji (v maju odhod Katje Kogej na bolniški, nato na porodniški dopust)

Letna poročila o delu posameznika ali oddelka so pogosto dolgočasna, naštevanje delovnih nalog pa marsikdaj premalo pove o problematiki dela. Zato bom v letošnjem poročilu o delu poskušala navesti tudi probleme in razmišljanja, ki se pojavljajo ob posameznih nalogah:

1. Delovne naloge na področju etnologije v Goriškem muzeju izhajajo iz zapletene naloge, zastavljene v dolgoročnem programu etnološkega oddelka: to je pregled etnološke podobe severne Primorske oziroma področja, na katerem deluje Goriški muzej (občine Nova Gorica, Tolmin, Ajdovščina in polovica ozemlja občine Sežana), in priprava stalne razstave etnološke dediščine. Do pred približno letom dni je bil kot prostor stalne zbirke določen grad Dobrovo v Goriških Brdih, ki pa ga še obnavljajo.

Problematika: etnološka zbirka Primorske, s poudarkom na Goriških Brdih, seveda, v gradu Dobrovo bi lahko lepo zaživela. Grad je veličasten objekt, po mojem mnenju pa kljub temu dovolj nevtralen, da bi stalna etnološka zbirka — z izborom reprezentančnih predmetov ob preprostejših predmetih za vsakdanjo rabo — sodila vanj. »Plemenitaško« oziroma arhitekturno in likovno kakovostnejše okolje z drugačnim zgodovinskim predznakom nikakor ne more biti ovira, da ga z ustreznimi prilagoditvami ne bi mogli spremeniti v etnološki muzej Primorske. Vendar se je kulturna politika občine Nova Gorica odločila drugače. Z obljubo slikarja Zorana Mušiča, po rodu iz Brd, da bo del svojega slikarskega opusa, ki bi bil razstavljen v Brdih, podaril naši družbi, je bil izpolnjen pogoj za hitrejšo obnovo gradu, v katerem bo seveda zbirka Mušičevih del. Etnološko zbirko pa bi postavil v naselju Šmartno, ki bi tako lahko postalo svojevrsten muzej na prostem. Misel je vabljiva, vendar se tako spremeni celotna zamisel pred-

stavitve etnologije Primorske, realizacija le-te pa se tako še bolj odmakne v daljno prihodnost. Upravičenost takega umika etnologije v korist druge kulturne ponudbe, kar je mogoče tudi v škodo etnologije kot stroke oziroma njene popularizacije, je seveda vprašljiva in bi jo morala kulturna politika goriške občine ustrezno argumentirati, predvsem s predstavitvijo celotnega programa revitalizacije z vključevanjem etnološke zbirke ter z zagotovitvijo gmotne podpore in kontinuirane obnove Šmartnega.

2. S postavitvijo stalne razstave (zbirke, muzeja na prostem ali drugega...) so povezani inventarizacija, restavracija in ustrezno deponiranje etnoloških predmetov. V letu 1987 smo načrtovali začetek urejanja depoja in inventarizacije muzealij. Ker načrta zaradi pomanjkanja finančnih sredstev nismo mogli uresničiti in tako ni bil urejen depo oziroma vsaj primeren prostor za skladiščenje predmetov, smo inventarizacijo ponovno odložili.

Problematika: zgodba o odlaganju ureditve depoja in inventarizacije se iz leta v leto ponavlja, problematika depojev Goriškega muzeja pa se vleče že desetletje. Leta 1978 je GM dobil v uporabo prostore v gradu Vipolže, kjer so etnološki in drugi predmeti sicer »pod streho«, pred dvema letoma smo jih tudi zaplinali, vendar pa je stanje depoja in predmetov, milo rečeno, zelo slabo. Etnolog se tudi znajde pred dilemo: na eni strani je v nevarnosti, da mu bodo očitali nesposobnost, tarnanje, da bi prikril svojo lenobo, neiznajdljivost itd.; na drugi strani je nemočen, saj denarja za urejanje depoja ni, grad že sam ni primeren za skladiščenje muzealij, naložba vanj bi dosegala astronomske vsote, ki jih v okviru kulture tudi v prihodnje ne bo mogoče pričakovati, pogovori za pridobitev drugih prostorov pa potekajo...

Tako je pač najbolje čakati na boljše čase, predmete pa pustiti pri miru. Z vsakim premikanjem — in premikali, urejali in zlagali smo jih že prevečkrat — se namreč samo še dodatno polomijo, pokvarijo ali dokončno uničijo. In tako se pač tolažimo v slogu našega primorskega reka: »Pochi soldi, pocha musica«, in se usmerimo v druge, prav tako pomembne, osnovne dejavnosti etnološke stroke v muzejih.

3. Raziskovalna in pedagoška dejavnost sta neločljivo povezani z obema

zgoraj navedenima naloga ter seveda z razstavno in publicistično dejavnostjo.

Delo na področju etnološke topografije občine Tolmin, ki sem ga začela leta 1987 z zbiranjem in pregledovanjem literature, bo tako osnova za etnološko dokumentacijo tega območja in bo omogočalo tudi nadaljnje opravljanje posebnih nalog.

Problematika izhaja iz razmišljanja o družbenem pomenu tega dela. Poleg tega da omogoča zbir literature in dokumentacije, je etnološka topografija v sedaj zastavljeni shemi pomembna kot priložnost za pregled kompleksne pahljače tem, ki sestavljajo materialno, socialno in duhovno kulturo določenega področja od druge polovice prejšnjega stoletja do danes. Za prikaz oziroma popularizacijo tega dela, ki bi ga kot muzealci pač morali prikazati z razstavo, pa so — poleg seveda interesa družbene skupnosti — spet potrebna denarna sredstva.

Pedagoška dejavnost etnološkega oddelka Goriškega muzeja se, poleg strokovnih vodstev po muzeju predvsem šolskih skupin, kaže še v sodelovanju pri mladinskih raziskovalnih taborih ter občasno s srednješolci pri pripravi kulturnih dnevo. V letu 1987 sem tako sodelovala pri Alpskem raziskovalnem taboru v Bovcu ter na seminarju študentov etnologije v Gočah — pri prvem kot mentor etnološke skupine, pri drugem pa sem delo študentov etnologije le spremljala in ob tem pripravila tudi manjšo raziskavo vasi za potrebo preнове.

Delo v mladinskih raziskovalnih taborih sem vedno zastavila kot eksperiment pri raziskovanju določene teme. Tako smo prvo leto v Bovcu (leta 1985) poskušali iz splošnega pregleda kulturne podobe kraja izluščiti način življenja v Bovcu danes. Drugo leto smo ob raziskavi t. i. »etnoloških predmetov« poskušali predlagati, kaj bi lahko tvorilo določen »imidž« kraja in kako bi te predmete uporabili za ta namen. V letu 1987 pa smo si za temo izbrali pregled etnološke podobe treh vasi v okolici Bovca (Plužna, Kal-Koritnica, Čezsoča) in poskušali ugotoviti vzroke bodisi za zaostajanje (Plužna) ali razvoj vasi (Kal-Koritnica in Čezsoča) ter povezave in pogojevanja, ki izhajajo iz neposrednega odnosa med vasjo in mestom. Kot sem že povedala, so bili to bolj eksperimenti oziroma sondaže raziskave določene teme, vendar nam je priprava

razstave ob koncu 10-dnevnega tabora le omogočila zbir in predstavitev spoznanj.

In spet je ob tej dejavnosti navzoča problematika: etnologi namreč nismo usposobljeni za reklamiranje in populariziranje našega dela, nekateri so sicer k temu nagnjeni bolj, nekateri manj, vendar je tu problem širši: Ali je družba pripravljena in voljna izkoristiti naše delo in v kolikšni meri? Zakaj ji moramo vsiljevati naša spoznanja in kako naj se etnologi spuščamo v npr. kakršnokoli reklamiranje zato, da bi nas slišali? V Bovcu smo npr. pripravili razstavo — kljub le 10-dnevni delu dovolj zanimivo — a vendar zanjo ni bilo toliko zanimanja, da bi v kraju dobili primerno varstvo in jo predstavili tako krajanom kot turistom. Tako je bil ogled razstave namenjen le tistim, ki so se zanjo posebej zanimali, teh pa ni bilo veliko. Seveda lahko problem spet pripišemo sposobnostim posameznika — a problem družbe (če gledamo nekoliko širše) ni v tem, ali ima dovolj genijev, ki so tudi v nemogočih pogojih uspešni, itd., pač pa, ali zna izkoristiti potencial, ki ga imamo čisto navadni, povprečni ljudje.

Inga Miklavčič-Brezigar

MEDOBČINSKI ZAVOD
ZA VARSTVO NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE
PIRAN

LETO 1986:

Dokončali smo elaborat »Strokovne podlage za razglasitev kulturnih spomenikov v občini Koper — naselbinska, spominska in zgodovinska območja«. Za etnologe je pomembno vedeti, da je enaindvajset naselij v tej občini razglašeni za spomenike na podlagi pretežno etnološkega vrednotenja naselij kot kulturnih spomenikov (zato tudi »naselbinska«, in ne »etnološka« območja) in da iz tega vrednotenja sledijo tudi varstveni režimi in razvojne usmeritve, ki jih dokument tudi vsebuje.

Dokončan je bil etnološki elaborat za zazidalni načrt »Piranska vrata« v Piranu.

Na posvetovanju o razmerju med geografijo in etnologijo sem sodelovala z referatom »Izsledki geografskih raziskav in kulturna dediščina v zaledju koprške občine«.

Za raziskovalno nalogo »Tipologija naselij in stavbarstva v slovenski

Istri« sem zbirala gradivo v vaseh Podpeč, Gračišče in Smokvica.

LETO 1987:

Sodelovala sem pri izdelavi »Strokovnih osnov za razglasitev naravnih znamenitosti v občini Piran« (krajinska parka Strunjan in območje sečoveljskih solin in polotoka Seče).

Sodelovala sem pri razstavi »Sečoveljske soline včeraj — danes — jutri«, ki jo je pripravil Pomorski muzej »Sergej Mašera«, in pri sestavljanju besedila kataloga. Ob tej priložnosti je zavod priredil posvetovanje konservatorjev o etnološki dediščini brez namembnosti. Gradivo je že izšlo v publikaciji. Na posvetovanju sem sodelovala z referatom o odmirajoči nepremični etnološki dediščini v vaseh slovenske Istre.

Vključena sem bila v zavodove naloge, ki so bile v tem letu dokončane: Posebne strokovne podlage za ureditveni načrt Hrastovlje, obnova »Prkičeve hiše« v Podpeči, priprava gradiva za začasni razglasitvi etnoloških spomenikov Črni kal št. 17 in »Laška hiša« v Podpeči.

Za raziskovalno nalogo »Tipologija naselij in stavbarstva« smo nadaljevali z zbiranjem arhitekturne in etnološke dokumentacije. Ing. arh. Borut Malnar je izdelal topografske kartone izbranih stavb v Podpeči v merilu 1:50, v podrobnostih pa 1:20. Pri zbiranju etnološkega gradiva je pomagal dipl. etnolog Igor Presl. V sodelovanju z Marijo Stanonik z Inštituta za slovensko narodopisje smo dokumentirali pesemsko gradivo pesnika Jožeta Lazarja in ga posredovali tej ustanovi. Proučevali smo stavbe v Strunjanu, Černočičah, Smokvici, Glemu, Abitanti in Župančičih. Ob tem smo našli tudi zanimivo družinsko arhivsko gradivo, ki smo ga posredovali Pokrajinskemu arhivu Koper.

Naše redno delo so ogledi na terenu za izdajanje mnenj in soglasij k lokacijskim in gradbenim dokumentacijam, ob tem topografija in dopolnjevanje foto- in diadokumentacije. Stalno, iz postopka v postopek zapletajoče se, je tudi urejanje pravnih zadev v zvezi z lastninskimi razmerji kulturnih spomenikov (v vaseh Podpeč, Črni kal in Trsek), saj je za kakršenkoli ukrep zavoda potrebno poznati lastnika (lastnike) objekta in se pogovarjati z njim; lastnikov pa ni, saj so zadnji zemljiškoknjižni podatki praviloma iz obdobja med obema vojnama ali še starejši; naloga etnologa je torej, da najprej že davno po-

kojne predlaga za razglasitev za mrtve, da nato predlaga izvedbo za puščinskih postopkov, da poišče možne dediče, da dobi pooblastila od tistih, ki bivajo v tujini... Zanimivo delo, ki pa zahteva veliko časa, medtem pa spomeniki, za katere v bistvu gre, naprej propadajo.

Mojca Ravnik

MESTNI MUZEJ LJUBLJANA

Mestni muzej Ljubljana je po 24 letih, ko ga je zapustil dotedanji prvi etnolog dr. Angelos Baš, januarja 1987 ponovno zaposlil kustosa etnologa Ralfa Čeplaka. Kustos etnolog se je vključil v reorganizirani kulturnozgodovinski oddelek (sicer s stari imenom, a z novimi kadri in novim konceptom). Na kulturnozgodovinskem oddelku so od leta 1987 naprej zaposleni trije kustosi: dva kustosa umetnostna zgodovinarja ter kustos etnolog, načrtujemo pa še zaposlitev zgodovinarja. Radi bi namreč pokrili časovno obdobje od srednjega veka do sodobnosti.

Koncept Mestnega muzeja je celovit prikaz zgodovine Ljubljane, zaradi česar tudi izginjajo (sicer dolga leta trdno zakoreninjene) meje med posameznimi oddelki. To je izredno zahteven koncept, ki zahteva dolgotrajen proces spreminjanja. Mesto kustosa etnologa tako ni ustvarjanje »lastnega vrtička«, temveč s svojim specifičnim znanjem ter izkušnjami z ostalimi kustosi in njihovim znanjem ter izkušnjami prispevati k prikazu celovite podobe življenja Ljubljančanov skozi vsa časovna obdobja. Kot novinec se je kustos etnolog moral seznaniti s celo vrsto stvari ter sodelovati pri najrazličnejših delih, ki spadajo v delovni vsakdan muzeja.

Tako je v času od januarja do konca leta 1987:

- pregledal muzejske prostore ter deponirane predmete;
- pregledal muzejsko knjižnico ter si izpisal etnološka dela v njej;
- po etnoloških institucijah zbiral vire proučenosti Ljubljane;
- pregledoval etnološka, zgodovinska in druga dela z oziroma na Ljubljano;
- dopolnjeval manjkajočo in drugo literaturo;
- vzpostavil medbibliotečno izmenjavo z ISN SAZU;

- prevzel oddelčno knjižnico ter začel urejati in inventarizirati knjige;
- inventariziral 369 publikacij (knjig, katalogov, revij, zbornikov...);
- sodeloval pri idejni rešitvi nove knjižnice kult. zgod. oddelka;
- urejal in pomagal pri preureditvi muzejske knjižnice;
- sodeloval pri ogledih antikvariatov (vsak teden približno 45-krat);
- bil izvoljen v pripravljalni odbor za »Ohcet v Ljubljani« in sodeloval na sestankih;
- sodeloval pri akcijah civilne zaščite;
- sodeloval na zborih delavcev in strokovnih kolegijih;
- sodeloval pri tehnični opremi muzeja;
- s kolegi sodeloval znotraj inštitucije in zunaj nje pri strokovnem delu in načrtovanju dela;
- izvajal terensko delo (približno 10-krat) — šlo je predvsem za ogled posameznih predmetov;
- kot mentor sodeloval na mednarodnem mladinskem raziskovalnem taboru Cerknica '87;
- popisoval gradivo »planinske zbirke« (177 različnih kategorij; okrog 15.000 predmetov — predvsem arhivsko gradivo);
- v sodelovanju s kolegi postavil razstavo »Kaj in kam s planinsko kulturno dediščino« ter organiziral 10 spremljajočih prireditev;
- bil izvoljen v IO SED ter sodeloval na sestankih;
- sodeloval na smučarskem tekmovanju slovenskih muzealcev;
- sodeloval na strokovnih ekskurzijah na Dunaj in Steyer ter v Zagreb;
- sodeloval na 11. kongresu zveze društev muzejskih delavcev Jugoslavije v Novem Sadu (26.—28. X. 1987) in na 22. posvetovanju zveze etnoloških društev Jugoslavije (29.—31. X. 1987);
- sodeloval v inventurni komisiji;
- objavil štiri prispevke.

Ralf Čeplak

ODDELEK ZA ETNOLOGIJO FILOZOFSKE FAKULTETE

1. Pedagoška dejavnost

Predavanja, vaje in druge oblike pedagoškega dela so tekle po programu. Tako je red. prof. dr. *Vekoslav Kremenšek* predaval in imel vaje iz Obče etnologije po dve uri tedensko. Eno uro na teden je imel predavanja iz predmeta Etnologija in zgodovina

in dve uri vaje iz Etnološke topografije. To skozi oba semestra. Za študente sociologije kulture je predaval v zimskem semestru tedensko dve uri Specialno etnologijo. V okviru podiplomskega študija je imel eno uro tedenskih konzultacij iz predmeta Izbrana poglavja iz etnološke metodologije. Doc. dr. *Zmago Šmitek* je predaval Etnologijo Evrope dve uri tedensko skozi oba semestra. V zimskem semestru je predaval Etnologijo Azije in v drugem semestru Etnologija Avstralije in Oceanije po dve uri tedensko. Poleg tega je vodil dve uri na teden v obeh semestrih seminar iz evropske in neevropske etnološke problematike. Doc. dr. *Janez Bogataj* je imel za študente 1. letnika predavanja iz metodike in tehnik etnološkega raziskovalnega dela po dve uri tedensko in Pregled zgodovine slovenske etnologije eno uro tedensko v obeh semestrih. Nadaljeval je s štiriletnim ciklusom iz Etnologije Slovencev po dve uri tedensko skozi oba semestra. Vodil je Splošni seminar z enakim časovnim obsegom. Asist. dr. *Božidar Jezernik* je po dve uri tedensko skozi oba semestra predaval Etnologijo narodov in narodnosti Jugoslavije in vodil seminar iz tega predmeta. Asist. *Ingrid Slavec*, ki je pričela z delom na mestu asistenta 1. XII. 1986, je v poletnem semestru pričela s seminar-skimi vajami iz Obče etnologije za študente 2. letnika in s predavanji iz Specialne etnologije za študente sociologije kulture, oboje po dve uri tedensko.

Omenjeni učitelji in pedagoški sodelavci oddelka so imeli kolokvije in izpite iz navedenih predmetov in so (razen asist. I. Slavec) sodelovali pri A in B diplomskih izpitih. Pri posameznih predmetih (Etnologija Slovencev, Etnološka topografija, Neevropska etnologija) so bila redna sestavina pedagoškega programa ekskurzije in terenske vaje, ki pa so bile iz gmotnih razlogov močno omejene.

Pri izvajanju pedagoškega programa so sodelovali še: *Ana Renčelj*, višji predavatelj, ki je imela za študente 1. in 2. letnika etnologije po štiri ure tedensko skozi oba semestra lektorat iz modernega nemškega jezika, mag. *Nikolaj Jež*, lektor, ki je študente 3. in 4. letnika po dve uri tedensko uvajal v osnove poljskega jezika, *Albina Lipovec*, lektorica, ki je izpolnjevala enake naloge za češki jezik, in *Jože Sever*, lektor za ruski jezik. Študentom 3. letnika etnologije

pod A je predaval red. prof. dr. *Peter Fister* dve uri tedensko skozi oba semestra predmet Etnologija in arhitektura, študentom 4. letnika pa red. prof. dr. *Sergej Vrišer* Muzeologijo in konservatorstvo. Red. prof. dr. *Angelos Baš* pa je imel po eno uro na teden konzultacije iz predmeta Etnologija Slovencev pri podiplomskem študiju.

V primerjavi s prejšnjim študijskim letom pomeni z zornega kota kvalitete izvajanja študijskega programa nedvomno pridobitev novo mesto asistenta za predmet *Obča etnologija*. Z vajami iz tega predmeta v 2. in kasneje tudi v 3. letniku so dani pogoji za bolj poglobljeno teoretično izobraževanje študentov in za nadaljnji razvoj etnološke teoretične misli na oddelku. Študij je postal z novim delovnim mestom tudi bolj uravnotežen. V grobih obrisih je tako v pogloblitvenem zapolnjen obseg stroke, kakor se je ta doslej izoblikovala pri nas, če za sedaj odmislimo že dolgo občuteno vrzel, ki je v pomanjkanju posebnih predavanj in vaj iz etnološke sistematike, še zlasti s področja ljudskokulturne pojavnosti, posebje ergologije.

Če tako lahko ugotovimo določen napredek v sestavi pedagoških delavcev (sem štejemo tudi že opravljene habilitacije in tiste, ki so v postopku), pa sodijo še kar naprej med temeljne zaviralne momente pri izboljševanju izobraževalnega procesa prostorske razmere. Te so na oddelku neznosne. Nemogoče je govoriti o kakršnem koli modernem študijskem procesu, če ni za delo rezerviran vsaj en predavalnični prostor, ki bi ga bilo mogoče opremiti in uporabljati na stroki ustrezen način. Oddelek za etnologijo v vsem svojem skoraj 50-letnem obstoju svoje predavalnice ni nikoli imel in je nima. V pedagoško delo pa je pri tem vključenih preko 200 študentov! Vsako govorenje o »sodobnih metodah« je v takih razmerah odveč. Onemogočeni so bolj neposredni pedagoški stiki s študenti in zato največkrat tudi takšna aktivizacija študentov, kakršno bi si želeli. Zato je tem bolj razveseljivo, da kljub omenjenim in siceršnjim splošno neugodnim razmeram zanimanje študentov za stroko ni upadlo. Obstaja ocena — vsaj za del predmetov — da je udeležba pri predavanjih in vajah zelo dobra in je študentovska seminarska aktivnost zadovoljiva.

Spričo omenjenega aktivnega odnosa do dobrega dela študentov do stroke

je bilo mogoče doseči razmeroma visoko stopnjo povezanosti pedagoškega dela z raziskovalno dejavnostjo, ki je razvita na oddelku. K temu doprinaša svoj pomemben delež organizirano in usmerjeno znanstvenoraziskovalno delo, ki ga na oddelku gojimo že več let in je v največjem delu povezano v programski sklop Etnološka raziskovanja — Način življenja Slovencev v 20. stoletju. Pri njem sodelujejo tako rekoč vsi člani oddelka. Organizirana je posebna dokumentacijska služba, del pedagoške dejavnosti pa se odvija po programu raziskovalnega dela. Studentje so tako ne le dobro seznanjeni z raziskovalnimi prizadevanji članov oddelka in njegovih zunanjih sodelavcev, ampak izpolnjujejo po svoji moči s svojimi seminarskimi in diplomskimi deli del raziskovalnega programa. Oddelek je kljub velikemu številu študentov ostajal do konca tega študijskega leta brez administrativne moči. Nadomestne oblike, ki smo jih predlagali, je fakulteta reševala počasi in obotavljaje. Razpisano mesto strokovnega tajnika (skupaj z oddelkom za arheologijo) pomeni zato možnost in obet, da bomo dobili tudi na našem oddelku postopoma večji pregled nad osipom, opravljenimi študijskimi obveznostmi itd. oziroma nad njihovimi vzročnimi in spremljevalnimi pojavi. Iz objektivnih razlogov je bila doslej na oddelku tovrstna evidenca pomanjkljiva.

Na oddelku smo skrbeli za pripravo novih študijskih pripomočkov. Za natis je pripravljen nadaljnji zvezek iz predmeta Etnologija in zgodovina. Spodbujeno in organizirano je bilo kolektivno delo na priročniku za vaje iz konservatorstva, ki so vključene v novi VIP in bodo izvajane od š.l. 1988/89 naprej. Nabavljena so bila nekatera prepotrebna učila (diaprojektor); nekaj več opreme je bilo mogoče nabaviti iz pospešenih amortizacijskih sredstev, namenjenih raziskovalnemu delu (predalčniki, kasetofon).

Vključenost študentov v samoupravljanje oddelka je bila skozi aktivnost posameznikov zadovoljiva. Večje širine pa žal, kljub nekaterim prizadevanjem, ni dobila. Med temeljnimi razlogi je prav gotovo že omenjeno pomanjkanje prostora, v katerem bi se študentje zunaj predavanj in vaj lahko srečevali med seboj, kakor tudi s sodelavci oddelka. Nikoli npr. vnaprej ne vemo, kje bomo lahko (v večernih urah!) organizirali zagovor diplomske naloge ali pripra-

vili predavanje gosta. Kje naj potem-takem sestankujejo sveti letnikov?! V takih razmerah je samouprava iluzija.

2. Obiski gostov

2. in 3. oktobra 1986 je bil gost oddelka dr. Aleksander Berzin iz ZDA, ki je predaval na FF o tradiciji tibetanskega lamaizma. 13. in 14. novembra 1986 je gostovala na oddelku red. prof. dr. Djurdjica Petrović iz Beograda, ki je predavala o zbirateljih predmetov in drugih sestavin neevropskih kultur iz Srbije, BiH Črne gore konec 19. in v zač. 20. stoletja. 23. 4. in 24. 4. 1987 je bila gostja oddelka direktorica zagrebškega Zavoda za istraživanje folkloru dr. Dunja Rihtman-Auguštin, ki je ob tej priliki govorila o svojih vtisih z evropskega etnološkega kongresa aprila 1987 v Švici.

Odelek je pred leti organiziral ciklus predavanj domačih raziskovalcev. Ta praksa je bila v š.l. 1986/87 obnovljena. Tako smo 21. 11. 1986 priredili srečanje s prof. dr. Vilkom Novakom ob izidu njegove knjige Raziskovalci slovenskega življenja. Pogovor s prof. Novakom je ob številnih poslušalcih vodila Ingrid Slavec. Sledili so večeri s prof. dr. Angelosom Bašem (18. 12. 1986, naslov predavanja: »Etnologija in kostumografija«), zgodovinarico in muzeologinjo Jasno Horvat (15. 1. 1987, razgovor o sodobnih postavitev muzejskih razstav), znanstvenim svétnikom dr. Milkom Matičetovim (26. 2. 1987, »Pravljicarji«), upravnikom Inštituta za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU Mirkom Ramovšem (26. 3. 1987, »O začetku narodopisnega dela na SAZU«), znanstveno svétnico dr. Zmago Kumer (2. 4. 1987, »Odsev zgodovinske resničnosti v ljudski pesmi«) in prof. dr. Petrom Fistom (16. 4. 1987, »Človek — merilo arhitekture«).

Zelo intenzivne so bile v š. l. 1986/87 zveze z etnološkim oddelkom univerze v Łódzu (Poljska). Med 25. 5. in 31. 5. 1987 je bila na obisku v Ljubljani predstojnica omenjenega oddelka prof. dr. hab. Bronisława Kopczyńska-Jaworska. Imela je dvoje predavanj iz etnološke urbane in delavske problematike Łódza. Med 29. 6. in 11. 7. 1987 so bili v Sloveniji trije študentje etnologije iz Łódza pod vodstvom asist. dr. Katarzynie Kaniowske. V spremstvu naših študentov Sabine Maroša, Damjane Pediček in Milana Trobiča so si ogledali delo na etnoloških raziskovalnih taborih v Bistrici ob Sotli, Gočah in Adleši-

čih in se na študijskem potovanju po Sloveniji zadržali v Ljubljani, Mariboru, Celju in Ankaranu. Opravljene so bile priprave za obisk dr. Ewe Karpińskie v septembru 1987 v Ljubljani.

V dneh od 8.—5. 6. 1987 je bil gost oddelka asist. dr. Jerzy Wasilewski iz Varšave.

Vsi omenjeni obiski so bili nedvomno koristni in so pobudili načrte za nadaljnje sodelovanje. Vnašali so v delo oddelka ustvarjalni nemir. Nekateri rezultati bodo v celoti razvidni verjetno šele v naslednjih letih.

3. Obiski članov oddelka na domačih in tujih univerzah

Vekoslav Kremenshek je bil med 29. 9. in 5. 10. 1986 na obisku na oddelku za etnologijo univerze v Łódzu, kjer je med drugim govoril o načinu in rezultatih našega preučevanja mestnih naselij, posebej Ljubljane. Zmago Šmitek je imel 18. in 19. 5. 1987 predavanje o amerikanistu Ivanu Benigarju in o razvoju staroindijske arhitekture na Filozofski fakulteti v Zagrebu. V marcu 1987 je bil na krajšem študijskem obisku v Londonu.

Medoddelčnega sestanka etnoloških oddelkov na jugoslovanskih univerzah, ki je bil 11. in 12. junija 1987 v Beogradu, so se udeležili Ingrid Slavec, Božidar Jezernik in Mojca Račić. Delo našega oddelka je na tem sestanku obsežneje predstavila asist. Slavčeva. Dogovorjeno je bilo, da bo naslednji sestanek čez dve leti v Ljubljani.

4. Materialno stanje oddelka

Knjižnica je v š.l. 1986/87 pridobila 418 novih enot, od tega 279 monografskih publikacij, 92 serijskih publikacij in 47 seminarских oziroma diplomskih nalog. Večino gradiva (229 enot) smo pridobili z nakupom, 54 enot z zamenjavo, 135 enot pa smo dobili v dar. Pridobitev posameznih aparatov in dokumentacijskih omar predvsem iz sredstev za raziskovalno delo je bila omenjena v drugi zvezi. Ekskurzije so bile močno reducirane iz finančnih razlogov. Iz istih razlogov se ne lotevamo prirejanja večjih terenskih praks. Oboje pomeni veliko škodo. Vse kaže, da sredstva, s katerimi razpolaga oddetek, niso v sorazmerju s številom študentov in učnih moči. Nenehno gmotno zaostajanje oddelka je povezano s slabo startno osnovo; to se kaže v sredstvih, namenjenih amor-

tizaciji in drugod. V kolikor je mogoče, si pomagamo z združevanjem raziskovalnih sredstev; gre torej za obliko samopomoči, h kateri se drugim oddelkom očitno ni treba zatekati. Pri tem pa opazujemo, da postaja položaj etnologije tudi na tem področju, kjer smo imeli ustrežnejšo startno osnovo, v zadnjih letih vse slabši. Dosedanja opozorila na to dejstvo niso zalegla.

5. Glavna problematika in predlogi

Temeljni problem oddelka je že vseskozi prostorsko vprašanje. Z negotibnim povečanjem števila sodelavcev se je to vprašanje v zadnjih letih še zaostriло. Resnično težko je prenašati razlike, ki kljub vsesplošni stiski v tem pogledu še vedno obstajajo na fakulteti. In kaj lahko na to temo predlagamo? Določeno prerazporeditev prostorov in sredstev, kar smo predlagali že v preteklosti, pa smo se vodstvu fakultete zdeli neresni?

Predstojnik oddelka:
red. prof. dr. Vekoslav Kremenšek

POKRAJINSKI MUZEJ CELJE

Pokrajinski muzej Celje pokriva področje sedmih občin celjske regije. Delovno območje etnologa v muzeju je torej precejšen del osrednje Slovenije. Etnološki oddelek zbira podatke o materialni, duhovni in socialni kulturi v naši regiji.

V letu 1987 smo nadaljevali z zbiranjem ostalin materialne in duhovne kulture; predvsem smo zbirali podatke o ljudski umetnosti, domači obrti in vinogradništvu v osrednjih delih naše regije. Prav tako smo nadaljevali z dokumentacijo razširjenosti posebnega tipa cvetnonedeljskih butaric v okolici Ljubnega in z zbiranjem podatkov o lončarstvu in pečarstvu v osrednjem delu našega območja.

Interno delo zajema sprtno urejanje dokumentacije, to so inventarizacije predmetov, fototeke, negativoteke ter diateke.

V letu 1987 iz fonda etnološkega oddelka nismo pripravili nobene samostojne razstave, smo pa pripravili skupno razstavo vseh oddelkov, to je razstavo pridobitev zadnjih let. Že v letu 1987 smo se pripravljali na razstavo znamenj na celjskem, ki jo pripravljamo skupaj z Zavodom za

varstvo kulturnih in naravnih spomenikov.

Na območju občine Slovenske Konjice smo nadaljevali z zbiranjem podatkov o domači obrti. Obrt smo raziskovali na področju Pohorja, to je v krajevni skupnosti Gorenje. Rezultati so zelo zanimivi, saj je to naselje z mešanim delavskim in kmečkim prebivalstvom. Poleg tega leži sorazmerno zelo blizu industrijskega središča Zreč, in so možnosti za nakup različnih gradiv zelo velike. Kljub navedenemu se je domača obrt dobro ohranila, saj skoraj pri vsaki hiši opravljajo določena dela, ki jih lahko imamo za domačo obrt. Ob zaključku akcije smo imeli manjšo priložnostno razstavo, s katero smo domačinom pokazali, kaj smo delali in zbrali v času bivanja med njimi.

Pri svojem delu se povezujemo z osrednjimi muzejskimi institucijami, s sosednjimi muzeji in Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine v Celju.

Vladimir Slibar

POKRAJINSKI MUZEJ KOPER

Etnološki program je bil usmerjen v raziskovanje obrti in je del večletnega raziskovalnega projekta »Specifičnosti istrske kulturne dediščine«. Naloga o obrteh je obenem vključena tudi v prenavo in dopolnitev etnološke zbirke v letu 1989. Lani smo v okviru tega programa odkupili celoten kovaško-kolarski inventar iz delavnice v Pregari. (Leto prej je bila delavnica z orodjem razglašena za kulturni spomenik.) Dokumentirali smo inventar z opisom posameznih orodij, fotodokumentirali in inventarizirali ter pripravili izbor predmetov za restavratorsko-konservatorsko dela in kasneje muzejsko prezentacijo. Odkupljeni inventar smo dokumentirali na terenu pred demontiranjem, ob sami demontaži strojev in orodja, in jo potem dokončali v muzeju s pomočjo Tadeja Brateta, konservatorja za tehniške spomenike iz Zavoda za naravno in kulturno dediščino iz Ljubljane. Fotodokumentirali smo preko 800 predmetov in strojev in jih kategorizirali.

Terensko delo se je prav tako nanašalo na zbiranje podatkov in dokumentiranje obrti. Še vedno teče popis obrtnikov in delavnic — opušče-

nih in še delujočih — v Slovenski Istri in ilirskobistriškem prostoru (zapisi, fotografiranje, tonski zapisi na kasetah).

Ob sprotnem muzejskem dokumentiranju (zapisi na dokumentacijske kartone, ureditev negativov in diazpozitivov ter ureditev fototeke in hermeroteke) smo lani dokumentirali tudi risbe, narejene v etnoloških akcijah v letih od 1949 do 1953.

V redni program kustosinje je bilo vključeno pedagoško delo: vodstvo po zbirki (in muzeju), mestu in okolici, predavanju v osnovnih in srednjih šolah ter mentorstvo. Za učence osnovnih šol (osme razrede) je bila razpisana naloga v zvezi z načinom življenja na vasi. Kustosinja je pri spoznavanju etnologije in kulturne zgodovine sodelovala s predavanji in kot mentorica na štirih osnovnih in dveh srednjih šolah.

Oktobra smo na etnološkem oddelku pripravili razstavo risb o balkanskih mitičnih bitjih, delo diplomiranega grafika in animatorja Rastka Čiriča iz Beograda. Razstavo smo vključili v pedagoško zastavljen program za višjo stopnjo, v povezavi s spoznavanjem mitologije in ikonografije na naših tleh.

Zvona Ciglič

POKRAJINSKI MUZEJ MURSKA SOBOTA

Lani je bila po programu dejavnosti dokumentacijska dejavnost na etnološkem oddelku usmerjena v notranje muzejsko delo. Na etnološkem področju je ustrezna obdelava etnološke dediščine vsako leto načrtna. Etnološki oddelek Pokrajinskega muzeja v MS je od vsega začetka nastajal z zbiranjem etnološkega gradiva po posameznih panogah ljudske kulture. Etnološki oddelek tako hrani 2060 eksponatov (predmetov) — 62 več kot leto poprej (1986). V preteklem letu je muzej pridobil novo etnološko gradivo z evidenco premične dediščine v Prekmurju. Zbirka pa nismo dopolnili s prevzemom gradiva v upravljanje niti ni bilo primerov darovanja in zamenjav. Izpolnili smo zbirko obrti — svečarstvo in lectarstva — etnološke zbirke pa so dopolnjene še z gradivom uporabnega značaja. Inventarizirali smo predvsem uporabne predmete, ki so v zadnjih letih v muzej prišli na različne načine.

Premična etnološka dediščina v pokrajini dnevno propada; ohranjena ostaja le še v dokumentaciji.

Število prostoročnih risb se je lani v primerjavi z letom 1986 povečalo za 266 risb.

Varovanje nepremične kulturne dediščine in situ je neuspešno; arhitekturni elementi se v stavbarstvu ne ohranjajo, čeprav naj bi se vpisali v register spomenikov Slovenije.

Za nadaljnjo sanacijo in stavbno obnovo v Prekmurju je bistvenega pomena prav dokumentacija. V preteklem letu smo ob nekaj dnevnih ogledih (opuščene) stavbne arhitekture, grajene iz domače opeke, ugotovili, da je tovrstna arhitektura v stavbnih elementih najdlje ohranjena. Arhiv stavbne arhitekture hrani 240 fotografij in diazpozitive dveh filmov (Bogojina, Dekležovje, Veržej — vas v Pomurju). Z rušenjem stavbne arhitekture iz kulturne krajine zginjajo tudi posamezni stavbni elementi stanovanjskih hiš.

V preteklem letu je bilo najpomembnejše notranje muzejsko delo. Inventarna kartoteka muzealij se je v primerjavi z letom 1986 povečala na 2060 vpisov. V fototeki je 181 fotografij (lani 150); skupno je 331 nastavljenih kartotek. V negoteki muzealij je zabeleženih 646 vpisov. Negoteka terenskih zapiskov se nanaša na vse panoge ljudske kulture, razen na nabiralništvo.

V fototeki terenskih posnetkov je 2860 fotografij, 150 fotografij je ostalo nearhiviranih.

V letu 1987 je bilo konserviranih 250 kosov etnološkega gradiva (leta 1986 150 kosov). Etnografsko gradivo je v depojih letno vzdrževano, povprečno je letno konserviranih 31 kosov gradiva iz slame. 1987. je bilo 35 muzealij prevlečenih (konserviranih) z zaščitno prevleko. Kustos in konservator sta imela v preteklem letu predvsem opravka s predmeti: od nakupa predmeta do njegovega deponiranja. Potreba po sodelovanju med obema se je večkrat pokazala pri pregledu deponiranih predmetov. V našem muzeju za konservacijo lesenih predmetov uporabljamo naslednje tehnike: uplinjanje, premaz in »pošpic«.

Terenski zapiski se urejajo v obliki teke, in sicer po panogah ljudske kulture. V muzeju shranjeno dokumentarno gradivo bo potrebno obnavljati in ohranjati na sodoben način; zato ga je potrebno obdelati.

Poleg tega je treba dokumentarne podatke temeljiteje obdelati za kas-

nejšo uporabo v računalniškem sistemu.

Na etnološkem oddelku smo imeli lani učne ure predvsem za skupine starejših obiskovalcev iz drugih krajev Jugoslavije. Šolske skupine iz Pomurja smo skozi razstavne prostore zbirki vodili celo leto, predvsem pa na Prešernov dan, kulturne dneve in dan mladosti.

Umetnostna vzgoja se kaže v različnih oblikah; vsakoletni programi vključujejo neposredne oblike stikov z delovnimi ljudmi v združenem delu, s študenti, delavci v turizmu, gostinstvu, s folkloristom pri obravnavi noše itd.

Izjemne redkosti in dragocena etnološka dediščina v muzeju so v dokumentarni obliki shranjene na mikrofilmu in so za rabo le v čitalniški povečani obliki. Inventarne opise premične dediščine dopolnjujemo s podatki, ki jih posredujejo informatorje iz krajevnih skupnosti v Pomurju.

Vlasta Koren

POMORSKI MUZEJ
SERGEJ MAŠERA
PIRAN

1. Raziskovalno delo:

Avgusta smo med slovenskimi in narodnostno mešanimi družinami v Devinu raziskovali morsko ribištvo. Po udarek raziskovalnega dela je bil na proučevanju tehnik ribolova, družabnem življenju, prehrani in bivanjski kulturi ribiških družin. Ker spada v sklop morskega ribištva tudi ribja predelovalna industrija, smo zbirali podatke o tovarni za predelavo morskih rib, ki je obratovala v Devinu še v začetku tega stoletja.

Izdelali smo obsežno fotodokumentacijo, ki jo hranimo v muzeju. Raziskovanje morskega ribištva je potekalo v sklopu 7. mladinskega raziskovalnega tabora »Devin 87«. Predstavlja začetek raziskovanja omenjene tematike v zamejstvu in ga bomo nadaljevali prihodnje leto. Solinarstvo na slovenski obali in slovenskem etničnem prostoru v Italiji.

Raziskovalna naloga je del obalnega raziskovalnega programa »Kultura na etnično mešanem ozemlju«.

V letu 1987 smo pregledovali arhivsko gradivo, ki ga hrani DO Droga, TOZD Soline, za obdobje 1951–1957. Pregledano ter izbrano gradivo obsega podatke o inovacijah v tehnološkem postopku pridobivanja soli in podatke o strukturi zaposlenih v solinah po vojni.

Topografsko delo je potekalo na področju občine Koper.

Pri pregledovanju arhivskega gradiva je sodelovala študentka Oddelka za etnologijo FF v Ljubljani.

Film o sečoveljskih solinah.

Naloga je del obalnega raziskovalnega programa »Kultura na etnično mešanem ozemlju«.

S sodelovanjem Medobčinskega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran in Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU se je nadaljevalo dokumentiranje naravne in kulturne dediščine na področju solin Lera. Na video kaseto in filmski trak so bila posneta poletna opravila v še aktivnih solinah.

Za razstavo »Sečoveljske soline včeraj-danes-jutri« je bil iz doslej posnetega gradiva zmontiran film z naslovom »Soline-Fragmenti 1986–87« (VHS PAL, 42 min 18 sek).

2. Razstava:

»Sečoveljske soline včeraj-danes-jutri«

Aprila je bila odprta v prostorih Mestne galerije v Piranu interdisciplinarna razstava z naslovom »Sečoveljske soline včeraj-danes-jutri«, ki je predstavila naravno in kulturno dediščino sečoveljskih solin. Pri vsebinskem konceptu razstave so sodelovale obalne in republiške ustanove, ki se ukvarjajo s proučevanjem omenjenega solinskega prostora. Ob razstavi je izšel katalog z enakim naslovom. Obiskovalci razstave so si lahko istočasno ogledali tudi serijo kratkih dokumentarnih filmov o solinah, ki so bili na sporedu v kinu Tartini v Piranu.

Junija smo z razstavo gostovali v Pokrajinskem muzeju v Kopru.

3. Etnološka muzejska in terenska dokumentacija:

Zbrano je bilo obsežno terensko slikovno in drugo gradivo, ki je shranjeno v muzeju in je urejeno po etnološki in muzejski klasifikaciji.

Zora Žagar

SLOVENSKI ETNOGRAFSKI
MUZEJ
LJUBLJANA

V prikazu opravljenega dela in realizaciji letnega programa SEM v Ljub-

na skrajšan prikaz dejavnosti, naka-
zali pa bomo tudi pglavitne pro-
bleme, ki so neposredno vplivali na
delo v muzeju; tu mislimo pred-
vsem na naše prostorske razmere.

V poročilu ni moč zajeti vseh priza-
devanj za reševanje prostorskih raz-
mer.

Poudariti je treba, da smo se začeli v
muzeju v letu 1987 preusmerjati k
temeljnim muzejskim nalogam:
zmanjšali bomo število občasnih raz-
stav in se preusmerili na selektivnej-
še razstavljanje in na notranje delo.
Prva razstava te vrste bo razstava
o 19. stol. SEM je v letu 1987 de-
loval v nespremenjenih pogojih
skladno z načrtanim programom. V
tem letu smo dobili trajno lastništvo
objektov in prostorov v Škofji Loki,
občina Grosuplje pa nam je odpove-
dala gostoljubje v gradu Podsmreka
pri Višnji gori, kjer ima muzej shra-
njen večji del izjemno pomembne
keramične zbirke.

Na objektih, ki jih upravljamo, smo
opravili nujna investicijska vzdrže-
valna dela (popravilo strehe v Škofji
Loki, program za sanacijo stropa v
Škofji Loki, ureditev alarmnega si-
stema v gradu Goričane ter v depozu
v Škofji Loki) ter več manjših po-
trebnih del: asfaltiranje parkirišča v
Goričanah, preureditev električne na-
peljave v Goričanah, pregraditev pi-
sarne na Prešernovi 20, pridobili smo
prostor za tajništvo in začeli z naku-
pom v zvezi s prehodom na računal-
niški sistem dokumentacije.

Število zaposlenih (23 delavcev, od
tega 10 etnologov) se v tem letu ni
spremenilo. V SEM pa dela tudi ena
etnologinja-stažistka, ki ima sicer
stažiranje prijavljeno v okviru Filo-
zofske fakultete, dela pa nalogo v
okviru muzeja. 1. 7. je mesto ravnatelja
zasedel dr. Ivan Sedej, ker je
dolgoletni ravnatelj dr. Boris Kuhar
odšel v pokoj.

V okvirih rednega programa, ki ga
denarno podpirata KSS in LKS, so
bile opravljene naslednje naloge, ki
jih navajamo po vsebinskih sklopih.
Stalna zbirka neevropskih kultur v
gradu Goričane je ohranila svojo do-
sedanjo podobo. V prostorih SEM v
Ljubljani pa so se odvijale občasne
razstave. V okviru izseljeniškega pik-
nika v Škofji Loki smo tudi v de-
pojskih prostorih pripravili manjšo
razstavo »Bala«. SEM je v več raz-
stavami gostoval po Jugoslaviji in v
tujini ter sodeloval pri nekaterih
projekti drugih muzejskih hiš, so-
deluje pa tudi pri razstavi »Zgodo-

vina civilizacij na Slovenskem«, ka-
tere nosilec je Narodni muzej.

V zvezi z dokumentacijo in ureja-
njem zbirk smo v letu 1987 poskrbeli
za nove kovinske police, za emba-
lažo za shranjevanje tekstila ter
embalažo za transport občutljivih sli-
karskih predmetov. Kustosi so nada-
ljevali z urejanjem posameznih zbirk
(inventarizacija, reinventarizacija, fo-
todokumentacija).

Inventariziranih je bilo 115 fotogra-
fij in negativov, 121 diapozitivov, 52
enot v muzejskem arhivu, nadalje 36
zvezkov terenskih zapiskov, temat-
sko in krajevno pa je bilo urejenih
68 enot. Prepisanih je bilo 77 enot
terenskih zapiskov. Zunaninjam stran-
kam je dokumentacijski oddelek po-
sredoval 47 povečav in 203 fotokopije.
V letu 1987 se je naš dokumentacijski
oddelek intenzivno ukvarjal s
pripravami na uvajanje računalni-
štva ter tudi z muzejsko etnološko
klasifikacijo.

V letu 1987 smo pridobili okoli 30
predmetov, nekaj manj kot 200 sta-
rih fotografij in lepo število kopij do-
kumentov.

V drugi polovici leta je bilo oprav-
ljenega nekaj več terenskega dela v
zvezi s pripravami na razstavo o 19.
stol.

Inventariziranih je bilo nekaj čez
500 predmetov. Izdelanih je bilo več
100 fotografij predmetov na terenu
in v depozu. S komentarji je bilo
opremljenih nekaj nad 100 starejših
fotografij.

SEM je v letu 1987 pripravil nasled-
nje razstave:

- razstavo panjskih končnic v Zü-
richu;
 - »V slovenski hiši« — slovenski
del razstave v Münchnu pri Trgovski
zbornici iz Basla;
 - razstavo panjskih končnic v Lou-
sanni;
 - slovenski del razstave »Ljudska
umetnost Jugoslavije« — razstava bo
gostovala na Finskem, v Bolgariji
in še kje;
 - »Kultura in umetnost otočanov s
Tihega oceana« v gradu Goričane;
 - »Afriške maske iz zbirke A. Pet-
kovska« v Beogradu;
 - slovenski del razstave »Kuhinja v
Savaria« v muzeju v Szombathelyju
na Madžarskem;
 - razstava »Kava« v prostorih na
Prešernovi 20;
 - »Prehrana na Slovenskem«, rezul-
tat natečaja za šolsko mladino, prav
tako v prostorih SEM.
- Realizirane so bile še manjše gostu-
joče razstave:

— razstava čipk na Jesenicah;
— »Gorenjska ljudska noša« v Bohinju;
— »Ljudska noša« — rekonstrukcije v Cankarjevem domu;
— »Ljudska noša« — rekonstrukcije v Domu Svobode v Črnomlju.
SEM je sodeloval tudi pri postavitvi razstave »Krompir naš vsakdanji« na osnovni šoli v Vodichah.

Največ dela pa je bilo usmerjenega v priprave na razstavo »19. stol.« (dodelali smo koncept razstave, razdelili posamezna poglavja in uvedli stalno timsko delo), hkrati so tekle priprave za tehnično in likovno rešitev predstavitev.

Hkrati so potekale tudi priprave na razstave:

— »Slovenci v vzhodni Aziji«;
— »Nekdanja prestolnica kitajskih cesarjev«;

— »Panjske končnice« (za Nacionalni muzej v Münchnu).

Realizirane bodo v letu 1988.

Razstava, ki je gostovala pri nas:

— »Igrače kot statusni simboli« (Etnografski muzej iz Beograda).

Posebej je treba poudariti delo tehničnega oddelka, ki je v letu 1987 konserviral in restavriral veliko število muzealij, zlasti za razstavo »19. stol.«, ter predmete koroške etnografske zbirke iz Dobrovelj.

Pedagoško poslanstvo so kustosi opravljali s predavanji, vodstvi po razstavah, z mentorskim delom, s sodelovanjem pri pripravljajanju razstav skupno z ZKO, krajevnimi skupnostmi, šolami itd., s pisanjem člankov za dnevni in revijski tisk itd. SEM je sodeloval tudi pri vsebinski in redakcijski realizaciji posebne številke Arga XXV, ki je bila posvečena muzejskemu pedagoškemu delu.

Intenzivno je bilo tudi sodelovanje s pokrajinskimi in lokalnimi muzeji (Koper, Novo mesto, Ptuj) ter spomeniški varstvi.

Raziskovalno delo je potekalo v okvirih PORS-10, in sicer v zvezi z dolgoročno nalogo »Etnološki vidiki življenja« in nalogo »Etnološka klasifikacija«. Raziskovalna naloga »Transhumanca na Slovenskem« je zaključena, pred zaključkom je tudi raziskava »Kovaštvo in kolarstvo na Slovenskem«, v začetni fazi pa je tudi raziskava »Primorci — priseljenci v urbanih središčih na Slovenskem«.

Knjižnica je v obravnavanem času vpisala 513 zvezkov, knjig in revij, ki jih je tudi inventarizirala. Dopolnjevala se je hemeroteka. Zamenjali

ali podarili smo 57 Slovenskih etnografov in 101 katalog.

Tehnični oddelek je restavriral in konserviral skupaj 886 predmetov in sodeloval tudi pri postavitvi vseh razstav, pri urejanju depojev, pri investicijskih in vzdrževalnih delih itd.

Kustosi so vodili akcije ali pri njih sodelovali: »Notranjska — način življenja«, zbirali gradivo za monografijo o Selah v Rožu, zbirali gradivo o noši na Kozjanskem, v Beli krajini, Zgornji Savinjski dolini, v Fari pri Kostelu, gradivo o stanovanjski in socialni kulturi v Porabju ter gradivo o kovaštvu in kolarstvu, o ljudskem stavbarstvu, ljudski medicini itd.

Konec leta 1987 smo oddali v tisk 32. št. Slovenskega etnografa, v katerem s članki in razpravami sodelujejo predvsem domači pisci. Začeli smo zbirati tudi prispevke za 33. številko.

Kustosi SEM so se udeležili številnih posvetovanj, srečanj in strokovnih sestankov, mladinskih taborov itd.

Privedila: Irena Keršič

ZAVOD SR SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

Ker sem predstavila poglavitne zadolžitve Zavoda SR Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine (naprej: Zavod) že v poročilu o delu za leto 1985 (GSED 26/1986, št. 1-2, str. 70-71), se bom omejila samo na prikaz najpomembnejših nalog samostojnega svetovalca za varstvo kulturne dediščine in do 1. 9. 1987 vodje enote za varstvo kulturne dediščine v preteklem letu.

Zaradi lažjega pregleda zelo raznolikega in dokaj obsežnega dela sem združila poglavitne naloge v sledeča poglavja:

Spomeniki velikega ali izjemnega pomena

Pripravila sem delovni debatni seznam najpomembnejše etnološke dediščine v SR Sloveniji in ga z merili za izbor razposlala vsem regionalnim zavodom v pregled in preveritev. Letos nameravam skupaj z etnologi konservatorji pripraviti dokončen seznam najpomembnejše etnološke dediščine, ga opremiti s potrebnimi podatki, fotografijami in kartami ter ga z gradivi drugih strok objaviti v

monografski publikaciji »Inventar najpomembnejše kulturne dediščine.«

Etnološki spomeniki

Ob pripravi in izpolnjevanju seznama etnoloških spomenikov sem se še izčrpnije ukvarjala s pripravo seznama obveznih in potrebnih podatkov za evidenčne liste, še posebno za rubriko »Opis«.

Izdajanje strokovnih mnenj in analiz

Pomembnejša in ustrežnejša strokovna mnenja so se nanašala zlasti na sledeča gradiva: Ocena sprejemljivosti HE Radovljica, Osnutek zakona o Rogu, Poročilo o izvajanju zakona o Spominskem parku Trebče, Samoupravni sporazum o programih varovanja NKD skupnega interesa za republiko in pokrajini, ocena restavratske dejavnosti župnika Maksa Kozjeka, priprava seznama literature za strokovne izpite, ovrednotenje možnih tras Osimskih cest itd. Za Skupnost zavodov za VNKD sem pripravila utemeljitev »etnološkega vidika«, ki so ga vključili v Normative in standarde za dejavnost NKD.

Sodelovanje z regionalnimi zavodi in Oddelkom za etnologijo FF

Na dveh sestankih v preteklem letu (na Oddelku za etnologijo FF in na območju ZVNKD Novo mesto), ki sem se ju udeležila in sodelovala pri njihovi organizaciji, sem skupaj z etnologo konservatorji poleg ogleda akcij v zvezi z etnološkimi spomeniki obravnavala predvsem vsebino delovnega gradiva za predmet etnološko konservatorstvo, ki bo na programu že prihodnje študijsko leto 1988/89.

Sodelovanje z znanstvenimi, upravnimi in drugimi organizacijami

Kot obsežno in zahtevno nalogo moram omeniti predvsem organizacijo komisiješkega ogleda strokovnjakov in pripravo zapisnika v zvezi z oceno škode, ki naj bi jo utrpel Ptujski muzej na razstavi »Zakladi, pričevanja Ptuja in Ormoža« v Kulturnem domu Ivan Cankar.

Za Turistično zvezo Slovenije sem pripravila prispevek o varovanju etnološke dediščine in stavbne tipike ter o možnostih vključevanja kulturne dediščine v turistično ponudbo.

Družbeno planiranje

Sodelovala sem pri končni recenziji dopolnitev dolgoročnega plana SR Slovenije za področje etnološke dediščine.

Teorija varstva

Delo v zvezi s teorijo varstva je bilo vključeno v temo »Vrednotenje ruralnega prostora in njegovega stavbarstva«, kar je tudi tema naloge na podiplomskem študiju konservatorstva.

Kartiranje etnološke dediščine

Ukvarjala sem se zlasti s problemom kartiranja stavbnih tipov in naselij — slednjih ob pripravi besedila »Zgodovinska središča v podeželskem prostoru« — v okviru projekta Alpe-Jadran, Podkomisija za zgodovinska središča.

Dokumentacijske naloge

Poglavitne naloge s tega področja bi lahko skrčila na sledeča izvajanja: koordinacija izbora slikovne dokumentacije gradiva o ljudskem stavbarstvu s področja Slovenije za razstavo ob XII. svetovnem kongresu etnoloških in antropoloških znanosti v sodelovanju z etnologo konservatorji; nadaljevanje poenotenja zapisa za evidenčne liste, klasifikacija in terminologija ljudskega stavbarstva ter kontrola obrazcev statističnega popisa za etnološke spomenike.

Popularizacija

Ob že omenjenem koordiniranju izbora fotografij za razstavo o ljudskem stavbarstvu ob letošnjem svetovnem kongresu v Zagrebu sem za katalog ob tej razstavi pripravila besedilo. Za Delovno skupnost Alpe-Jadran (Podkomisija za zgodovinska središča) sem pripravila osnutek besedila za skupni projekt »Mala zgodovinska središča v podeželskem prostoru«.

Sodelovanje z društvi

Poleg udeležbe na posvetovanjih Slovenskega konservatorskega društva sem se udeleževala sestankov IO SED in sestankov muzejske sekcije SED.

Bibliografija

Članki:

Z. Koželj: Prispevki k predmetu in vrednotenju etnološkega konservatorstva VS 29, Ljubljana 1987, str. 203—7.
Z. Koželj: Tipologija slovenskega ljudskega stavbarstva (tipkopis, besedilo v katalogu za razstavo »Tradicionalna arhitektura in stavbarstvo Jugoslavije«).

Predavanja:

Z. Koželj: Vrednotenje etnološke nepremične dediščine (22. kongres jugoslovanskih etnologov v Kruševcu, 29.—31. 10. 1987).

Zvezdana Koželj

ZAVOD ZA VARSTVO NARAVNE
IN KULTURNE DEDIŠČINE
NOVA GORICA

V okviru redne dejavnosti smo sodelovali z občinskimi upravnimi organi pri izdaji soglasij, mnenj in navodil za posege v prostor. Obsežnost dejavnosti je razvidna iz naslednjih statističnih podatkov: za občino Ajdovščina je bilo izdanih 209 soglasij in mnenj, za I. Bistrico 140, Idrijo 100, Novo Gorico 259, Postojno 104, Sežano 152 in za Tolmin 122. Nadaljevali smo z urejenjem in dopolnjevanjem dosjejev tako spomenikov kot znamenitosti in dediščine. Sestavili smo bibliografijo periodičnega in strokovnega tiska, pregled izdelane tehnične dokumentacije, urejali fotodokumentacijo, predvsem pri izdelavi pregleda na območju občin Ajdovščina in I. Bistrica. Fotodokumentacijo smo dopolnili še z diapozitivi. Obsežna naloga je bilo tudi izpolnjevanje zveznega popisa registriranih nepremičnih etnoloških spomenikov (statistika za stanje 31. 12. 1986) za razglašene etnološke spomenike v občinah Idrija, Postojna in N. Gorica.

Pri posegih, raziskovanju in problematiki etnološke dediščine smo s prispevki sodelovali v strokovnih revijah Varstvo spomenikov, Goriški letnik 12/14 ter v publikaciji FF Lokev skozi čas.

Skupaj z odborom za prenovo Goč smo sodelovali pri pripravi in izvedbi prakse študentov etnologije. Študentje so na terenu zbirali gradivo z različnih področij načina življenja Gočanov (demografski razvoj, razvoj naselja, dom in bivalna kultura, likovno obzorje, vinogradništvo, kulinarika, društveno in družabno življenje, nabiralništvo, zdravilstvo, ekologija). Gradivo bo uporabljeno pri prenovi Goč, prispevki avtorjev pa bodo objavljeni v okviru gibanja Znanost mladini. Delavci zavoda smo poleg mentorstva opravili še podrobno topografijo stavbnega fonda za izdelavo spomeniško varstvenega elaborata (konservatorski program), ki bo sestavni del Ureditvenega načrta Goč. Za potrebe konservatorskega programa smo po podatkih Zemljiške knjige Ajdovščina preverili še lastništvo objektov.

Po posameznih občinah so akcije zavoda potekale takole.

Občina Ajdovščina: Sodelovali smo pri izdelavi idejnega projekta in nad-

zirali izvajanje del na zgradbi Prešernova 23 in 23a v Ajdovščini, na Trgu Pavla Rušte št. 1 ter Taboru št. 25 v Vipavi. Za stavbi št. 155 in 227 v Vipavi smo predlagali obarvanje fasad, prav tako za farno cerkev. Nadaljevala se je akcija dokumentacije — arhitektonskih izmer celotnega historičnega jedra naselja Vipavski Križ. Tako smo v letu 1987 izdelali posnetke 5 stavb, zaščiteneh s 1. varstvenim režimom. Za hišni številki 52 in 54 v istem naselju smo izdelali projekta adaptacije.

Občina Idrija: Ta občina je na območju delovanja zavoda edina, ki še nima ustreznega tipskega načrta. Največji problem so poleg naklona strehe še balkoni, ki jih tipična idrijska hiša nikoli ni imela na zatrepni fasadi. Problem predstavlja tudi oblika oken oziroma končna zunanja obdelava fasade. Zato skušamo predvsem v zaščiteneh naseljih oziroma v sklopu zaščiteneh kmetij uskladiti obstoječe tipske načrte z ustreznimi spremembami na fasadah. Tako smo lani uskladili 5 projektov za enega pa izdelali tudi lokacijski preizkus. Za historično jedro Idrije smo na podlagi sondiranja in raziskav izdelali predlog obarvanja fasad. Predlagamo odkrivanje prvotnih obarvanj, ki so najbolj ustrezala tem stavbnim masam. Istočasno naj se upošteva načelo, da se dve sosednji fasadi ne obarvata z enakim barvnim odtenkom. Med ostale akcije na območju mesta Idrija sodi dokončanje zunanjsčine t.i. rudarske hiše na Bazoviški 4 ter izdelava foto in tehnične dokumentacije za rudarsko hišo na Srebrničevi ulici 8.

Občina Ilirska Bistrica: Sodelovali smo pri izdelavi zazidalnega načrta mesta I. Bistrica, dolgoročnega plana občine, pregledali stanje za razglasitev dodatno predlaganih objektov dediščine in se opredelili do predloga.

Občina Nova Gorica: Zavod je izdelal projekt lope za pogrebne svečanosti, ki stoji poleg zaščitene kapele na pokopališču v Čepovanu. Na fasadi h. št. 156 v Čepovanu je bila delno retuširana ornamentika. Za t.i. gotsko hišo v Kanalu smo izdelali statično presojo in potresno sanacijo objekta. Za historično jedro Šmartnega smo naročili izdelavo ureditvenega načrta, načrtovali smo izdelavo komunalnih naprav. Za h. št. 16 v Šmartnem smo izdelali analizo predvidene postavitve stalne slikarske zbirke in idejni načrt objekta za

galerijo, za h. št. 21 pa idejni načrt za slikarski atelje.

Občina Postojna: Predlagali smo obarvanje fasade v Postojni za staro skupščino, Titov trg 7, Prešernovo 23 a in 14 a. Popravili smo vsestransko neprimerno izdelan projekt adaptacije gostilne ter izdelali projekt novogradnje za h. št. 12, oboje v Predjami.

Občina Sežana: Izdelali smo idejne osnutke in izdelovalcu lokacijske dokumentacije posredovali grafične podatke za adaptacijo hiš št. 1, 11 in 39 v Stanjelu. S smernicami smo sodelovali pri prenovi kmetije Žirje št. 1.

Občina Tolmin: Z zavodom za TNP stalno sodelujemo pri izdelavi PUP, izdajanju mnenj za gradbene posege, pri prenovi pastirskih planin in razvojnih usmeritvah za območje Trente. Poseben problem predstavlja oživljanje pastirskih planin, saj nosilec razvoja kmetijstva v občini Tolmin TOK vztraja pri gradnji velikih hlevov na planinah, kar je s stališča spomeniške službe nesprejemljivo, njihova tehnologija pa je vprašljiva tudi po mnenju Zadružne zveze Slovenije. V Kobaridu je bilo dokončana konservatorska predstavitel

sad trškega »palazza« na Gregorčičevi 8. Nadzorovali smo gradnjo sanitarij na Kosmačevi domačiji v Slapu ob Idrijci, sodelovali pri obnovi slamnate strehe kašče na Šentviški Gori št. 65, pri izdelavi idejnih in izvedbenih načrtov s poudarkom na obdelavi fasad zgradb, ki jih nameravajo adaptirati v historičnem jedru Tolmina, sodelovali z RC iz Ljubljane pri restavriranju in predstavitvi kmečkih fresk iz Breginjskega kota, ki so bile snete po potresu 1976 in se nahajajo v RC SRS.

B. Klemenčič je z referatom sodeloval na posvetovanju »Arhitektonsko-gradbeni kamen v Sloveniji in njegova uporaba« marca 1987 v Ljubljani (skupaj z dr. R. Pavlovcem, dr. M. Pleničarjem in J. Veselom) in na konservatorskem posvetovanju »Etnološka dediščina brez namembnosti«, ki je potekalo maja 1987 v Piranu. V dogovoru z oddelkom za etnologijo FF v Ljubljani pripravljamo pregled etnoloških regij in delovanja zavoda na območju severne Primorske, kar bo služilo kot gradivo za izdajo skript za predmet konservatorstvo in restavratorstvo ljudske stavbne dediščine.

A. Pavlin, E. Drašček, B. Klemenčič

GLASNIK

BULLETIN OF SLOVENE ETHNOLOGICAL SOCIETY

THE GIFT OF *KOLINE*
AND THE ARTICULATION OF IDENTITY
IN SLOVENE PEASANT SOCIETY¹

ROBERT MINNICH

Dept. of Social Anthropology
University of Bergen
February, 1987

Koline designates in the Slovene language the household event of swine butchering, the collective product of this activity and the use of this product as a gift.² In contemporary rural Slovenia the products of home butchering tend to be reserved for family consumption and for exchange with kith and kin of close proximity. And, it is this latter aspect, the exchange of *koline*, to which this presentation addresses itself.

When the products of butchering enter the market place in Slovenia and are indiscriminately exchanged for cash, they are not referred to as *koline*, but rather in more generic terms such as *pork* or its constituents such as chops, ham and sausage. In other words, *koline* is not produced through commercial butchering; it is not a commodity. To the contrary, *koline* tends to be inalienable; it is either directly consumed by its producers or exchanged with individuals and groups known to them. All parties to the exchange of *koline* perceive these artifacts of butchering primarily as gifts or tokens of hospitality. In this way Slovene conceptualizations and practice with regard to the overall circulation of the products of swine butchering distinguish between a *gift economy* and a *commodity economy*. These two typologies of *economy* have been developed primarily with reference to stages of social evolution whereby gift exchange is associated with acephalous (clan based) societies and commodity exchange with state or class society.³ Nonetheless, it is self-evident that both of these *economies* coexist in complex state societies. But the relationship between gift and commodity exchange in specific historical settings has been less commonly the focus of scholarly attention.⁴ In the ensuing discussion it is the contrast itself, between these two types of exchange, which provides the point of departure.

The circulation of *koline* and commercial pork in Slovenia does not occur in discretely separated *spheres of exchange*.⁵ Domestically slaughtered pork, especially its cured derivatives such as sausages and hams, is occasionally sold for cash, though seldom on the public market. On the other hand, commercially slaughtered pork is not substituted for *koline* in that series of gift exchanges and hospitality prestations which

emanate from the event of pigsticking. Among urban Slovenes with little or no access to the event or product of *koline*, purchased sausages and hams may be given as gifts, but when so transferred they are not referred to as *koline*. Although *koline* can be exchanged for cash (i. e., become a commodity), commercial pork cannot be converted into *koline*. The latter is a conceptual impossibility. Hence, the gift of *koline* is confined to a set of material and social relations in Slovene society which find their locus in those households which domesticate and slaughter pigs. *Koline*, whether the event of butchering or its collective product, thus demarcates a sharp contrast with non-rural, non-agrarian Slovene institutions.

It follows from the above that participation in pigsticking and use of its product represent potentially important contexts for agrarian Slovenes to articulate and maintain a collective selfimage. In the following, the exchange of *koline* will be examined with reference to that set of social relationships in which it mediates interaction. Some of these relationships are integrated into the event of pigsticking, while others are not. By examining carefully the different kinds of contrast manifest in each of these different settings of *koline* exchange it should be possible to gain insight into Slovene peasant-farmers' and peasant-workers' collective self-understanding. In order to attain this goal, it is imperative that we assume, along with Marcel Mauss, that gift exchange is a *total social phenomenon* where "all kinds of institutions find simultaneous expression: religious, legal, moral and economic".⁶

I

It is noteworthy that in 1985 nearly 60% of all the pigs slaughtered in Yugoslavia met their demise on the premises of peasant-farmer/peasant-worker households, rather than in commercial slaughterhouses.⁷ Since various regulations and laws effectively inhibit the sale of domestically slaughtered pork on public markets or through other licensed commercial institutions, this statistic indicates a very high level of domestic consumption and inter-household circulation of pork. The production and circulation of *koline*, as opposed to commercially produced pork, is quite extensive and is by no means confined to the countryside. Namely, as Andrei Simić has stressed in his study of the *peasant-urbanites* of Belgrade, social relationships of dependence and obligation which integrate peasant-farmer and peasant-worker society in Yugoslavia penetrate pervasively the urban centers of the country.⁸ Thus, *koline* remains a central and continuous feature of the material culture of a non-Muslim Yugoslav peasant society which in other ways has been greatly transformed through the post-war urbanization and industrialization of Yugoslavia. It is documented that pig husbandry has been widespread throughout Slovenia since the 16th or 17th centuries.⁹ Nonetheless, the relative prominence of pigsticking (*koline*) as a major interhousehold (as opposed to intra-household) event in the annual cycle of festive occasions varies from district to district.

For example, events related to the seasonal movement of livestock (transhumance) in the Alpine region of Slovenia seem to lore heavily punctuate local festive calendars than the event of pigsticking.¹⁰ Today, in this region *koline* is primarily an intrahousehold activity where a local specialist is often engaged for a *wage* to lead the butchering chores. *Koline* remains an important staple in Alpine agrarian households and an impor-

tant medium for conducting relations of hospitality. Nonetheless, it is apparent that *koline* does not play such a vital role in the integration of "local" society and culture, as do other existentially based festive activities which more effectively mobilize local interhousehold participation. In contrast to the Alpine zone of northwest Slovenia, the region to the south and east represents an environment which has been optimal for the historical domestication of pigs. This ecological zone, which in the past hosted even more extensive beech and oak forests, extends through much of the hilly lowland interior of the Balkans which today is a major region for the cultivation of corn. Here, pig husbandry has been for centuries a central feature of the peasant adaption, regardless of household size and the many linguistic and ethnic boundaries which criss-cross this zone.¹¹ At least since the 17th century swine from this region have been an important commodity for trade with urban centers as far away as Vienna and Venice.¹²

The ensuing discussion is based upon field material collected during 1974—5 in the sub-Pannonian region of West Haloze bordering Croatia in southcentral Slovenia. Rich stands of oak, beech and chestnut in this region still today support a pernicious population of wild boars (*Sus scrofa*). Throughout the recorded history of Haloze pig husbandry has been a universal component of the local peasant adaptation.

While Haložani concur with their Alpine countrymen that pigsticking is essentially a partial matter, they disagree in their view that this event is the highlight of the local festive calendar. In comparison with contemporary practice in many other Slovene districts, Haložani mobilize a greater portion of what Eric Wolf has called their *ceremonial fund*¹³ in order to stage *furež* (the Haloze term for the *koline* event); they retain more features of a widespread pigsticking tradition recorded for large sections of rural Slovenia just one or two generations ago.¹⁴ Namely, in a district where labor exchange among agrarian households remains important, the *furež* host tends to invite guest butchers (men) and kitchen help (women) from *several* closely related households. Furthermore, the practical phase of the event is concluded with a very elaborate feast to which an additional number of kith and kin of all generations are invited.

II

The production and the gift of *koline* are uniquely integrated in the Haloze *furež*. During the course of this event, the *gift of koline* mediates different levels of meaning with reference to both the social categories (we/they oppositions) contrasted through its exchange and the overall structure and organization of the event. It is therefore in place to recapitulate briefly *furež* even though it is more extensively treated elsewhere.¹⁵ Since more than 90 % of the households in the parish where fieldwork was conducted retain pigs, the household based activity of *furež* mobilizes during the course of the nearly the entire local population. Specialist butchers working for a wage or payment in kind are seldom recruited to Haloze pigstickings; this specialized skill is widely dispersed throughout the adult population and can be freely exchanged as can other skills on other occasions such as the grape harvest (*trgatev*) when it is desirable to mobilize work teams larger than that which can be mustered within individual households. During the course of their lives Haložani perform most all of the *furež* tasks, with the exception of a few more or less

strictly male and female chores such as the actual sticking of pigs and routine cooking chores. Finally, each Haloze adult participates over time in the *furež* of many other households.

This *democratic* organization of the Haloze *furež* promotes a flow of information and skills which enables the retention of a very strong local butchering tradition. The staging of *furež* and the performance of its constituent tasks and social roles are subject to lively and intense evaluation. Similarly, the use of each of the products of *furež*, whether as a household staple, a medium of hospitality or as an unsolicited gift, is carefully prescribed. Participation in this universe of discourse and practice, where the norms for *furež* behavior are established, is especially important in Haloze as a demarcation of one's membership in local society; it renders content to the distinction between commodity and gift exchange; it underscores a contrast of self with a greater world where the specifically local tradition of *furež* is perceived to be of little or no relevance.

Other levels of contrast which evoke identity are revealed in the recurrent situations during the course of *furež* when the products of this event can be seen to mediate interaction.

Following the initial partitioning and blessing of the butchered carcasses, the first fruits of the day's labor — liver and brains — are sanctified for human consumption and can be served as the main course of the lunch prepared for all those present. During the course of this meal a relationship fundamental to the integration of Haloze society is accentuated, namely, that between households/farmsteads. The *head butcher*, who has been invited by the sponsoring household, playfully adopts the role of host to the gathering; he animates the gathering in a reversal of roles whereby guests act as hosts and vice versa. The head butcher initiates this meal with a prayer, volunteers numerous toasts and gives orders to the mistress of the sponsoring household. In this way the first product of *koline* becomes, as the main course of a meal, the medium for adult play and joking about normal guest-host behavior in Haloze society which is such an important component of local inter-household relations.

Once butchering is completed the men's team enters the house of the sponsoring family in order to begin with sausage making. This transition in chores is accompanied by a change in the theme of adult joking and play which is common for this highly spirited phase of the event. Attention becomes increasingly fixed upon gender/sexual relations. When the first meat sausage is shaped, the women and men, though now in close proximity of one another, are more strictly segregated from one another than at any other time during *furež*. And, they are quite preoccupied among themselves about what the other group is doing and talking about. This is a time of raucous and intense joking and anecdote telling which emphasizes among both the men and women themes such as fidelity, clerical celibacy and incest. Taboos regulating the most fundamental of human relationships surface in the discourse within each of these adult groups. Thereby, the stage is set for the second important exchange of *koline*. The first meat sausage is deliberately shaped as a giant phallus, or, occasionally made in three joints, two of which form a ring through which the third protrudes. Once the men have completed this artifact — *the first sausage* — it is ceremoniously delivered to the *kitchen*, that is, to the women, for cooking, whereupon it is

returned to the men for tasting. The coital symbolism of this exchange of *koline* is obvious and demarcates the culmination/climax of the raucous behavior outlined above.

Upon the conclusion of the practical chores of *furež* there is a marked change in the demeanor of its participants. The structured joking and play with important social relationships and a local moral order is abandoned. A more normal decorum is adopted. But, through the staging of an elaborate feast a spirit of celebration and festivity is kept very much alive. As the main course of this lavish meal, choice cuts of pork mediate this celebration of local commensality which involves all generations and not just families engaged in ongoing relations of labor exchange with the sponsoring household. During the feast deference is given to elders, both male and female, whereas the distinction between households and genders is underplayed. This behavior is reflected in the content of toasts and conversation, as well as the seating arrangement around the festive table. Upon conclusion of this feast each invited family is given blood sausages as they depart: *koline* is shared equally with all who attend. But those who were present as butchers and kitchen help will occasionally receive additional *koline* shortly after the event.

The *furež* event in Western Haloze, though locally perceived as an essentially practical activity, is fundamentally different from other routine occasions of inter-household labor exchange. *Furež* is the only such occasion to which guests present gifts to the sponsor/host, and, it is the only occasion of labor exchange to which non-working participants are regularly invited for a concluding feast.¹⁶ Indeed, *furež* takes on the quality of a rite of passage; in fact, Haložani occasionally refer to it as the *wake of the pig*. The killing of this closest of a farm family's domesticated associates, its pigs, represent a moral transgression which culminates in a dramatization of the fundamental aspects of a local social and moral order.¹⁷

The organization of *furež* and the overall performance of its participants reflect a degree of social cohesion and integrity which is absent from more normal occasions of inter-household labor exchange. It is therefore in place to examine more closely the role of *koline* exchange during *furež* and to postulate eventual differences between its function in the context of such an explicit celebration of commensality and in the more normal circumstances of its everyday use.

Following the argument of Marshall Sahlins, it is suggested here that the exchange of *koline* during the Haloze *furež* represents a process of redistribution or pooling, whereas outside the setting of *furež*, the event's products are exchanged primarily as a component of various types of reciprocal relations whereby the Haloze farmstead is invariably a party to these transactions.¹⁸ The exchange of *koline* during *furež* accentuates relations within a group, whereas outside of the event it emphasizes relations between groups.

Economic pooling or redistribution is most common within the minimal unit of society, the family household. But on the occasion of *furež* the boundaries circumscribing this behavior are extended to include all of the event's participants. As already noted, the guests invited to *furež* bring at least token gifts of food and drink to the event's sponsor. Pooled together with the latter's resources, not the least of which are the products of *furež*, the combined resources of the event's participants are then re-

distributed in a prescribed manner to all of those present, irrespective of their household origin. During the course of *furež* the gift of *koline* functions primarily as a medium of social cohesion; it serves as a means of hospitality during the various meals of the event and as a symbol of union when exchanged as the first sausage between men and women. And the gift of blood sausages to each participating household at the conclusion of *furež* emphasizes the equality of all who are present, regardless of their status as either invited workers or quests to the evening meal.

While the exchange of *koline* during *furež* is an instrument of social cohesion, it simultaneously enables the ritualized contrast of gender, household origins, and moral propriety. Thereby that set of norms is reenacted which regulate *koline's* proper use throughout the remaining annual cycle of exchange. And, as the embodiment of the labor of nearly every Haloze adult, the products of *furež* represent a central object (symbolic medium) for the evaluation of one another and encompassing society with reference to these norms. Through the activity of its production, the gift of *koline* thus represents for its users a series of contrasts for articulating both personal and collective self-images.

III

The routine (or, non-strategic) exchange of *koline* outside the setting of *furež* or other explicitly ceremonial occasions such as weddings and wakes, emphasizes the maintenance, rather than the definition of important social and moral distinctions. And, as a staple, *koline* influences social relations in yet another manner. "(F)ood dealings are a delicate barometer, a ritual statement as it were, of social relations, and food is thus employed instrumentally as a starting, a sustaining, or a destroying mechanism of sociability."¹⁹ The most important party to the exchange of *koline* is the household where it originates. Subsistence oriented family farmsteads dispersed across West Haloze prevail in the organization of local society. The gift of *koline* is therefore an important means for articulating sociability in the relations which integrate Haloze.

With good reason the inter-household exchange of labor has been noted several times in the foregoing discussion. As long as this relation of inter-dependence persists in West Haloze society, it can be anticipated that *koline* will retain the above importance. It sustains labor exchange relations in the following ways. First, the integrity and autonomy of the West Haloze farmstead is systematically demarcated through a routine of guest/host behavior whenever an outsider enters the premises of a household and makes contact with one of its residents. At least a token of drink or food is offered to the visitor. When the guest represents a household with which the host exchanges labor there is a very strong local sanction to provide him with this hospitality; it is essential to the maintenance of this reciprocity between households. Second, during the occasion of labor exchange the host is obliged to provide the guest workers with food and drink for the duration of their presence. The meals offered on the occasion of such exchange follow a prescribed standard, and can be subject to the critical evaluation of the guests once they have left the host's premises. *Koline* sausages are often a component of these meals or snacks. These relations of labor exchange are carefully accounted for; each household keeps a ledger of labor given and labor owed.

In contrast to this situation of balanced reciprocity,²⁰ it is apparent that when other guests enter a Haloze farmstead and are offered the gift of *koline* as part of the hospitality described above, the exchange is not perceived by the host as a component his balanced relations with other *close* households. Rather, his expectation for a counter-presentation on the part of the guest is general. By offering hospitality the host not only signifies the autonomy and self-sufficiency of his farmstead, he also opens the possibility for further relations with the guest. Of course an unwelcome visitor may be refused an offering of food or drink. And, as noted above, this is a very effective means for denying sociability, for initiating or maintaining an animus relationship.

When food is consumed together by the parties to its exchange, it mediates a greater degree of sociability than when it is conveyed from one party to another without common consumption. The above labor exchange relations in West Haloze are egalitarian and thus a maximum of sociability is expected in the attendant gestures of hospitality, the ritual of guest/host behavior. The parties to labor exchanged are destined to eat together.

A unique situation arises in West Haloze a local household required to hire the services of a worker/specialist whose skills are not represented in the hiring household.²¹ The spirit of equality manifest between guest and host during labor exchanges is absent (certain exceptions are noted below) and this is reflected in the way hospitality is arranged for the *guest* worker. Namely, while Haložani feel obliged to feed such hired guests they are always uncomfortable about being able to provide adequate or acceptable food and drink. Often they will purchase beer for the occasion, rather than offer homemade beverages such as cider, wine and brandy. And they will fuss about cooking an exceptionally good meal which occasionally includes purchased fresh meat, rather than cured *koline* which is reserved for snacks on such occasions. When food is consumed it is common that only the head of the hiring household will eat with the guest worker(s), whereas the entire host family eats with guests on the occasion of labor exchange between households. The above hospitality behavior is less strained if the skilled worker is a known local person. And, if this person participates in the regular exchange of labor with the hiring household, then the offering of food and drink replicates that of regular cooperative work events. Nonetheless, the services provided by this person are normally paid for in cash. It is noteworthy that this participation in the commodity economy of specializes services also involves the use of food commodities, as opposed to household produced staples. And Haložani include such secondary cash expenditures in their overall reckoning of the *cost* for a required specialized service.

There are numerous occasions when *koline* is given as an unsolicited gift and not consumed in common with the recipient. Examples of such exchange are gifts, especially of sausages, to local teachers, the parish headmaster and priest, and also to physicians, veterinarians and others upon whom the giving household is more or less regularly dependent. Such gifts of *koline* (as well as other household products such as brandy) reflect a relationship of inequality, most typically, long-term patron-client relationship. The gift of *koline* in this situation is not intended by giver or understood by the recipient primarily as a payment for services rendered. Rather, it is a means of sustaining an ongoing relationship. The recipients of this specific type of *koline* gift do not themselves normally produce *koline*

and therefore they are not in a position to respond in kind. Rather, by accepting the gift of *koline* the recipients become obliged to reciprocate in another manner, commonly with the performance of professional services for which they are already compensated through a fixed wage of fee.

IV

From the perspective of Haloze's predominantly agrarian population the production and circulation of *koline* designate a social universe of known persons. But the relative social distance experienced between these persons is effectively demarcated by a well defined Haloze etiquette for the use exchange of *koline*. However, regardless of social proximity, the gift and hospitality of *koline* engender all of the social relationships of which they apart with a quality of sociability and a sense of obligation; and, these are inherent non-material aspects of a so-called gift economy. But through its production, that is, through the event of *furež*, *koline* mediates the dramatization of behavioral norms which render content and order to the above regiment of reciprocity in Haloze.

The production and exchange of *koline* thus complement one another as distinctly different vehicles for articulating social difference and moral propriety; the former engages Haložani in the definition of a moral and social order and the latter is an expression of their fidelity to that order. As an inalienable product of one's labor and as a universal component of local material culture, *koline* thus enables both the individual and the household/farmstead of which he/she is a part to experience through its use a fixed location — an identity — within a greater social and cultural universe.

NOTES

¹ Acknowledgements: I would like to thank the Norwegian Research Council for Science and the Humanities for grant nr. B.51 32-21 (1974-5) which enabled the fieldwork in West Haloze, Slovenia, from which some of the data in this presentation is taken

² *Slovar slovenskega knjižnega jezika — druga knjiga I — Na.* 1975, Ljubljana: Državna založba Slovenije, p. 372

³ cf. C. A. Gregory, 1982. *Gifts and Commodities*. Cambridge: Univ. Press

⁴ I. Morris, 1986. Gift and Commodity in Archaic Greece. *Man* (N. S.) 21, p. 7

⁵ For a more thorough discussion of the concept of economic spheres see: F. Barth, 1967. Economic spheres in Darfur, in: R. Firth (ed.) *Themes in Economic Anthropology*. London: Tavistock; and, P. Bohannon & G. Dalton, 1962. *Markets in Africa*. New York: Doubleday

⁶ Marcel Mauss, 1970. *The Gift — Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge & Kegan Paul, p. 1

⁷ Tomislav Jelić, 1986. Pig husbandry, 1965-1984. *Yugoslav Survey* XXVII, p. 83

⁸ Andrei Simić, 1973. *The Peasant-Urbanities: A Study of Rural-Urban Mobility in Serbia*. New York: Seminar Press

- ⁹ Vilko Novak, 1970. Zivinoreja in: P. Blaznik, B. Grafenauer, and S. Vilfan (eds.) *Gospodarska in Družbena Zgodovina Slovencev: Zgodovina Agrarnih Panog — I. Zvezek: Agrarno Gospodarstvo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, p. 380
- ¹⁰ Niko Kuret, 1970. *Praznično Leto Slovencev — Starosvetne Sege in Navade od Pomladi do Zime — III / Jesen*. Celje: Mohorjeva Družba, pp. 22—30
- ¹¹ An exception to this statement is of course Europe's indigenous Moslem peasant population which inhabits various segments of this ecological zone. See, for example: W. G. Lockwood, 1975. *European Moslems: Economy and Ethnicity in Western Bosnia*. New York: Academic Press
- ¹² Vilko Novak, *op. cit.*; G. L. Hodges, 1965. Excerpts from a report dated 1837, in: D. Warriner (ed.) *Contrasts in Emerging Societies*. Bloomington: Indiana Univ. Press, pp. 300—2
- ¹³ Eric Wolf, 1966. *Peasants*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, pp. 6—7
- ¹⁴ Niko Kuret, 1970. (see note 10) — *IV / Zima*, pp. 64—76
- ¹⁵ Robert Minnich, 1979. *The Homemade World of Zagaj*. Bergen: Dept. of Social Anthropology Occasional Paper no. 18, pp. 96—167; R. Minnich, 1984. Symboliczny wymiar technologii chłopskiej w zachodniej Halozie na przykładzie zwyczaju świnioobicia 'fureż' *Prace etnograficzne* z. 19, pp. 107—114
- ¹⁶ During the grape harvest in Haloze additional evening guests are occasionally invited to a festive meal which takes place during the pressing of the harvest
- ¹⁷ This argument is much more fully developed in Minnich, 1979, *op. cit.* pp. 136—143
- ¹⁸ Marshall Sahlins, 1974. *Stone Age Economics*. London: Tavistock, pp. 185—196
- ¹⁹ *ibid.* p. 215
- ²⁰ *ibid.* p. 194
- ²¹ Typical examples of such hired skills are masonry, carpentry and roofing

ABSTRACT

The conceptual distinction made in the Slovene language between the production and circulation of commercial and domestic pork draws attention to the empirically identifiable co-existence of *gift* and *commodity* economies in contemporary Slovenia. This fundamental contrast provides the point of departure for an investigation of the production and circulation of *koline* (domestically slaughtered pork) as a series of discrete settings which facilitate the articulation of various aspects of a Slovene peasant identity. After considering the distribution and relative importance of the *koline* tradition in Yugoslavia and Slovenia, this paper contrasts the quality of social relations where *koline* is exchanged, that is, during and after the event in which it is produced. It is postulated that the production of *koline* in the western Haloze event of pigsticking (*furež*) has the quality of a rite of passage where the event's participants dramatize important local social roles and moral principles and thereby reconfirm central norms governing that regimen of reciprocity in which *koline* is otherwise exchanged during the course of the annual cycle. The use of the gift of *koline* in everyday transactions is also examined as a means for demarcating various degrees of social proximity and social rank manifest in Haloze society.

UGODNO! UGODNO! UGODNO! UGODNO! UGODNO!

V knjižnici Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti, Aškerčeva 12, v Ljubljani lahko do 1. 1. 1988 kupite naslednje izdaje Knjižnice Glasnika SED po naslednjih cenah:

Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 1 (3000 din)

Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 3 (6000 din)

Ivan Šprajc, *O razmerju med arheologijo in etnologijo* (4000 din)

Ingrid Slavec, *Slovenci v Mannheimu* (5000 din)

Nives Sulič, *Thank God I'm Slovenian* (5000 din)

Alenka Bogovič, Borut Cajnko, *Slovenci v Franciji* (5000 din)

Razmerja med zgodovino in etnologijo (5000 din)

Vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 5 (10.000 din)

Posebno ugodnost nudimo za nakup najmanj treh knjig naenkrat — 30 % znižanje.

V KNJIŽNICI ODDELKA ZA ETNOLOGIJO NA FILOZOFSKI FAKULTETI LAHKO PO NIŽJIH CENAH KUPITE TUDI

Etseo Lendava in Rož (6000 din) in

O razmerju med geografijo in etnologijo.

VABILO ETNOLOGOM ZA SODELOVANJE V OTROŠKEM IN MLADINSKEM PROGRAMU RADIA LJUBLJANA

V okvir programa za otroke in mladino na ljubljanskem Radiu bi želeli uvrstiti več ciklusov strokovnih oddaj s področja etnologije kot seznanjanja s slovensko tradicijo in obujanjem in ohranjanjem zgodovinskega spomina: običaji, načini življenja, materialna ostalina, etnološki potopisi, več ali manj izumrli poklici in obrti... Zeleli bi predstaviti celotno etnično ozemlje Slovenije, se pravi tudi, na primer, Furlanijo, Benečijo in Koroško.

Oddaje naj bi bile prilagojene otrokom in mladini od višjih razredov osnovne šole do prvih srednje. Ena oddaja naj ne bi presegala 6 tipkanih strani, število oddaj v ciklusu pa ne 8 — se pravi, ciklus bi bil emitiran v času dveh mesecev po enkrat na teden. Avtorje bi tudi prosili, da po možnosti upoštevajo značaj medija — da bi izbirali takšne teme, ki bi nudile možnost slikovitejše zvočne podobe: glasbena spremljava, posebni instrumenti ali zvoki, predvsem pa avtentične izjave posameznikov.

Vabilo je trajno, oddaje pa bi konkretno programirali takrat, ko bi bil pripravljen celoten ciklus. Posnete oddaje bi poskušali uvrstiti tudi v program kasetne produkcije ter jih posredovati Slovincem v tujini. Honorar za 15 minutno oddajo je trenutno 70.000 do 80.000 din, vsake tri mesece pa se zviša.

Naš naslov je: Uredništvo otroških in mladinskih oddaj, Radio Ljubljana, Tavčarjeva 17, 61000 Ljubljana, tel. 061 311 922/320 ali 061 324 861/320. Upamo, da se boste odločili za sodelovanje z nami in da nas boste poklicali ali pa nam pisali za natančnejše dogovore.

Urednik Goran Schmidt

zanj odgovarja mag. Ingrid Slavec, *predsednica SED*.

Izdajanje glasnika omogočata
Kulturna skupnost Slovenije in Raziskovalna skupnost Slovenije.
Vsako leto izidejo štiri številke.

IZDAJATELJSKI SVET:

Slavko Kremenšek (predsednik), Marko Belavič, Marjan Gabrijelčič, Jože Osterman,
Alenka Puhar, Inja Smerdel, Marija Stanonik.

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Naško Križnar

ČLANI UREDNIŠTVA:

Ivana Bizjak, Damjan Ovsec, Mojca Ravnik, Ingrid Slavec, Nives Sulič-Dular,
Zmago Šmitek, Marko Terseglav, Miha Zadnikar.

Prevodi v angleščino: Bernarda Zupančič

Lektorica: Ina Ferbežar

Grafična zasnova in tehnična ureditev: Cveta Stepančič

Tisk: Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana

Naklada: 700 izvodov

NASLOV UREDNIŠTVA:

Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, Ljubljana
telefon: 332 601, int. 335, glavni urednik 331 021, int. 50.

Posamezna številka stane 1.000 din. Celoletna naročnina 4.000 din, dvojna številka 2.000 din.
Tekoči račun 50100-678-44338.

Fotografije in risbe po želji vračamo, rokopisov ne vračamo!
Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

č 121

II 131 829 1987

999503318, 3/4

COBISS

ZANIMIVEJŠI PRISPEVKI IZ NASLEDNJE ŠTEVILKE;
 VIZUALNA ANTROPOLOGIJA NA XII. ICAES, ZAGREB
 (MEDNARODNA TEMATSKA ŠTEVILKA)

NA NASLOVNI STRANI:

LJUDSKOKULTURNA PREDMETA

NA TRGU OSVOBODITVE V LJUBLJANI DNE 21. 6. 1988

(ZARADI ZAMUDE V IZHAJANJU GLASNIKA

IZJEMOMA OBJAVLJAMO FOTOGRAFIJE DOGODKOV IZ LETA 1988 V LETNIKU 1987)

IZ VIDEODOKUMENTACIJE AVL ZRC SAZU

NA HRBTNI STRANI: ZGODOVINA ETNOLOGIJE V SLIKAH

FANČI ŠARF, ANGELOS BAŠ, IVAN ROMIH, DOMAČIN IRŠIČ

NA TERENSKEM DELU V VITANJU 1963 (TEREN 20)

IZ FOTOTEKE SEM (FOTO BORIS KUCHAR)

